

Univerzita Karlova v Praze
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny kapucínského kláštera v Třebíči

Diplomová práce

Vojtěch Malach

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

Praha 2009

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.“

V Praze dne 1. 5. 2009

Vojtěch Malach

Obsah

Úvod	4
Prameny.....	5
Literatura.....	11
1. Stručná historie a charakteristika kapucínského řádu.....	12
1.1 Vznik kapucínského řádu ve světě	12
1.2. Kapucíni v Českých zemích	14
2. Náboženské poměry v Třebíči před příchodem kapucínů	15
2.1 Stručný souhrn církevních dějin města do období protireformace.....	15
2.2 Protireformace.....	17
2.3 Jezuitské misie v Třebíči	19
3. Založení kapucínského kláštera.....	23
3.1 Založení kapucínského kláštera a první spory s místním děkanem	23
3.2 Popis místa a kláštera	28
3.3 Hrobka rodu Osovských z Doubravice	32
4. Období počátku 18. století	32
4.1 Další spory o kázání	43
5. Klášter za josefínských reforem	48
5.1 Vývoj v českých zemích	48
5.2 Situace v Třebíči.....	51
6. Dějiny kláštera v 19. století	55
6.1. Poměry v českých zemích.....	55
6.2. Situace ve městě.....	55
6.3 Kultura a školství	57
6.4 Třebíčské požáry a opravy kláštera.....	61
6.5 Kapucínská knihovna	66
6.6 Církevní slavnosti a pouti	70
7. Dějiny kláštera ve 20. století	72
7.1 Počátek století.....	72
7.2 Třebíčský klášter na počátku století	74
7.3 Z výuky náboženství.....	76
7.4 Slavnost Božího těla.....	79
7.5 Stavební úpravy a opravy.....	82
7.6 Klášter v období od období první republiky do roku 1948.....	86
7.7 Zrušení kláštera.....	91
7.8 Serafínská škola	95
Závěr.....	98
Slovník	99
Archiválie	99
Seznam literatury.....	99
Edice.....	100
Seznam příloh:.....	100
Příloha 1 - Jak se z kováře ze Střížova stal kapucín	100
Příloha 2 - Domácí řád serafínské školy.....	103
Příloha 3 - Fotografie.....	116
Resumé.....	119
Anglická anotace.....	119

Úvod

Je dobré a v mnohém jistě přínosné, když se člověk alespoň orientačně seznámí s dějinami místa, kde žije, s dějinami svého města, regionu. V souvislosti se studiem teologie na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy a s výběrem diplomové - závěrečné práce jsem se rozhodl, že si zvolím téma zaměřené na regionální církevní dějiny a že budu psát o historii naší farnosti. Protože jsou dějiny farnosti úzce spjaty s historií kapucínského kláštera, rozhodl jsem se věnovat svou práci především dějinám kláštera. Má motivace pro zpracování pohnuté historie kapucínského kláštera ještě zesílila když jsem zjistil, že této kapitole třebíčských dějin nebyla dosud věnována žádná samostatná publikace.

Tato práce se bude zabývat stručnou charakteristikou kapucínského řádu v rámci církevních dějin města a náboženskou situací v Třebíči v pobělohorské době před příchodem kapucínů, tedy v 17. století. Tato doba je charakterizována neklidným obdobím rekatolizace, ve kterém docházelo k převážně neúspěšné misionářské činnosti jezuitů. V práci se dále zaměřím na události spojené s myšlenkou založit v Třebíči konvent a s jeho založením díky odkazu Adama Františka, hraběte z Valdštejna. Bude popsán příchod prvních mnichů, stavba kostela Proměnění Páně a samotného kláštera v místě bývalé bratrské modlitebny. Nevyhnu se ani problémům spojeným s dotováním kláštera naturálními dávkami z třebíčského panství a almužnami, ze kterých byli kapucíni jako řeholníci žebravého řádu živi. Jedna z kapitol bude věnována osudům kláštera v době josefínských reforem, kdy bylo mnoho klášterů rušeno. S tím souvisí změna klášterního kostela na farní v roce 1784, kdy došlo k připojení filiálního kostela sv. Marka ve Stříteži a kaple sv. Jana Nepomuckého ve Slavicích. Vyzdvihnu vliv kapucínů na šíření katolické víry, které bylo z velké části úspěšné. Budu se zabývat také obdobím 19. století, které je také bohužel charakterizováno několika tragickými požáry, při nichž nezůstal ušetřen ani klášter. V závěrečných kapitolách se budu věnovat také osudům kláštera ve dvacátém století, výstavbou a fungováním serafínské školy, která se za první republiky stala zařízením sloužícím jako provinční studium kapucínského řádu, dále obtížemi, které řádu přineslo období protektorátu a dvou světových válek, osudem kláštera až do jeho zrušení v roce 1950 a krátkým popisem, co se s budovou bývalého kláštera dělo v totalitním období a později po roce 1990.

Třebíčský klášter hrál po léta v životě měšťanů i vrchnosti významnou duchovní, kulturní, zčásti i vzdělávací roli a měl nezanedbatelný přínos pro rozvoj města a blízkého okolí.

Prameny

Prameny vztahující se k třebíčským kapucínům lze nalézt přímo v provincialátu kapucínů, v klášteře v Praze na Hradčanech, v Národním archivu v Praze, dále v Moravském zemském archivu v Brně a ve Státním okresním archivu v Třebíči.

Archiv provincie vznikl pravděpodobně soustředěním důležitějších dokumentů z archivů jednotlivých klášterů v klášteře na Hradčanech. Popudem pro to bylo zpracování dějin provincie, jejichž konečnou verzí jsou tzv. kapucínské anály.

Klášterní anály, uložené dodnes v knihovně kláštera na Hradčanech, obsahují podrobné dějiny jednotlivých konventů kapucínského řádu. Zápisy vztahující se k třebíčskému konventu začínají rokem 1693 a poslední údaj pochází z roku 1780. Jednotlivé zápisy můžeme nalézt v objemných svazcích klášterních análů označených „tomo“. Jsou psány převážně latinsky, ale lze nalézt výjimečně i pasáže v českém jazyce.

V klášterní knihovně na Hradčanech je také uložena bývalá třebíčská klášterní knihovna, jejímuž popisu bude věnována samostatná část.

Značná část dokumentů klášterního archivu, jehož uspořádání bylo ukončeno v roce 1770, byla uložena v Národním archivu v Praze, ve fondu č. 52, ŘK-Řád kapucínů. Z roku 1770 pochází také katalog archivu známý ze strojového opisu a z této doby jsou také signatury. Další pořádání archivu bylo provedeno v roce 1844, kdy byl archivní materiál uložen s přihlédnutím k obsahu, dosud bez ohledu na to, zda jde o listiny, spisy nebo knihy.

Roku 1941, kdy z rozkazu Úřadu říšského protektora byly pořádány a inventarizovány církevní archivy pracovníky archivů ministerstva vnitra, byly odděleny listiny od spisů a dokumenty byly uspořádány chronologicky. V létě roku 1950 byl řádový archiv dosud uložený v sídle provincialátu v Praze 6 na Hradčanech č. p. 99 převzat tehdejšími Ústředním archivem ministerstva vnitra. Spisy i knihy byly uspořádány v roce 1958, listiny roku 1969. Došlo k doplnění o řadu listin, jež byly nalezeny při stavebních úpravách kláštera v roce 1958.

Fond řádu v Národním archivu vztahující se k třebíčskému konventu je uložen ve třech kartonech č. 451-453, signatury Třebíč A-E a dokumenty jsou označeny inventárními čísly 591-600. Nalezneme zde dokumenty týkající se almužny, fundace apod. ze 17.-20. století, dokumenty týkající se bohoslužebných pořádků a úkonů z let 1686-1824, různé dokumenty z 18.-20. století (inventář kláštera a kostela, obraz Jindřicha Valdštejna s 24 syny, spor s farářem z Náměště a různé básně). Pod inventárním číslem 594 je uspořádáno několik listin volby kvadriána z let 1788-1800, pod číslem 595 korespondence kvadriána z let 1818-1922, pod inventarizačním číslem 596 nalezneme seznamy členů konventu z let 1760-1788, pod číslem 597 dokumenty týkající se serafínské školy, listiny farních kooperátorů, dokumenty o vyvlastnění klášterní zahrady z let 1920-1922, účetní a majetkové záležitosti z 18-20. století.

Z listin jsou pro dějiny třebíčského kláštera velmi významné dvě následující. První z nich ze dne 6. července 1677 je listina Karla z Lichtenštejna, biskupa olomouckého, jemuž bratr Markvart z Halberstadtu, ministr české provincie, sdělil, že Fr. Augustin z Valdštejna staví kapucínům klášter v Třebíči a že „*povoluje zde zbudovati svatyni a sezváněti lid k bohoslužbám*“. Jde o originální pergamen o rozměrech 47 x 28 cm, pečeť je v dřevěném pouzdře přivěšená na modrobílé hedvábné šňůře. Listina je psána latinsky (fond č. 52, řád kapucínů 161). Dále se dochovala z 26. května 1699 listina Karla z Lichtenštejna, která povoluje zřídit v Třebíči kapucínský klášter, který podle sdělení provinčního ministra hodlá vybudovat Fr. Augustin z Valdštejna. Originál je pergamen o rozměrech 51 x 28 cm, pečeť v dřevěném pouzdře, psáno latinsky (fond č. 52.).

Prameny vztahující se k třebíčským kapucínům nalezneme také v Moravském zemském archivu v Brně, kde je uložen fond E 37 - *Kapucíni Třebíč*. Písemnosti kláštera převzal archiv v roce 1951 po zrušení kláštera. Soupis dokumentů pořídil v roce 1952 dr. Vincenc Sameš.

V dokumentech převažují žádosti konventu o roční almužnu k třebíčské vrchnosti. Pocházejí z let 1722-1781 a jsou obvykle psány v němčině nebo latině. Dochovaly se německy psané zápisy z jednání o spojení třebíčského fideikomisu¹ se

¹ Svěřenství (neboli fideikomis, případně též rodinný fideikomis) je nezczitelný majetkový soubor, jehož vlastnictví náleží všem čekatelům svěření, avšak držitelem je v konkrétním okamžiku vždy osoba určená posloupností stanovenou zakladatelem svěření a uvedenou ve zřizovací listině (například nejstarší žijící potomek zakladatele svěření). Soupis majetku náležející do svěření musel být uložen u soudu. Jedná se v podstatě o druh

statkem Vilémovice a o naturálních požitcích třebíčských kapucínů, které dostávali od panství. Jsou obsahem listin z 21. září 1842 (fiskální úřad guberniu o fundační listině), ze 14. června 1843 (advokát Dr. Finger fiskálnímu úřadu o realizaci valdštejské fundace), ze 7. října 1843 (koncept konventu o úpravě požitků od panství), ze 7. srpna 1843 (fiskální úřad guberniu s návrhem nové fundační listiny) a z 28. února 1845 (konvent fiskálnímu úřadu o založení kláštera a naturálních požitcích).

Dále je k dispozici deset listin jednání o dotaci třebíčských kapucínů z valdštejského panství z let 1846-1850, jsou psány německy. Další spisy z roku 1851 informují o vyvázání a odškodnění u kapucínského konventu, obsahují výkazy, soupisy aktiv a pasiv, dobrozdání, soupis naturálních dávek a platů aj, vše je psáno německy. Zajímavá je i německy psaná listina Tadeáše Freise, kapucína a správce fary v Třebíči - Jejkově, kde prosí místodržitelství a konzistoř o povolení cesty na lázeňské léčení v Karlových Varech.

Ve fondu nalezneme i výkazy kapitolů, které byly vyplaceny kapucínskému konventu v Třebíči z moravskoslezského náboženského fondu (12 kusů německy psaných formulářů), dále *fundační listinu třebíčských kapucínů* s údajem o výši naturálních dávek pobíraných z panství, orig. pap., 21 x 34 cm, ověřenou podpisy a přitištěnou pečetí Jana hraběte Valdštejn-Vartuberka a fideikomisního správce dr. Augusta Wenzlitschkeho. Je v ní i připsáno potvrzení okresního soudu v Třebíči s datem 5. srpna 1873, zemského soudu 26. září 1873, brněnské konzistoře 15. května 1874, místodržitelství 18. května 1874 a úřadu zemských desek 19. srpna 1874.

V archivu je česká žádost jejkovských občanů konventu o rozměrech 12 x 34 cm, s připojenými podpisy farníků, aby se konaly v kapli sv. Petra a Pavla v Třebíči jednou za rok bohoslužby, čtyři listiny česky psaných záznamů o stavebních úpravách v kapucínském klášteře z let 1907 až 1908, v nich nalezneme adjustace účtů a nabídku malíře Josefa Hübsche na malbu obrazu sv. Františka.

Cenným dokumentem v češtině z rozmezí 6. února 1919 - 24. března 1920 je svazek různých podání ve věci modlitby školních dětí před vyučováním a odstranění křížů z třebíčských škol (rozhodnutí okresní školní rady, protest rodičů,

děleného vlastnictví, typického pro období feudalismu. Svěřenství bylo zřizováno zejména šlechtici k jejich rodovému majetku. Takový majetek tedy nebyl předmětem dědění a bylo zamezeno jeho drobení, zcizení a zatížení.

přípis jejkovského faráře konzistoři, rekurs zemské školní radě a další), dále záznamy ze 3. července 1918 o pokřtění dětí bezkonfesioních rodičů Františka a Gabriela Benešových z Třebíče a z 30. října 1924 o návratu Marie Křížkové do římskokatolické církve.

V archivu jsou dokumenty týkající se serafínské školy v Třebíči, a to domácí řád školy, plány novostavby serafínské školy, kde stavitel není uveden, album fotografií z let 1926-1948. Obsahuje snímky ze života serafínské školy v Praze a v Třebíči, snímky ze stavby školy, ze svěcení, z výletů žáků, z divadelních her a další. Jde o album o rozměrech 35 x 25 cm, má asi šedesát nalepených fotografií.

Dalším dokumentem je *protokolní kniha Bratrstva svatého růžence v Třebíči* z let 1914-1918, 8 česky psaných fólií o rozměrech 21 x 33 cm v plátěné vazbě.

Dodatek k fondu E 37 obsahuje *Knihu příjmů a vydání moravské kapucínské provincie a kapucínského kláštera v Třebíči*. Kniha sestává ze dvou dílů:

- a) 1838-1843 pokladní kniha moravské kapucínské provincie, rozdělena na jednotlivé měsíce, se souhrnným vyúčtováním,
- b) 1878-1918 závěrečné měsíční účty kapucínského kláštera v Třebíči. Kniha je zčásti v němčině a zčásti v češtině. Měří 23,5 x 38,5 cm, je nestránkovaná, má polokoženou lepenkovou vazbu s mramorovým obalem.

Pod inventárním číslem 79 je německy psaná nestránkovaná *Kniha výdajů na obnovu vyhořelého kapucínského kláštera s rubrikami: měsíc, den, věc, stavba, stavební materiál, profesionisté, přidavači, celkem*. Rozměry knihy jsou 24,5 x 40 cm. Má poloplátěnou vazbu s mramorovým obalem. Pod číslem 80 v polokožené lepenkové vazbě s mramorovaným obalem bez očíslovaných stran je *Deník různých příjmů kapucínského kláštera* o rozměrech 25 x 40 cm.

Dalším pramenem, který má velkou hodnotu, je *Kronika farnosti Třebíč-Jejkov*. Dějiny farnosti a kláštera nelze od sebe oddělit, proto je kronika významným dokumentem dějin farnosti i kláštera. Kniha je od jejího založení roku 1899 až do současnosti uložena na faře, takže záznamy jsou doplňovány do knihy i dnes. Zakladatelem kroniky je významná postava v dějinách trebičského konventu, přesahující rámec regionu, Jan Nepomuk Rubringer, kvadrián kapucínského kláštera a správce fary, činný i v dalších kulturních oblastech ve městě. Kronika je původně nestránkovaná, čísla stran byla doplněna až později. Obsahuje také několik vlepených novinových výstřižků z roku 1917 a 4 oznámení o úmrtí. Má rozměry 27 x 44 cm, je vázaná v kůži a vazba je velmi zachovalá.

Další prameny se nachází ve Státním okresním archivu v Třebíči. *Fond Římskokatolického farního úřadu Třebíč-Jejkov* (fond č. 478) poskytuje dokumenty vztahující se bezprostředně k záležitostem farnosti a tedy i ke klášteru. Fond obsahuje *Knihu nadačních listin z let 1829-1957*, která má 31 listin, z nich jsou 4 v němčině, ostatní česky. Dalšími dokumenty jsou *Účetní kniha příjmů a vydání filiálního kostela sv. Marka ve Stříteži* (fond č. 478, sv. č. 5) a *Účetní kniha příjmů a vydání při kapli sv. Jana Nepomuckého ve vsi ve Slavicích* (fond č. 478, sv. č. 6). *Knihy obsahující zápisy příjmů a vydání z let 1856-1949* jsou psány do roku 1871 německy, poté v češtině. Jejich výpovědní hodnota pro danou problematiku je však minimální.

Dalšími doklady jsou *Protokoly o schůzích Kostelního konkurenčního výboru při klášterním kostele Proměnění Páně na Jejkově* (fond č. 478, sv. č. 11), které obsahují zápisy ze schůzí výboru z let 1918-1943 a *Knihy příjmů Kostelního konkurenčního výboru* (fond č. 478, sv. č. 12) obsahující účty z let 1926-1944 a dále *Korespondenci kostelního konkurenčního výboru* (fond č. 478, sv. č. 25) z let 1904 – 1947.

Z let 1830-1940 se zachovaly v němčině a češtině pouze mezerovité *Výkazy farního a klášterního jmění, inventář kostela, dlužní úpisy* (fond č. 478, sv. č. 18).

Dále je zde uložen český spis *Kostelní hospodáři* (fond č. 478, sv. č. 21) z let 1897 – 1960.

O církevních dějinách Třebíče je napsáno dílo Martina Josefa Matlocia *Ad perpetuam memoriam Monumenta pietatis seu Notata státu religionis civitatis Trebicz olim Drewicz dictae*, česky *Paměti o pobožnosti aneb Zápisy o náboženském stavu města Třebíče, druhdy Dřevíč zvaného*. Ručně psaný originál Matlociových *Monumenta pietatis* je uložen v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu G 11 - *Sbírky rukopisů Františkova Muzea v Brně*, má inventární číslo 603. Rukopis je psán plynoucí církevní latinou, o nekatolících Matlocius užívá příkrých slov (*pravitas, sentina, zizania, Babylon haereticorum*). Ve svých Monumentech promlouvá nejprve krátce o starobylosti města Třebíče, o rozšíření křesťanství. Píše o založení benediktinského kláštera Panny Marie v Třebíči a o jeho zániku, o rozšíření různých sekt do Třebíče, pak ukazuje řadu trebíčských farářů (od r. 1671 také děkanů) od obnovy katolictví až po sebe. Vypisuje krátce, čím se různí faráři zasloužili o kostel svatého Martina i jinak. Také se zmiňuje o jezuitské reformaci v Třebíči ze druhé poloviny 17. století a vypravuje o založení kapucínského kláštera

na místech, kde stávala předtím bratrská modlitebna. Podrobněji se rozepisuje o založení bratrstva sv. Anny při městském farním kostele sv. Martina. Josef Matlocius byl děkanem u svatého Martina v Třebíči v letech 1689-1727 a zásadním způsobem přispěl k upevňování katolických pozic ve městě. Byl významný také tím, že sepsal latinsky církevní historii města. Na konci svého literárního díla nabádá Třebíč nadšenou apostrofou, aby město zůstalo věrno katolické víře.

Na Matlocia v církevních dějinách města navazuje jeho pokračovatel, děkan Jakub Dvořecký, který Matlocia chválí a také popisuje jeho smrt. Dvořecký se narodil v Telči 21. července 1750, na kněze byl vysvěcen v Kroměříži 18. září 1773. Hned 20. září byl jmenován kooperátorem do Rokytnice, kde žil rok a tři měsíce. Potom se stal kooperátorem v Třebíči, administrátorem, kaplanem. Od 28. prosince 1784 byl farářem na kapucínské faře. Od 7. února 1798 až do své smrti 27. dubna 1814 byl děkanem u sv. Martina.

Děkan Jakub Dvořecký byl potomkem starobylého českého rytířského rodu Dvořeckých z Olbramovic. Ve své kronice z roku 1805 byl pilným kompilátorem zpráv o třebíčské farnosti. Sepsal přehled farářů po Matlociovi, zveřejnil zprávy o vzniku lokálního kaplanství ve Vladislavi u Třebíče, o opravě městského farního chrámu za děkana Cardelie, o založení fundačního zámeckého kaplanství při kostele bývalého benediktinského řádu v Třebíči, o zrušení jezuitského řádu, o zřízení brněnského biskupství, o reformách Josefa II., o rušení nebo omezování klášterů, o zřízení farnosti Třebíč-Jejkov a jejkovské fary při kapucínském klášteře v Třebíči.

Obě kroniky, Matlociova i Dvořeckého byly zveřejněny také v rámci *XVIII. Programu c.k. Státního gymnázia v Třebíči*, vydaného tiskem J.F. Kubeše v roce 1895. Překlad pořídil a poznámkami opatřil prof. František J. Rypáček.

Ručně psané *Výpisy z análů řádu kapucínského p. Ambrože na Mělníce*, které pořídil dr. Vincenc Sameš, jsou uloženy v Okresním archivu města Třebíče jako součást fondu *Sbírky a dokumentace* pod signaturou M 63. Jde o 74 fólií psaných místy obyčejnou tužkou a perem převážně česky, místy německy a latinsky, často obsahují také doslovné latinské citace. Jedná se o podrobné dějiny kapucínů v Třebíči od jejich příchodu roku 1686 až do sklonku osmnáctého století.

Jinými Samešovými výpisky jsou dokumentace uložené v třebíčském archivu ve fondu *Sbírky a dokumentace* pod sign. M-222 s názvem *Capucinner zu Trebitsch*, obsahují historikovy výpisky z různých období dějin kláštera a z různých zdrojů.

Dokument *Topografie kláštera kapucínského v Třebíči* ve fondu *Sbírky a dokumentace* pod signaturou H 222 obsahuje 11 stran psaných psacím strojem a zčásti perem. Jedná se o výpisky neznámého autora. Skutečnost, že jsou psány na zadní strany písemek z geometrie napovídá, že autorem byl učitel. Dokumenty se detailně věnují zejména popisu místa, kde byl postaven klášter.

Zajímavým dokumentem je příběh *Jak se z třebíčského kováře stal kapucín*, uložený pod signaturou H 89. Obsahuje pět stran strojově psaných neznámým autorem, který jako svědek popisuje svatební hostinu, která se v kapucínském klášteře konala a vyprávění kvadriánovy humorné historky.

Jako další prameny k mladšímu období mohou sloužit *Pamětní složky paní Pacnerové*, dlouholeté farní administrátorky farnosti Třebíč - Jejkov. Složky o rozměrech 25 x 31 cm obsahují množství novinových článků, fotografií ze stavby a svěcení serafínské školy, z působení představitelů kapucínského řádu, ze života farnosti, osobní poznámky některých kapucínů a materiály, které se vážou k farnosti i ke kapucínskému konventu z různých dějinných období 20. století. V omezené míře mohou sloužit *Vzpomínky jejkovského farníka Tondy Pavlíka*, zaznamenané zvukově ve formátu mp3 o vánocích roku 2007.

Literatura

Literatura, které by se věnovala přímo kapucínům v Třebíči nebo historii třebíčského kláštera prakticky neexistuje, tématem se dosud nikdo systematicky nezabýval. Dílčí zprávy o kapucínech lze najít v publikacích, které se věnují historii města Třebíče obecněji. Zřejmě nejvýznamnějším dílem je publikace *Třebíč - Dějiny města I*, autory jsou Rudolf Fišer, Eva Nováčková a Jiří Uhlíř. Na první díl navazuje *Třebíč - Dějiny města II*, autorem je Jan Janák.

Zprávy o událostech spojených s kapucíny a dějinami kláštera podává také Vincenc Sameš. Sameš byl pověřen řízením okresního archivu a zemědělsko-lesnického archivu v Třebíči v letech 1945 až 1948. Jeho odborná práce je dodnes oceňována jako nejvýraznější podíl v organizování a zpracování fondů Státního okresního archivu v Třebíči. Sameš v díle *Stručné dějiny města Třebíče* věnuje třebíčským kapucínům jednu kapitolu. Přestože nepoužívá poznámkový aparát, je z kapitoly zřejmé, že jeho zdrojem informací jsou kapucínské anály.

Spíše zlomkovité informace se dovídáme z průvodce po Třebíči od Richarda Wolfa, *Duchovním letem třebíčským světem*.

Vlastivěda moravská od Františka Dvorského a také Hrudičkova *Topografie diecéze moravské* z roku 1908 podávají stručné zprávy o klášteře. O protireformačním období a příchodu kapucínů do města informují tištěná vydání dalších třebíčských kronikářů, Viléma Nikodéma a amatérského historika Jiřího Joury.

Zmínky o třebíčském klášteře se vyskytují také ve Wolného Topografii, *Kirchlicht Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, Abteilung II., Brunner Diocese, Band 3, Brünn 859.

Přehledné dějiny kláštera byly vydány v brožuře *Katolického gymnázia Třebíč* při příležitosti stěhování gymnázia do nově opravených prostor někdejší serafínské školy dne 18. 9. 2000. Brožura podává základní informace a o historii kláštera a školy.

Novější dějiny farnosti Třebíč-Jejkov popisuje Marie Kuchařová ve své diplomové práci z roku 2002 *Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov v letech 1918-1950*.

1. Stručná historie a charakteristika kapucínského řádu

1.1 Vznik kapucínského řádu ve světě

Vznik kapucínského řádu je možné hledat v 16. století. Tehdy existovalo více snah o reformu františkánského řádu. Byl rozdělen na velké množství odštěpených odnoží, které vznikaly s cílem znovu se ve změněných podmínkách přiblížit prvotnímu ideálu evangelijního života podle sv. Františka.²

Šlo také o reakci na bratry, kteří žili velmi uvolněným životem (tzv. laxisté), takže se začaly utvářet skupiny bratří, kteří naopak usilovali o co nejpřísnější disciplínu. K tomu docházelo již mnohem dříve, už za generalátu bratra Eliáše Coppiho z Cortony (1232-1239).³ Napětí mezi těmito skupinami bratří bylo velké a spory došly po odsouzení jedné skupiny bratří díky apoštolské konstituci

² Pacifik M. Matějka - Prvopočátky kapucínského řádu, Institut Františkánských studií Praha-Olomouc 2002, str.3

³ tamtéž

ze 7. října 1317 až tak daleko, že pět nejodbojnějších mnichů, tzv. bratrů spirituálů skončilo na popravišti.⁴

I nadále pokračovaly nejrůznější pokusy o reformu řádu, dále však docházelo mezi nereformovanými a reformovanými k rivalitě, do které se zapojovaly i vlivné světské osobnosti.⁵ Pokusů o reformu nebylo opravdu od 13. století málo. Také počátkem 16. století existovala celá růžice odnoží františkánského řádu. Na jedné straně usilovaly o co nejvěrnější život podle řehole, avšak na druhé straně vnášely do řádu rozštěpení, nepokoje a značnou rivalitu.

Uprostřed všech těchto pokusů o reformu a o návrat k prvotnímu ideálu přetrvávala až dodnes právě reforma kapucínská.⁶ Iniciátorem a průkopníkem kapucínské reformy byl bratr **Matouš Serafini**, který se narodil někdy kolem roku 1495 v Itálii. Stal se františkánem a již ve svých patnácti letech byl přijat do noviciátu v Montefalcone. Po kněžském svěcení misijně působil mezi prostým lidem, který vzdělával svými poutavými kázáními. Byl to horlivý řeholník toužící po ctnostech a dokonalostech. Proto není divu, že byl znepokojen tehdejšími uvolněnými poměry v řádu a jako mnoho dalších řeholníků toužil po návratu k původní řeholi sv. Františka v její ryzí formě, bez zmírnění, které přinesly pozdější papežské dokumenty.⁷

Bratr Matouš neúnavně obcházel a v apokalyptickém stylu vyzýval prosté lidi ke změně života a k pokání. Příklad jeho intenzivního duchovního života získal „četné bludaře a vlažné lidi pro pravou víru“.⁸ V lednu roku 1525 spatřil před sebou chudáka, který ležel nahý ve sněhu a snažně ho prosil o nějaký oděv. Když mu vyhověl, chudák zmizel a od té chvíle bratr Matouš pochopil, že ho Bůh vyzývá k přísnějšímu zachovávání řehole. Aby se ujistil, že nejde o ďábelské mámení, strávil pak několik dní v přísném postu a umrtvování, až jednoho dne uslyšel hlas, který ho vyzýval, aby serafínskou řeholi zachovával „doslova“. Ihned si umínil, že si vyprosí od papeže dovolení pokračovat v nastoupeném způsobu života. Hábit, který užíval, nebyl totožný s tím, který v té době nosili menší bratři, ale byl z hrubší látky se špičatou kapucí přišitou na tunice.⁹

⁴ Srov. Pacifik M. Matějka - Prvopočátky kapucínské reformy, Institut Františkánských studií Praha-Olomouc 2002, str. 3

⁵ Srov. tamtéž, str. 4

⁶ Srov. tamtéž str. 7

⁷ Srov. tamtéž str. 8

⁸ Srov. tamtéž str. 8

⁹ Srov. tamtéž str.9

Bratr Matouš se vypravil do Říma, kde byl papežem vyslechnut a dostalo se mu od papeže Klementa VII. dovolení nosit zvolený hábit, kázat a doslovně zachovávat řeholi. Řád se po minoritech a františkánech stal třetí nejrozšířenější větví původní řehole svatého Františka. Brzy se rozšířil především po Itálii a postupně po celé západní Evropě, v roce 1761 měl 64 provincií a několik desítek tisíc bratří.¹⁰

Zkratka jeho členů OFM^{Cap.} značí **Ordo Frantorum Minorum Cappucinatorum** (Řád menších bratrů kapucínů). Tento řád je nejmladší františkánskou větví. Spolu s Matoušem z Bascia u zrodu kongregace stojí také P. Rafael z Fossombrone a bratr Ludvík z Fossombrone. Družina kolem nich se nejprve nazývala Bratři menší poustevníci. Byla schválena papežskou bulou „Religionis zelus“ z 3. července 1528. Poprvé byli úředně nazváni „kapucíny“ (podle kapuce na hábitu) v papežském breve ze dne 12. ledna 1535. Až do roku 1619 podléhali pravomoci generálního ministra konventuálů-minoritů. Dne 23. ledna 1619 papež Pavel V. povýšil hnutí na řád s vlastním generálním ministrem.¹¹

1.2. Kapucíni v Českých zemích

Do českých zemí přišli kapucíni z Itálie pod vedením sv. Vavřince z Brindisi v roce 1599 a roku 1600 začali s výstavbou kláštera a kostela na Hradčanech v Praze, nejstarší kapucínské stavby u nás. V Brně založili klášter roku 1606 a v Olomouci roku 1614. V době josefínského rušení klášterů měli u nás kapucíni 30 domů. Téměř všechny vznikly v 17. století. V roce 1673 byla vytvořena samostatná českomoravská provincie. Kromě několika desítek let v 18. století nepůsobili čeští kapucíni mimo území českého státu. Do roku 1950 vykonávali bratři duchovní službu při kostelech (kázání, svátost smíření), dále v ženské věznici v Řepích u Prahy a ve věznicích v Olomouci a Brně, ve vojenské nemocnici vedle Lorety, v nemocnici Alžbětinek a na centrálním hřbitově v Brně. Konali řádové misie a obnovy ve farnostech. Při rušení mužských řádů v roce 1950 bylo u nás

¹⁰ Jirásko Luděk - Církevní řády a kongregace v zemích českých, Klášter premonstrátů na Strahově, 1991, str. 58

¹¹ Hrudníková Mirjam - Řeholní život v českých zemích : řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1997, str. 72

22 kapucínských klášterů. V době totality poskytovali kapucíni duchovní cvičení a působili ve farní správě.¹²

Kapucínský řád má centrální vedení. Nejvyšší představený je generální ministr se sídlem v Římě. Dále se řád člení na provincie, víceprovincie, komisariáty, kustodie a misijní oblasti. V čele provincie stojí ministr provinciál, ostatní menší organizační celky podléhají buď přímo generálnímu ministru nebo provinčnímu představenému. Do provincie patří určitý počet domů, představený domu se jmenuje kvadrián. Sídlem provinciála českomoravské provincie je klášter v Praze na Hradčanech.¹³

2. Náboženské poměry v Třebíči před příchodem kapucínů

2.1 Stručný souhrn církevních dějin města do období protireformace

Pro správné pochopení situace v době založení trebičského kapucínského kláštera považuji za nutné alespoň stručně informovat o náboženských poměrech, do jakých kapucíni přišli.

Děkan **Matlocius**, který se věnoval církevním dějinám města, líčí Třebíč jako starobylou, a to nejen stářím místa, o kterém pocházejí první zprávy od Hájka a Beckovského z roku 960¹⁴ „nýbrž starobylé také příslušností ke katolickému náboženství. V Třebíči již od dob Cyrila a Metoděje „kvetla pravá víra“ a doklad toho spatřuje Matlocius v založení slavného a bohatého **kláštera svatého Benedikta** v roce 1101 bratry Oldřichem a Litoltem, markrabaty moravskými.¹⁵ Při klášteře byla postavena bazilika v románsko-gotickém slohu.

V tomto období se Třebíč začala všestranně vzrůstat a rozšiřovat, ve městě byl postaven **chrám svatého Martina** a byla založena škola pro vzdělávání mládeže. Později se však ve městě vlivem reformace a husitství mnozí obyvatelé od katolictví odvrátili a přijali nekatolická vyznání. Matlocius ve svém díle

¹² Hrudníková Mirjam - Řeholní život v českých zemích : řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1997, str. 72

¹³ tamtéž

¹⁴ Matlocius c.k. - Monumentum Pietatis sui notata de státu et religione civitatis Trebisch, olim Drzevicz dicta, Moravský zemský archiv v Brně, Fond G 11-Rukopisy Františkova muzea, sign 367, str. 1, viz také Fr.J Rypáček-XVIII. Program c. k. gymnázia v Třebíči, str. 9, dále bude používáno Rypáčkovy edice. Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české na konci na listu XXXI. zmiňuje mj., také o vojevůdci Stoškovi, který dobyl hradu Dřevíče (postraně bylo „Dřevíč“) nebo Třebíče a odtud mnoho stříbra přivezl

¹⁵ Matlocius c.k., str.1

Monumentum pietatis píše o době, kdy se v Třebíči začali objevovat kacířští kazatelé, kteří rozsévali své bludy tajně po domech a křtili děti svých příznivců, zprvu tajně, později veřejně. Mluví o době, kdy se v Třebíči začalo „rozdmýchovati kacířství“ a uvádí, že to bylo kolem roku 1494.¹⁶ Kacířství se šířilo a blízko špitálu, který stál přímo u mostu na Podklášteří, byla vystavěna svatyně vyznavačů pod obojí. Později se kacířství ještě více rozmohlo, a to natolik, že římský kněz, který byl děkanem při farním kostele, odešel do Jaroměřic v naději, že ho Třebičané povolají zpět. Třebíčští však namísto toho přivedli do farního kostela „přísluhovače temnot se zpěvem a zvoněním“,¹⁷ a tak byl na faru dosazen nekatolický kněz. Matlocius klade tuto událost do doby třebíčského pána Archelba Černohorského z Boskovic, který spravoval Třebíč v letech 1525-1528 a za něhož přestala slavná pouť do klášterního kostela Blahoslavené Panny Marie Nanebevzaté a také se zmiňuje o vyhnání mnichů z benediktinského kláštera.¹⁸ Wolf píše, že benediktini z Třebíče byli vyhnáni od Archleba Černohorského z Boskovic asi roku 1525, rok před bitvou u Moháče, která znamenala nástup Habsburků na český trůn. Bazilika se stala pivovarem, byla i panskou sýpkou a kuchyní.¹⁹ Katolická víra byla ve městě téměř vyhlazena.²⁰

Husitství čili utrakvismus se ujalo v Třebíči, a jak Wolf upřesňuje, roku 1527 husité zaujali faru a kostel u sv. Martina a drželi tu vládu až do roku 1629.²¹

Další větší skupinou věřících byli v Třebíči čeští bratři, následovníci reformátora Petra Chelčického. Ti se v Třebíči začali usazovat už za dob Viléma z Pernštejna, který byl jejich ochráncem a podporovatelem. V té době měli svou modlitebnu na Horce. Později byl jejich velkým přítelem pan **Smil Osovský z Doubravice**. Pod jeho protektorátem si Čeští bratři v letech 1570-80 zřídili modlitebnu i školu na Jejkově.²²

¹⁶ Matlocius c.k. , str. 9

¹⁷ tamtéž, str. 9

¹⁸ Kolem roku 1570 už jistě mnichové v klášteře nebydli. V listině z r. 1556, kterou král Ferdinand I. píše panu Vratislavu z Pernštejna, že tehdy „klášterní stavení zcela sešlé a zbořené bylo, v němž již ani opat ani mnichové nepřebývali“. Posledním opatem benediktinského kláštera byl Ctibor II. a čestný titul třebíčského opata měl dějepisec P.Beda Dudík

¹⁹ Wolf Karel - Duchovním letem třebíčským světem, Emanuel Čapek, Třebíč 1935, str. 39

²⁰ Matlocius, str.9

²¹ Srov. Wolf Karel - Duchovním letem třebíčským světem, Emanuel Čapek, Třebíč 1935, str. 39

²² tamtéž, str. 25

2.2 Protireformace

V následujícím období se české země staly součástí Habsburské monarchie. Vládoucí Habsburkové prosazovali ve své politice dva základní prvky: jednotnou monarchii se silnou úřední mocí a jedině katolické vyznání. Jak jsme viděli, většina obyvatel České země se však v té době hlásila k husitství, luteránství a k jednotě bratrské, byla tedy nekatolického vyznání. Katolické náboženství začalo být prosazováno jako státní po porážce českých nekatolických stavů na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Těmto tendencím říkáme rekatolizace nebo také protireformace a ta znamenala přechod země v jednotu vyznání katolického.

Rekatolizace však nepostupovala vždy se stejnou intenzitou, byly doby, kdy tlak na nekatolíky nabíral na větší intenzitě a pak zase období, kdy měli více volnosti. V Třebíči byly rekatolizační snahy zpomalovány tím, že sama vrchnost byla také nekatolická, takže stát ani církve dlouho nemohli spoléhat na jejich ochotu v prosazování katolické víry, naopak hrabata držela nad nekatolíky ochrannou ruku²³. **Karel Starší ze Žerotína** si vymohl na panovníkovi dokonce slib, že ponechá jemu i jeho poddaným náboženskou svobodu.²⁴ V druhé polovině dvacátých let 17. století, kdy došlo k posílení ústřední panovnické moci a protireformace, vyšlo Obnovené zřízení zemské. Na Moravě vyšlo s ročním zpožděním 10. května 1628. Panovník vyhlašoval dědičnost trůnu v habsburské rodině, sám sobě udílel právo vydávat zákony, udílet šlechtě státní občanství a jmenovat zemské úředníky, němčina byla zrovnoprávněna s češtinou. Jako státní náboženství byl potvrzen katolicismus a ti, kteří se nechtěli s panovníkem „srovnat“ ve víře, museli se vystěhovat ze země. Karel Starší ze Žerotína se svou chotí **Kateřinou z Valdštejna**, kteří drželi ochrannou ruku nad nekatolíky, jim nyní už nemohli pomoci a po vydání dalšího emigračního patentu z 9. března 1628 se Žerotínovi počali chystat do emigrace.²⁵ Stejně tak všichni nekatolíci, kteří nechtěli přestoupit ke katolické víře, se museli vystěhovat z Třebíče.

Roku 1629 dochází v Třebíči k první větší vlně, kdy z města odcházejí kromě Žerotínů mnozí utrakvisté i čeští bratři. Pokud odchází ochránci, odchází také jejich chráněnci: Třebíč opouští farář od svatého Martina **Jakub Petrozelín Kunštátský** a **Vavřinec Justýn Křižanovský**, správce českobratrského sboru a dále mnoho

²³ srov. Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 247

²⁴ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str.108

²⁵ tamtéž

měšťanských nekatolíků. Odcházejí do Uher, např. do Uherské Skalice a do Púchova na Váhu.²⁶

Po odchodu manželů Žerotínových Kateřina z Valdštejna postoupila třebíčské panství na jaře roku 1628 svému bratru Adamovi, císařskému radovi a nejvyššímu pražskému purkrabímu. Ten přenechal správu svému nejstaršímu synovi **Rudolfovi**.²⁷ Rudolf do náboženských poměrů ve městě nezasahoval, ponechával vše při starém, bratrský sbor zůstával uzavřen a chátral, o ustanovení katolického kněze se Rudolf nijak nestaral.²⁸ Ani nekatolíky nepronásledoval, náboženským otázkám nepřikládal takový význam, jako věcem ekonomickým, a nechtěl tlakem na nekatolické obyvatelstvo ztrácet poddané a zmenšovat své vlastní příjmy.

Matlocius píše, že katolická víra byla do Třebíče opět zavedena za doby hrabat Valdštejnů, na které přešlo třebíčské panství svěřenstvím od Kateřiny z Valdštejna, manželky Karla Staršího ze Žerotína²⁹. Na faru kostela sv. Martina byl opět uveden římský kněz, Matlocius píše, že to bylo někdy kolem roku 1630³⁰ a prvním farářem se stal **Václav Bureš**.

Moravská šlechta se pod vedením hejtmána Jana Rottala již v roce 1649 usnesla přivádět své poddané ke katolictví³¹. O dva roky později, po stažení švédských posádek z území Moravy, kde byly ponechány jako záruka, že císař dodrží podmínky vestfálského míru³², začala vycházet nařízení, která nekatolíky značně omezovala.³³ Císařský patent z ledna 1651 nařizoval uvěznit všechny chycené nekatolické kazatele, únorový zakazoval zapisovat nekatolické šlechtě pozemkový majetek do zemských desek a březnový obsahoval příkaz neprodleně zbavit každého nekatolíka jakéhokoliv úřadu. V prosinci 1651 se zemský sněm usnesl sestavit čtyřčlenné komise pro inspekci far a církevního majetku na Moravě.³⁴

²⁶ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str.108

²⁷ tamtéž, str.109

²⁸ tamtéž str.111

²⁹ Matlocius c. k., str.9

³⁰ tamtéž

³¹ Dvořák Rudolf - Dějiny Moravy, Brno 1899, str. 640

³² Vládcové jednotlivých částí Svaté říše mají právo vládnout na svém území podle „*cuius regio, eius religio*“, neboli mají právo na vlastní náboženství. Z toho také vyplývá i ta paradoxní situace, že ač v ostatních částech říše vzniká náboženská svoboda, tak v zemích Koruny české a Rakouských dědičných zemích dochází nadále k upevňování pozice katolické církve. Dále je uznáno jako třetí náboženství kalvinismus. http://cs.wikipedia.org/wiki/Vestf%C3%A1lsk%C3%BD_m%C3%ADr

³³ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977 str. 125

³⁴ srov. Dvořák Rudolf - Dějiny Moravy, Brno 1899, str. 640-641

Pro vývoj městské společnosti Třebíče ve druhé polovině 17. století znamenalo obnovení rekatolizačního procesu opravdu mnoho. Každý jedinec se musel rozhodnout, zda zvolí přijetí katolické víry, nebo dá přednost riziku emigrace.³⁵

Farář Bureš zamýšlel postavit farní budovu, posvětil Fulíkovu kapli na Strážné hoře, na kterou si stavitel vyžádal papežské povolení přímo v Římě, byla postavena kaple sv. Josefa na Stařečce. Jejkovský mlynář Pavel Blažek postavil z podnětu jezuitů kapličku sv. Petra a Pavla u novohradského mostu v těsném sousedství svého mlýna. Postavením kapličky v místech, kde se podle tradice loučili třebíčští emigranti s rodným městem, se měla zastříť vzpomínka na tuto smutnou událost.³⁶

Třebíč byla ještě v polovině 17. století městem, které si v počtu nekatolíků udržovalo přední místo. Hraběnka Zdislava na třebíčském zámku stále zaměstnávala nekatolické úředníky. Dekret z 10. června 1652 hraběnce přikazoval, aby nekatolické úředníky buď propustila nebo přinutila k přijetí katolické víry. I nyní se svých úředníků zastala, své rozhodnutí ponechat úředníky i nadále na jejich místech podložila hospodářskými důvody a současně jejich jménem slibovala, že se dají vyučovat v katolické víře. Také na nedalekém okřešickém statku zůstal správcem nekatolický pan Jan Ayda na pouhý slib, že se dá v katolické víře poučit. Úředníci na třebíčském zámku nespěchali se splněním daných slibů.³⁷

2.3 Jezuitské misie v Třebíči

Katolická reformace se uskutečňovala zprvu velmi ztuha, chyběla ochota třebíčské vrchnosti k podpoře katolické víry. Roku 1635 byla založena první matrika za kněze **Jana Pihavého**.³⁸

Vestfálský mír roku 1648 zbavil nekatolíky naděje, že by se poměry mohly změnit, vládě a duchovenstvu umožnil postavit rekatolizační akce na pevnější a přísnější základ. Císař obnovil roku 1651 všechny všeobecné příkazy o věcech víry z let 1634, 1638 a 1645, zvláště pokud se týkalo odcházení poddaných k nekatolickým bohoslužbám mimo hranice Moravy, postu a požívání masa v zakázané dny, čtení nekatolických knih, přivádění a ukryvání nekatolických kazatelů.³⁹

³⁵ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977 str. 126

³⁶ tamtéž

³⁷ tamtéž

³⁸ Matlocius c. k., str. 10

³⁹ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 250

Po zřejmě prvním katolickém faráři Václavu Burešovi nastoupil na třebíčskou faru p. Petr Vlok. Po něm nastoupil Jan Viktorín Slovák a za něho přišli do Třebíče misionáři, ctihodní bratři Tovaryšstva Ježíšova. Do města přišli reformovat. O jejich příchodu farář napsal na prvním listě matriky zemřelých: R. 1657 dne 8. května s pomocí Boha Trojjediného a Všemohoucího počala se v Třebíči reformace, na níž za prvé přišel s několika vojáky p. Tonnazoll, tou dobou jihlavský krajský hejtman. V matrice pokřtěných založené farářem p. Vlokem r. 1631 čteme na prvním listě verše, které upomínají na příchod prvních jezuitských reformátorů a krajského hejtmana B. Tannazolla. Ve verších je řeč o pěti jezuitech, kdežto Slovatius (Jan Viktorin) píše jen o čtyřech. Píše, že s hetmanem přišli 4 duchovní, p. Martin Lik, správce jihlavské koleje, p. Václav Petráček, p. Melichar Jaška a p. Jan Boltius, otcové Tovaryšstva Ježíšova.⁴⁰

Tímto začíná nejusilovnější práce o rekatolizaci. Vedení v této věci neměl farář, ale jezuitský řád. Jezuité přišli do Třebíče ze svého kláštera v Jihlavě 8. května 1657. Skutečnost, že přišli s několika vojáky, kteří je měli chránit, nasvědčuje tomu, že nebyli zrovna vítanými návštěvníky. Jezuité měli kacířství v Třebíči navždy vyplnit.⁴¹ Matlocius poznamenává, že když tito jezuité z Třebíče odcházeli, zanechali tu dobré a první základy katolické víry.⁴² Skutečnost však nebyla zřejmě ještě zdaleka taková, místo nich přišli obratem do Třebíče další jezuité, p. Jan Vichaeus a p. Michal Bentz.⁴³ Také tito dva se zřejmě nedočkali vlídného přijetí, protože podle Matlocia jakmile došlo na první ostří překážek, urazili se a z Třebíče se odstěhovali.⁴⁴ Nějaké úspěchy však jezuitští misionáři skutečně ve svém působení měli. Když přišli do Třebíče další, p. Melichar Moritz a p. Mikuláš Bulsius, svou prací a pílí podle Matlocia „obrátili mnoho Třebíččanů“.⁴⁵

Potom, když P. Mikuláš odešel do Znojma, nastoupil P. Jan Lucerna a spolu se svým druhem „povinnosti misionářské konal“. Misionáři se v Třebíči střídali. Z této doby se zachovaly také verše, které poznamenal pisatel matrik, kdo přesně je autorem veršů, nevíme. Mohl to být učitel nebo kostelník, který zanechal verše, které nevyjadřují vůči jezuitům zrovna úctu, spíše odrážejí náladu převážné části

⁴⁰ Matlocius c. k., str. 11-12

⁴¹ srov. Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 260

⁴² Matlocius c. k., str. 12

⁴³ srov., tamtéž str. 12

⁴⁴ srov. tamtéž

⁴⁵ srov. tamtéž

třebíčského obyvatelstva k příchozím misionářům. Pro zajímavost uvádím jejich znění:

Krajský hejtman převznešený
 a vysoce vyučený
 patres jezovití páni
 přijeli na reformírování
 s plnou mocí nás Třebíčský
 učíc víře katolický
 pět páterů vše německých,
 aby víru katolickou
 přijali a heretickou
 opovrhli neprodleně
 jít se zachovali věrně
 Jedni se z toho těšili
 Jiní náramně děsili...⁴⁶

Toto veršování bylo zřejmě ještě delší a mluví se v něm o pěti jezuitech namísto čtyř, jak je zmíněno ve farní matrice, ani jména jezuitů, kteří přišli do Třebíče, nezní moc německy, jak bychom mohli podle veršů očekávat.

Jak je vidět, zprvu se jezuitským otcům dobře nedařilo. Nálada obyvatelstva byla proti nim, farář se mohl cítit odstrkovan a jezuité přejímali i část jeho funkcí, když někteří křtili děti třebíčských měšťanů. Od 11. května do 4. října bylo na víru obráceno jen 75 osob nižšího společenského postavení, z předních městských radů se nepodrobil nikdo.⁴⁷ Od listopadu 1658 do roku 1660 se misionářům a farářům podařilo získat jen 109 osob. Skutečnost, že misionáři byli vydržováni na účet města také rozněcovala odpor vůči nim, vrchnost totiž odmítla na jejich výživu přispívat.⁴⁸

Podle kronikáře Mikuláše Bisatty stál pobyt misionářů město 2000 zlatých, než bylo dosaženo do října 1660 plného úspěchu a píše, že „v městě tomto (Třebíči) všechna obec jednoho náboženství, totiž sv. římské církve poslouchají a týmž náboženstvím jako i ceremoniemi se řídí a opravují“.⁴⁹ Pravdou však je, že tato

⁴⁶ Matlocius c. k., str.12

⁴⁷ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 261

⁴⁸ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří - Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str. 131

⁴⁹ Bisatta Mikuláš - Paměť o obnovení víčky na kostele Svaté Trojice, Fr. J. Rypáček, Kronika Eliáše Střelky a pokračovatelův, Program třebíčského gymnázia na rok 1891-92, str. 35

Bisattova zpráva je nadsazena, protože misie byly po dlouhou dobu znovu a znovu opakovány.

Spolu s jezuity působila v Třebíči inkviziční komise, která byla reakcí na žaloby děkana Burešovského. Ten podává rozsáhlou žalobu datovanou 13. září 1656, která se obrací přímo na císaře Leopolda I., aby jej pohnul k radikálnímu zákroku vůči městu heretiků.⁵⁰ Tato žaloba se stala v Třebíči největším krokem k soustavnému pokatoličtění města. V žalobě vyjmenovává sekty, které v Třebíči údajně působí: antimariani, vigilantanti, iconoclastae, hussitae, calixtini, berengarii, hugenotae, novatiani, novatii, aerei, aeriani, calvinistae, lutherani, picarditae, biblistae, lucianistae, juliani, danculari, creamaterii, flacciani.⁵¹

To, že vypočítává tolik různých „sekt“, zřejmě všechny možné kacířské směry, které znal, svědčí o neserióznosti žaloby. Na druhou stranu možná jen svým přehnaným výčtem sekt chtěl docílit toho, aby se v této věci něco začalo dít.

Žaloba obsahovala také přílohy. Jednou z nich byl výtah z dopisu jezuitské koleje v Jihlavě třebíčskému faráři. Jan Claudius v něm omlouval své odmítavé stanovisko k farářovu požadavku, aby mu na pomoc poslal jednoho z členů koleje. Rektor poukazoval na malý počet otců v koleji a navíc vyjadřoval pochybnost o účelnosti farářova snažení. „Po mnoho let se naši otcové snažili nějakého užitku z nejtvrďšího mramoru srdcí nekatolických třebíčských vykřesati, avšak nemohli“.⁵²

Hlavní příčinu spatřoval v malé ochotě vrchnosti pomoci misionářům, také kritizoval, že hrabě nechává v úřadě hejtmana Bočka, který byl označen za „největšího kacíře a původce všech věcí zlých“ a pak že hrabě nechává na místech správců a radních nekatolíky.⁵³

Další články stížnosti K. Burešovského obsahovaly výčet nejrůznějších projevů kacířství třebíčských měšťanů. Děkan upozorňoval, že mnozí z nich přijímají pod obojí v hornouherských městech Skalici, Prešpurku a Trnavě a přechovávají ve svých domech nekatolické knihy a na veřejnosti urážejí a fyzicky napadají církevní osoby. Také poukázal na špatný příklad ze strany nekatolíků městského syndika Jana Suchenia a vrchnostenského úředníka Jana Aydy.

⁵⁰ Elucidatio sectarum Trebicensium excessuumque, Moravský zemský archiv v Brně, fond G 11, inv. čís. 581

⁵¹ tamtéž

⁵² tamtéž

⁵³ tamtéž

Městský písař Jan Suchenius, který už prý bludy odvrhl, ale za uvolnění se vrátil k víře svých otců a svou vážností, získanou stářím i věděním, zkušeností i rozhledem překážel misionářům v práci. Prý by raději prolil svou krev, než aby se připojil k pravé víře. Nakonec se však i on stal katolíkem v únoru 1658 a Burešovský k tomu poznamenal: Pán Bůh budiž pochválen, zlý příklad byl odstraněn, největší odpor byl zlomen a obratní jezuitští psychologové mohli nyní hrozit i strašnými tresty, které postihnou ty, kdo se ještě protiví Boží vůli.⁵⁴

Díky žalobám do Třebíče přijela vyšetřovací komise, která v Třebíči působila od 3. do 9. února 1657 a zahájila výslechy obyvatel. Podkladem rekatolizace se stal podrobný soupis nekatolíků ve městě sestavený roku 1657 neznámo kým. Proti známým zatvrzelcům mělo být užito všech prostředků.

3. Založení kapucínského kláštera

3.1 Založení kapucínského kláštera a první spory s místním děkanem

V této kapitole bude pojednáno o situaci a době založení kláštera, o vlivu mnichů na celkovou náboženskou situaci města, zejména o jejich vlivu na rekatolizační úsilí.

V Třebíči, kde již upevnění katolického náboženství bylo dosti velké, došlo ještě k dalšímu pokroku v této věci. Na faru u sv. Martina v Třebíči nastoupil 18. dubna 1669 p. **Václav Vojtěch Keil**, jemuž roku 1671 biskup olomoucký, pan Karel, vévoda a kníže svatě Římské říše, hrabě kaple české prostřednictvím P. Jana Petra Petrucia, generálního vikáře v záležitostech duchovních a oficiála stoličního chrámu olomouckého, děkana a kanovníka seniora, a biskupské konzistoře olomoucké udělil děkanský úřad⁵⁵. Třebíčskému děkanství byly podřízeny další fary: třebíčská, vladislavská, kamenická, rudíkovská, náměšťská, heraltická, opatovská, stařečská, čáslavická, rokytnická, valecká a dalešická.⁵⁶

Rekatolizační snahy ve druhé polovině 17. století vedly k sice k tomu, že Třebíč se stala formálně katolickou, nekatolictví však nebylo vyplněno docela, přetrvávalo zejména na venkově, na samotách a ve mlýnech. Valdštejnská vrchnost byla věrně katolická, ale nechtěla doplácet na rekatolizaci útekem poddaných, tedy

⁵⁴ srov Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 261

⁵⁵ Matlocius c. k., str. 13

⁵⁶ tamtéž

i ztrátou robotných sil. Proto Valdštejnové neměli rádi nesmlouvavé jezuity a uvažovali o jiné, mírnější cestě, kterou by bylo možno dosáhnout žádaného cíle.⁵⁷

Obliba kapucínského řádu u šlechty rostla, nejen u Valdštejnů, u Černínů, ale i jiné české rody řád podporovaly.⁵⁸ Proto snad vzešla myšlenka na založení kapucínského kláštera v Třebíči, i když se uvažovalo také o obnovení benediktinského konventu v původních prostorách třebíčského zámku, o kapucínech se však jednalo hned a proto padla volba na ně.⁵⁹ Od koho prvně vzešla myšlenka na založení kláštera v Třebíči se můžeme jen domnívat.⁶⁰ První krok však udělal **Adam František z Valdštejna**, který podal hned několik žádostí o schválení založení kláštera. Tento první krok zdaleka neznamenal ještě realizaci Valdštejnových plánů, než skutečně došlo k příchodu kapucínů a stavbě kláštera, bylo potřeba ještě několik dalších let usilovných žádostí a snahy.

První žádost o povolení kláštera kapucínů v Třebíči podal již roku 1663 ke kapitule a žádost byla přijata, pro nájezdy Tatarů však byla žádost nakonec zamítnuta.⁶¹ Opakovaně Adam František žádal i následujícího roku, a přestože nabídl řádové kapitule ve Vídni na výživu mnichů překrásné věno: statek Slavičky s rytířským dvorem a devíti rybníky a Poušův mlýn s dvorem a olejnou, nebylo jednání ani tentokrát dovedeno ke konci.⁶²

Adam František se za svého života založení kláštera nedočkal, umírá hned následujícího roku 1666. Adam František neměl syna a podle ještě stále platné závěti Kateřiny z Valdštejna mělo vstoupit v platnost ustanovení o posloupnosti linií. Třebíč měla přijít do rukou Maxmiliána z Valdštejna, resp. jeho mužských potomků. Adam František však univerzální dědičkou veškerého svého majetku učinil svou jedinou dceru Marii Annu Františku a toto ustanovení nebylo z právního hlediska zcela jasné. Ve své závěti však zavázal svého nástupce, aby v Třebíči postavil kapucínský klášter a k tomu vyčlenil ze svého odkazu 2000 zlatých rýnských.⁶³

Problém dědictví po Adamu Františkovi byl nakonec vyřešen tak, že dceři Marii Anně připadly po otci Židlochovice, ale Třebíče se měl dle seniorátního práva

⁵⁷ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 274

⁵⁸ tamtéž

⁵⁹ tamtéž, str. 275

⁶⁰ Vincenc Sameš uvádí, že návrh možná přišel od Jana Bedřicha z Valdštejna, narozeného roku 1644, který byl jako kněz, později biskup hradecký (1668) a potom roku 1675 pražský arcibiskup známý svým kladným postojem k české zemi a k českému jazyku

⁶¹ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, fond „Sbírky a dokumentace“, sign. M-63, str.1

⁶² Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str.275

⁶³ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str.133

ujmout Jan Viktorín, poslední ze žijících bratří Rudolfa z Valdštejna. Ten však přišel tragicky o život, takže panství připadlo jeho synovci **Františkovi Augustinovi z Valdštejna**,⁶⁴ který měl významné postavení císařského rady a komorníka, byl také maltézským rytířem.⁶⁵ Přesto když i on žádal o papežské svolení ke stavbě kláštera v roce 1671, nebylo žádosti vyhověno.

Z kapucínských análů se dovídáme, že ve věci třebíčského kláštera docházely do Říma přímluvy, aby bylo příznivé vyřízení urychleno. P. Martin Moravus, provinciál, psal kardinálu protektoru Germaniae dopis, v němž se dokonce nebál zdůraznit, že Třebíč bývala útočištěm několika kacířských sekt a toto vznešené město bylo nedávno prací bratří kapucínů a za pomoci Ducha Svatého zpět přivedeno k víře a společenství svaté matky církve. Přitom však není jisté, zda kapucíni už působili ve městě před založením kláštera, je to méně pravděpodobné, protože v pramenech o tom nemáme sebemenší zmínky. Slova P. Moravia jsou tedy zřejmě silně nadnesené.

František Augustin ještě žádá opakovaně v letech 1676 a 1677, kdy je žádost konečně přijata. Podle výpisů z análů řádu kapucínského byla žádost konečně přijata a téhož roku byli ustanoveni tři mniši, kteří měli přijít do Třebíče: p. Brunno Budějovický, p. Paulinus Prag a Fr. Burkhartus Prag, laik.⁶⁶ Ti však do Třebíče z neznámé příčiny nedorazili.⁶⁷

Téhož roku pak bylo jednáno o kapucínském klášteře při kapitule v Loretě na Hradčanech. Překážkou se jevilo, že papežská bula z roku 1675 všechny kapucínské stavby zakazovala, následně pak všechny papežské zakazy kapucínských staveb byly zase odvolány, tomu však hrabě nechtěl věřit.⁶⁸ Hrabě chtěl mít také výslovné dovolení od biskupa, aby se předešlo sporům.⁶⁹ Olomoucký biskup nakonec svolení dal, povolil kapucínům postavit zatím v bývalém bratrském sboru na Jejkově kapli, ale přidal dodatek, že se tak může stát jenom bez újmy práv městského faráře⁷⁰. Tyto obavy o spory se ukázaly opodstatněné.

Po Bílé hoře stát přes všechnen odpor církevních hodnostářů stále více upevňoval svou pravomoc nad církví a neviděl rád rozmnožování církevního

⁶⁴ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str. 134

⁶⁵ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 276

⁶⁶ Výpisy z análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 1

⁶⁷ tamtéž

⁶⁸ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče str. 276

⁶⁹ tamtéž

⁷⁰ tamtéž, str. 276

majetku. To vedlo později k josefínským reformám, ale již nyní se tyto tendence dotkly i jednání o založení nového třebíčského kláštera. Bylo nutno žádat císaře, aby třebíčský seniorát mohl být zatížen povinností poskytovat každoroční podporu kláštera, tzn. poskytnout mu „almužnu“. Ačkoli hrabě sám byl u císaře oblíben, přece jen svolení dlouho nepřicházelo.⁷¹

Další překážky pak zřejmě přišly i od samotného hraběte, který zřejmě usiloval o hodnost vídeňského arcibiskupa, hodnost obdržel kapucínský kazatel Benedikt Ungar. Odmítnutý hrabě pak dovolil, aby materiál, který už byl připravený na stavbu kláštera, byl použit na opravu třebíčského zámku.⁷²

Přesto však ve své závěti z roku 1684 odkázal František Augustin z Valdštejna 25.000 zlatých pro účel založení kláštera⁷³ a zavázal syna Karla Arnošta, aby v případě potřeby použil na udržování kapucínů příjmů z Dolních Vilémovic.⁷⁴

Na třebíčské panství nastoupil jeho bratr **Karel Ferdinand z Valdštejna**, rytíř zlatého rouna, tajný rada a komorník císaře Leopolda.⁷⁵ O něm se píše, že byl „benedignissimus et clementissimus ae nobis pauperulis Capucinis valde affectionatus“ (nejštedřejší a nejmilostivější pán a nám chudáčkům kapucínům velmi nakloněný)⁷⁶. Karel Ferdinand roku 1686 žádá u kapituly a první kapucíni byli konečně do Třebíče posláni. Z Jihlavy došli 15. června do Třebíče, kde byli přijati na zámku hejtmanem Martinem Mühlerem.⁷⁷

Po dvou dnech odpočinku se pak 17. června vypravili hledat místo ke stavbě kláštera. Nešlo jen o to, aby místo vyhovovalo kapucínským zvyklostem po stránce stavební, ale aby bylo také zdůrazněno, že nový církevní ústav vzniká v místech, která byla „hotovou žumpou a stokou kacířské nepravosti“. Proto kapucíni od počátku projevovali zájem o to místo, kde čeští bratři měli až do roku 1639 své středisko. Hned 21. června se do sborského⁷⁸ špitálu kapucíni přestěhovali⁷⁹.

Také Matlocius ve svých Monumentech Pietatis podává zprávu o příchodu mnichů. Ve výčtu farářů od sv. Martina se dostává k faráři a děkanovi Bernardu

⁷¹ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 277

⁷² srov. Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977 str. 134

⁷³ Výpisy z kapucínských Análů, SOKA Třebíč, sign. M 63, str. 1

⁷⁴ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977 str. 134

⁷⁵ tamtéž, str. 135

⁷⁶ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 278

⁷⁷ Výpisy z kapucínských Análů, SOKA Třebíč, sign. M 63, str. 2

⁷⁸ budovy sboru Jednoty bratrské

⁷⁹ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče str. 278

Hofferovi, za něhož přišli do Třebíče kapucíni a vyjmenovává je. Byli to ctihodný **P. Chrysogon Budějovický**, superior, ctihodný **P. Jiří Mnichovský**, správce a řádový stavitel, ctihodný P. Mauric Čech, kazatel, jenž se stal kazatelem ve farním chrámě. Dále to byli laikové: fráter Ctibor Fulnecký a fráter Sigmund Jihlavský, kteří „u dolejší brány na Jejkově na místě, zvaném obecně „zbor“, kde někdy panovalo bahniště kacířské, hlavně husitů, valdenských a jiných, příbytek si zřídili a po upravení kaple ze starého stavení začali konat bohoslužby“.⁸⁰

Kapucíni měli být také duchovními rádci rodiny Valdštejnů a kněžími při téměř zničeném kostele sv. Prokopa v zámku, od staveniště kláštera vzdáleném. I podle toho se dá soudit, že postavením kláštera na místě hereze mělo být symbolicky vyjádřeno plné náboženství katolické církve ve městě, jak zdůrazňují také pozdější zápisy a ani Volný tuto skutečnost neopomenul zdůraznit.⁸¹

Když se kapucíni usadili, bylo jejich přední snahou, aby zřídili větší kapli, která by měla více oltářů a mohla pojmout větší počet lidí a kde by se také mohlo pravidelně kázat. To se p. Chrysogonovi zčásti podařilo. Kaple byla na místě, kde stojí dnes brána kláštera. Tam byla na hlavním oltáři kopie obrazu Panny Marie budějovické, kterou dal vymalovat P. Chrysogon. Spory mezi kapucíny s místním děkanem začaly hned po příchodu kapucínů. Aby kapucíni mohli vůbec svůj misijní úkol plnit, žádal P. Chrysogon u biskupa o povolení pravidelných kázání v kapli. Protože věděl, že by to bylo ke škodě farnímu úřadu, udává důvody své žádosti: Chtějí se postarat o časná kázání pro ty, kdo z domu později odejít nemohou pro služebnictví, dále pro ty, kdo cizí do města přicházejí, a dále, že žádné peníze o svých kázáních nesbírají.⁸²

V konzistoři způsobila žádost nemalý rozruch. Dlouho se o ní hovořilo, nakonec bylo rozhodnuto poslat list k uvážení třebíčskému děkanovi, aby posoudil, zda z kázání vznikne faře škoda či nikoliv.⁸³

18. ledna 1787 píše třebíčský děkan olomouckému biskupovi ve věci sporu o kázání v kapli kapucínů v Třebíči. Popírá, co tvrdí kapucíni o potřebě kázání v kapli na Jejkově a projevuje ochotu svolit ke kapucínským kázáním ve farním kostele.⁸⁴

⁸⁰ Matlocius c. k., str. 15

⁸¹ Capucinner zu Trebitsch, SOKA Třebíč, Fond Sbírek a dokumentace, sign M 222, nestránkováno

⁸² srov. Výpisy z kapucínských análů, SOKA Třebíč, sign. M 63, str. 51

⁸³ tamtéž

⁸⁴ Výpisy z kapucínských análů, SOKA Třebíč, sign. M 63, str. 51, str. 14

V konzistoři se usnesli, že by bylo dobře, kdyby farář přenechal svou kazatelnu kapucínům, ti by se vzdali práva kázat v kapli i budoucím kostele, aby bylo pro příště zabráněno dalším sporům. Provinciál i Chrysogon s tímto návrhem souhlasili, Chrysogon napsal oficiu, že nabídku přijímá. Připojil však návrh, aby mezi ním a farářem byla sepsána smlouva, která by určovala přesné podmínky.⁸⁵ Ve smlouvě bylo stanoveno, že mimo svoje řeholní svátky kapucíni nebudou v kapli ani v budoucím kostele kázat. K tomu přidal Chrysogon vsuvku: „dokud budou mít kázání ve farním kostele“.⁸⁶ Sobě upravil děkan kázání na Vánoce, Velikonoce a o Svatém Duchu, dále žádal, aby kapucíni ve velikonoční čas nesměli podávat Tělo Páně, to by bylo omezeno jen na tři dny a na městské farníky. Chrysogon však odmítl závazek vyžadovat si farářovo svolení ke zpovědi nemocných, za to slíbil *tempore contagionis confessiones fidelim andere*. Tak se domluvili a poslali konzistoři k posouzení.⁸⁷ I přes uzavření smlouvy, jak se zdá, spory nebyly ukončeny a později docházelo k novým střetnutím. Teprve za děkana Martina Josefa Matlocia se ostří vztahů mezi kapucíny a světskými kněžími poněkud otupila.⁸⁸ Sameš také označuje Matlocia jako jediného děkana, který se s kapucíny dokázal shodnout a byl jim nakloněný, dokonce jim odkázal svou knihovnu. O sporech o kázání se ale Matlocius nezmiňuje.

Protože olomoucký biskup Karel z Lichtenštejna poslal dne 7. srpna ze své rezidence v Kroměříži souhlas k zahájení stavby na vybraném místě, začali kapucínští stavitelé, zejména P. Jiří Mnichovský pracovat na plánech. Plány byly dokončeny 29. března 1687.⁸⁹

3.2 Popis místa a kláštera

Stavba začala 21. května kopáním základů pro refektář a 3. června byl položen základní kámen P. Chrysogonem. Brzy však došla zpráva, že hrabě zakazuje další stavbu, protože její rozsah je příliš velký. Chrysogon nerad slyšel o tomto dalším zdržení, zvláště na škodu nejlepšího letního stavebního času. Tak se spolu s P. Jiřím vypravil do Vídně k hraběti a k pražskému arcibiskupovi Janu Bedřichovi z Valdštejna, kde žádal o povolení k pokračování stavby. Hrabě svolil,

⁸⁵ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 52

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ tamtéž

⁸⁸ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str. 135

⁸⁹ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63

žádal však, aby ve Vídni nakreslil plán nový, skromnější. Plán pak hrabě sám podepsal.⁹⁰

Kapucíni byli spokojeni, mohlo se pokračovat ve stavbě. Nové plány, které byly nakresleny, nakonec nebyly o nic skromnější než ty původní. P. Jiří oznámil pak provinciálovi P. Jindřichovi, že hrabě nechtěl svůj úmysl o stavbě kláštera měnit, pouze chtěl jen vědět, jak a jakým způsobem se bude stavět. Nové plány se lišily pouze tím, že u každého koutu a u každé cely bylo napsáno k čemu bude sloužit.⁹¹

Kapucínský klášter v Třebíči, jak se dovídáme také z Topografie kláštera kapucínského, byl zřízen na místě někdejší zahrady bratrského sboru, částečně také na staveništi samotného sborského kostela a špitálu a bydliště knězova. Jak to v jeho okolí vypadalo, je těžko říci, protože k tomu nemáme prameny. Chybí jakékoli polohopisné zachycení kresbou a slovní popisy, které se dochovaly, jsou z různých dob a někdy jen zlomkovité.⁹²

Pozemek bratrského sboru se dostal do rukou bratří asi r. 1520 darem vrchnosti, stavba kostela a farářova obydlí byla provedena asi v téže době. Nikodém soudí, že stávala v místech dnešního severního křídla klášterní budovy a kostel bratrský že se od ní táhl na jih. Podle pozdějších popisů zdí se spíše soudí, že věž stála v místech dnešní kapucínské sakristie. Nikodém nemá pravdu, když ke vchodu a věži přičleňuje budovu knězova obydlí a špitál se školou. Pozdější záznam praví, že knězovo obydlí bylo tam, kde je dnes fara. Věž sboru byla postavena pravděpodobně později, když roku 1558 Burian Osovský daroval sboru nové pozemky na založení zahrady, patrně severovýchodní část dnešní klášterní zahrady.⁹³

Plány pro stavbu nového kláštera nakreslil řádový stavitel P. Jiří Mnichovský, který přišel s prvními kapucíny hned roku 1686. Po některých rozpacích bylo rozhodnuto všechny starší stavby zbořit a vše postavit znovu.⁹⁴

Matlocius píše, že jako třebíčský kaplan viděl vlastníma očima, jak byla výstavností krásná kaple, která sloužila dříve „správcům kacířské nepravosti“,

⁹⁰ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 52

⁹¹ tamtéž

⁹² Topografie kláštera kapucínského v Třebíči, SOKA Třebíč, sign M 222, str. 1

⁹³ tamtéž, str.2

⁹⁴ tamtéž, str. 3

srovnána se zemi roku 1687, když byly položeny základy ke kapucínskému klášteřu.⁹⁵

Když byly původní budovy zbořeny, odstěhovali se mniši na čas do města a byli ubytováni u primátora Shöllhorna. V roce 1690 byla konečně klášterní budova hotova a na Nový rok 1691 se mniši ve slavnostním průvodu stěhovali do kláštera. Kostel byl dokončen roku 1693.

Původní plány nakreslené kapucínským stavitelem p. Jiřím Mnichovským se bohužel nezachovaly. Máme však popis klášterní budovy z poloviny 18. století, který podává fond Moravského zemského archivu v Brně G 1 - Bočkova sbírka, č. 5252. Klášterní kostel Proměnění Páně byl vybudován jako prostá, umělecky nenáročná stavba běžného kapucínského typu, orientovaná k jihu, s pravoúhle uzavřeným kněžištěm, lodí na obdélném půdoryse a původně bez věže, uvnitř zaklenutá valenou klenbou. Obraz hlavního oltáře a osm obrazů ze života Kristova se připisují Josefu Cereghettimu⁹⁶.

Před schodištěm po levé straně je brána do klášterní zahrady, druhá je směrem k řece Jihlavě. Oproti dnešku je změna v tom, že stará brána k řece Jihlavě je dnes zadržena, jen klenutí ve zdi proti kapličky sv. Petra a Pavla na Jejkově ukazuje, kde bývala. Kostel sám měl délku 18 sáhů, šířku 6 sáhů, presbytář 5 a půl sáhu. V kostele byla kaple sv. Barbory s jedním oknem. Dlažba v kostele byla z čtvercových kamenů, kazatelna dubová, jednoduše zdobená. V kostele bylo 6 oken. Ke kostelu se připojuje čtvercová sakristie šířky i délky 5 sáhů. Ze sakristie šel ambit přes pekárnu ke květinářské zahrádce doprava, ke škole doleva, přímo do větší zahrady. Také v kapli je dlažba z čtvercových kamenů, v ní se nalézá krypta bratří i světských lidí až do prostředku kostela. V ní v čas zapsání popisu bylo pohřbeno 22 kněží, 2 klerikové, 13 bratří laiků a 7 světských osob. Do kaple patří malá oratoř valdštejská půdorysu opět čtvercového.

⁹⁵ Matlocius, c. k. str. 15 Vystala otázka, zda starý kostelík má být do novostavby včleněn či nikoliv. Důvodem rozpaků byla i skutečnost, že kostelík byl stále k bohoslužbě vhodný a také svou gotickou výstavností vynikal nad průměr. Kapucíni však naléhali na to, aby se stavělo podle obvyklého kapucínského slohu, a tak bylo nakonec přece jen dohodnuto, snad i z důvodu jednotnosti stavby, aby všechny dosavadní budovy byly až do základů strženy a znovu postaveny. Viz také Sameš Vincenc - Stručné dějiny Třebíče, str. 279

⁹⁶ Sameš Vincenc - Stručné dějiny Třebíče, str. 279

Kostel je v tzv. kapucínském slohu, jedná se o jednoduchou stavbu běžného kapucínského typu a je zasvěcen Proměnění Krista Pána⁹⁷. Nad vchodem do kostela je dodnes latinský nápis, který zní: Anno, quo sentina Tartari facta est lux magistraque divae veritatis.⁹⁸ František Dvorský ve Vlastivědě moravské píše, že iniciátorem nápisu byl farář Matlocius, který o nekatolících užíval velmi ostrých výrazů, např. zizania, sentina, Babylon.⁹⁹

Klášter je obrácen k východu a jak praví zápis, je vydán útokům větrů i zimy, takže je třeba topit od září do června. Ambit byl čtvercový, z něho vchod do 22 menších cel, 12 nad refektářem, 4 nad školou a 7 nad ambitem. Větších cel bylo 6, z nich dvě obývali nemocní kněží, třetí pater definitor¹⁰⁰. V klášteře byla knihovna opatřená potřebnými knihami a kaple pro nemocné, v šíři sotva jednoho sáhu. V knihovně byla ukládána také bohoslužebná roucha, která nemohla být v sakristii zanechána pro vlhkost a množství myší. Knihovna i kaple byly na severní straně.

Nad klášterem po schodech bylo možno vstoupit do zelinářské zahrádky, dále pak v zahradě byl lesík, v němž byla krypta nekatolíků obsahující čtyři měděné rakve a jednu cínovou, uzavřená náhrobním kamenem. Z druhé strany pak byla kuželna (pyramidale) s domkem obklopeným stromy, o kousek níže byl kuželník ve stínu vlašského ořechu, kolem byly besídky z větvoví. Uprostřed byla stará poustevna (eremitorium vetus). Nad zahradou byla brána k vodovodu, pramen byl položen od zdi zahrady 40 sáhů do kopečka směrem k vozové cestě mezi stodolami měšťanů. Odtud byla voda vedena strouhami (per canales) zčásti dřevěnými, zčásti kamennými do nádrže poblíž krypty Osovských, odtud pak rourami do dolejších částí vlevo i vpravo. Vodou bylo zásobováno umyvadlo, kuchyně a sádky, z nichž pak přebytečná voda byla vedena k rybníčku, pravděpodobně zřízenému z bezpečnostních účelů. Mezi oběma hlavními branami, tedy na severní straně, byla založena nově štěpnice, mající habrový plot, po pravé straně byl švestkový sad, po levé opět malý rybníček, z něhož voda zavlažovala na dvě strany štěpnici. Nejnižší při zdi byla hnojiště, na jiném místě záhony chřestu. Někteří z členů kláštera měli svoje přidělené části zahrady. Vedle toho byla zde ještě druhá štěpnice, položená více k jihu. V této části byly dva prameny, jež však měly vodu jen v době

⁹⁷ původně však byl zasvěcen Svaté rodině Kristově-dnešní titul Proměnění Krista Páně pochází až z poloviny 18. století - viz Katolické gymnázium, Třebíč 2000, str. 8

⁹⁸ léta, kdy z výkalu pekelného povstalo světlo a učení božské pravdy

⁹⁹ Dvorský František - Vlastivěda moravská-Třebíčský okres, Brno 1906, str. 142

¹⁰⁰ rádce představeného (též asistent)

dešťů, jinak se ztrácely. Klášterní vodovod měl dost vody od jara až do parného léta. V západní části byl klášter povinen udržovat sousedovu struhu na základě smlouvy.

3.3 Hrobka rodu Osovských z Doubravice

V místě, kde byl postaven klášter, se nacházely budovy bývalého bratrského sboru a v těchto místech bylo také pohřebiště. Burian Osovský z Doubravice toto místo poblíž mostu přes řeku Jihlavu daroval sboru, který zprvu neměl mnoho členů, kde by mohl bydlet kněz a kde by mohli vzdělávat své mládence ve škole. Darování, která se týkala bratrského sboru a jejich zahrady, jež byla současně pohřebištěm, potvrdil Burianův syn **Smil Osovský** roku 1570.¹⁰¹

V místě dnešní fary v jejím dnešním dvoře stávala budova sboru. V sousedství byla vybudována bratrská modlitebna ve slohu gotickém, jak o tom svědčí zpráva o postupu stavby pozdějšího kapucínského kláštera.¹⁰²

Smil Osovský, manžel Kateřiny z Valdštejna, zemřel 13. února 1613 a po kázání Jakuba Petrozelína byl pohřben ve sklípku při bratrském sboru, v nynější zahradě kapucínské. Pamětní kámen v zahradní zdi hlásal, že po jeho pochování očekává blahoslaveného vzkříšení.¹⁰³

V kapucínské zahradě byl lesík ze smrkových stromů, kde byla hrobka Osovských. Ještě v roce 1825 se v zahradě hrobka, tzv. mauzoleum bývalých nekatolických držitelů panství a jejich příslušníků nacházela. Byly zde náhrobní kameny Jany Osovské z Doubravice, manželky Zdeňka Bítovského z Lichtenštejna († 2. úterý postní 1558), Elišky Bítovské z Lichtenštejna, vdovy po Burianu Osovském z Doubravice a na Třebíči († úterý po sv. Matěji 1567), manželka Smila Osovského z Doubravice Bohunka ze Žerotína († pondělí po sv. Václavu 1588) a Smil Osovský z Doubravice († 1613) se svou druhou chotí Kateřinou z Valdštejna, pozdější manželkou Karla st. ze Žerotína († 1638).¹⁰⁴

4. Období počátku 18. století

Rekatolizace, která znamenala upevnění církevní moci, znamenala také stále větší zasahování světské moci do poměrů církevních, jak vnitřních záležitostí církve,

¹⁰¹ Capuciner zu Trebitsch, SOKA Třebíč, Fond Sbírký a dokumentace, sign M 222, nestránkováno. Smil Osovský (1548-1613) patřil k pánům, na něž třebíčští v dobrém vzpomínali

¹⁰² viz, tamtéž

¹⁰³ Sameš Vincenc-Smil Osovský z Doubravice, SOKA Třebíč, sign M 222, vložený článek

¹⁰⁴ Capuciner zu Trebitsch, SOKA Třebíč, Fond Sbírký a dokumentace, sign M 222, nestránkováno

tak i církevního majetku. Císař Karel VI. vydal tři amortizační zákony, které zapovídaly, aby mrtvá ruka (církve) získávala další nemovitosti. Také roku 1723 přísně zapověděl cizincům pořádat sbírky na církevní účely bez zvláštního povolení a zotřil starší zákaz visitace domácích klášterů cizinci. Tato církevní politika znamenala také silné omezení vlivu papežské stolice a vůbec zahraničních orgánů církve na vnitřní církevní poměry v našich zemích.¹⁰⁵

V českých zemích se často objevovaly spory mezi Čechy a Němci. V českých zemích byl v 17. století nedostatek českých kněží, proto byli do ryze českých osad posíláni i Němci. V české Roudnici se stal r. 1701 proboštem Němec, ač neuměl česky ani zpovídat. V Českém Krumlově hájil velmi energicky a uhájil proti městské radě česká kázání ve farním kostele sv. Víta vlastenecký farář Jiří Bílek z Bilenberka. Bílka v jeho zápase s městskou radou účinně podporoval kardinál Harrach a jezuitský provinciál Blažej Slanina.¹⁰⁶

Nedostatky se objevovaly v klášterním životě. Národnostních sporů se neuvarovaly ani kláštery. Mnoho řádů se pozvedlo koncem 16. století a počátkem 17. století z úpadku jenom díky posile ze zemí románských a německých. Když však přibýlo domácího dorostu, stala se tato pomoc obtížnou, zvláště když cizinci se s domácím obyvatelstvem nikdy nesblížili. I když však mniši románského původu a zahraniční Němci odešli, zůstávalo vždy napětí mezi českými a německými mnichy domácího původu.¹⁰⁷

Často se objevovaly ostré rozpory mezi jednotlivými řády, zejména mezi jezuity a ostatními řeholemi, charakteristické jsou také spory o pořadí řeholí při církevních průvodech. Právní rozepře byly takřka denním jevem, často šlo také o spory exempce (vynětí z pravomoci biskupů), na niž byly staré feudální řády velmi žárlivé.¹⁰⁸

Pro klášterní opaty stejně jako pro vysoké duchovenstvo světské je příznačná nádherymilovnost, v níž chtěli držet krok se soudobou šlechtou. I když vzešli z malých poměrů, s oblibou stavěli honosná opatství mimo konvent, v nichž přijímali časté návštěvy šlechtických pánů ze sousedství, a starost o řeholníky přenechávali někdy nižším představeným. Příkladem takového neduchovního opata je tepelský opat Trauttmannsdorff, jehož zaměstnání spočívalo v zábavě s hosty,

¹⁰⁵ srov. Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon 1987, str. 136

¹⁰⁶ srov. tamtéž, str. 140

¹⁰⁷ tamtéž

¹⁰⁸ tamtéž

v dlouhotrvajícím hodování a v pobytu v jízdárně. Do konventu téměř ani nevstoupil, do kostela přišel jen o největších svátcích, aby tam vykonal pontifikální funkce, a jinak se zúčastnil jen o nedělích mše svaté, již mu sloužil v jeho soukromě kapli některý z klášterních kněží.¹⁰⁹

Proto je pochopitelné, že po roce 1700 se ozývají stesky na klesající řeholní kázeň. Visitace u pražských hybernů v letech 1690 a 1737 zjistila jevy velmi povážlivé, neboť v minoritském klášteře u sv. Jakuba v Praze a v jiných řeholních domech se kázeň uvolnila. Naproti tomu ve velkých opatstvích jihočeských ve Vyšším Brodě, v Zlaté Koruně a v Třeboni byly vnitřní poměry vzorné. Povážlivé bylo, že mezi příslušníky některých řádů pronikl jansenistický duch.¹¹⁰

V 18. století pokračovalo v Třebíči upevňování pozic katolického náboženství. V prvních dvou desetiletích byly úspěchy katolicismu spojeny především s osobou děkana **Martina Josefa Matlocia**, který svůj úřad zastával téměř třicet let (1689-1727). V roce 1702 se mu podařilo získat od papeže Klimenta XI. povolení zřídit při farním chrámu laické církevní bratrstvo. O rok později přidala své svolení i olomoucká biskupská konzistoř a v Třebíči bylo založeno bratrstvo sv. Anny. Ve městě se staletou tradicí evangelického literárního bratrstva se podařilo jeho katolické variantě brzy získat množství členů. V roce 1715 byl počet příslušníků bratrstva odhadován na tisíc osob.¹¹¹ Předsedou bratrstva se stal jeho organizátor M. J. Matlocius a čelné funkce v něm zůstaly vyhrazeny nejbohatším měšťanům. Bratrstvo plnilo nejen funkce církevní a společenské, disponovalo navíc také nemalými finančními prostředky. Štědrí dobrodinci zpočátku vstupovali do tohoto bratrstva a přispívali, zakládali fundace, z nichž bylo financováno sloužení mší i almužny pro chudé po každé zádušní mši.¹¹²

V osobě M.J. Matlocia našla katolická církev i svého kronikáře. Sepsal totiž latinsky církevní historii města, ve které vylíčil především postup protireformace

¹⁰⁹ Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon 1987, str. 140

¹¹⁰ **Jansenismus** byl morálně přísný teologický směr v katolické církvi 16. až 18. století, ovlivněný kalvinismem. Vznikl z myšlenek holandského teologa a biskupa v Ypres Cornelia Otto Jansena (1585 – 1638), který ve své knize o sv. Augustinovi (vyšla 1640) silně zdůraznil jeho nauku o prvotním hříchu a o nezbytnosti Boží milosti ke spáse. Podle křesťanské nauky se člověk rodí zatížen dědičným hříchem a z vlastních sil nemůže dosáhnout spásy. Jansen a jansenisté se ovšem lišili naukou o předurčení čili predestinaci: vševědoucí Bůh o každém člověku předem ví, zda bude spasen, nebo zavržen.

¹¹¹ Matlocius c. k., str. 17

¹¹² tamtéž, str. 18

a příchod kapucínského řádu, s jehož příslušníky se jako jeden z mála děkanů dokázal shodnout.¹¹³

K větší stavební činnosti neměla Třebíč v 17. století dostatek peněžních prostředků. Kapucínský klášter a kostel na Jejkově je nejvýznamnější stavební památkou, vzniklou v tomto období. Stavba vznikla z podnětu a na náklad Valdštejnů.¹¹⁴ Katolická církev měla v tomto období vážné organizační starosti, nemohla zaujmout v kulturním životě Třebíče významnější pozici. Ani kapucíni ještě v té době nepředstavovali kulturně aktivní element. Klášterní knihovna byla vybavena převážně kazatelskými příručkami a jen ve skromné míře filosofickými a historickými spisy. V souvislosti s nástupem kapucínského řádu do Třebíče vzniklo několik krátkých spisů psaných latinsky, opírají se však o starší předlohy, zejména o městskou kroniku Eliáše Střelky Náchodského, takže postrádají originalitu.

Roku 1693, kdy byla dokončena stavba kostela, byl do Třebíče jmenován důstojný **P. Chrysogon Budějovický**, který byl zvolen kvadriánem na slavně konané kapitule v Brně 17. dubna. Pracoval ve prospěch kláštera¹¹⁵ a celou stavbu řídil a vedl.¹¹⁶ V roce založení byli v klášteře tito mniši: kvadrián Chrysogon Budějovický, kněží: p. Markvart, p. Josef Klukovský, p. Barnabáš Ryškovský, p. David Třebíčský, p. Eugelbert Kolínský, klerikové Urban Nisovský, Tertulian Jihlavský a laikové Fabian Štýrský, Narcis Brněnský, Nicasius Jihlavský a Hyacint Blanický.¹¹⁷

Jaké národnosti byli první mniši se dá těžko určit. Na národnost lze usuzovat jen podle přízviska, které bylo k řeholníkovu jménu připojováno podle země původu.

P. Chrysogon však nebyl kvadriánem dlouho, za 4 měsíce po svém zvolení zesnul a v pořadí druhým kvadriánem se stal **P. Dominik Slezan**,¹¹⁸ za něhož byl 15. října téhož roku vysvěcen klášterní chrám. Právě svěcení bylo příčinou rozporu mezi Valdštejny a církví. Pražský biskup Jan Bedřich z Valdštejna se tehdy zdržoval v Třebíči a podle vůle ostatních členů rodiny by provedl svěcení. Byla by napsána také pamětní listina a kamenná deska měla zlateným písmem zvěčnit tuto událost. Avšak najednou, tři nebo čtyři týdny před svěcením, odjel náhle z Třebíče. Svěcení pak vykonal olomoucký světící biskup Jan Josef Breuner. Teprve po třiceti letech

¹¹³ srov. Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str.163-164

¹¹⁴ Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno 1977, str. 140

¹¹⁵ Matlocius c. k. str.16

¹¹⁶ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, Sign. M 63, str. 54

¹¹⁷ tamtéž

¹¹⁸ Matlocius c. k., str. 16

zaznamenal kvadrián Vilém, že tehdy olomoucký biskup nepřipustil zasahování do své pravomoci.¹¹⁹

Klášter byl dobudován a započal svůj pravidelný život. Provoz kláštera se však ani v budoucnu neobešel bez větších či menších obtíží.

Brzy po posvěcení chrámu zavolal Karel Ferdinand kvadriána do Vídně, aby se s ním poradil o výživě konventu. Kvadrián trval na tom, aby hrabě sám určil výši almužny. Tak se i stalo¹²⁰ a hrabě stanovil kapucínům deputát a podle své závěti je do budoucna hmotně zabezpečil, aby vše potřebné dostávali z výnosu vsi Dolních Vilémovic.¹²¹

Deputát ze vsi nebyl malý, mniši se ale stejně jako „žebravý řád“ obraceli na ostatní věřící se žádosti o příspěvky. Při mši sbírali do váčku, některý kapucín stál vždy u chrámových dveří a prosil o almužnu, takže se stal konkurentem jiných žebráků, jiní chodili od vesnice k vesnici a prosili o almužnu. 1. února 1696 se ptá hrabě s podivem, jak může kvadrián žádat dodatečné úpravy v klášteře, když před dvěma lety jeho zemřelý předchůdce vše potřebné zařídil. Na zprávu, že okolní šlechtici nechtějí na výživu kapucínům nic přispět, říká, že by bylo dobře, kdyby v klášteře, kde bylo tehdy patnáct mnichů, byl snížen jejich počet aspoň po dobu, pokud nebude líp.¹²²

Nástupci Karla Ferdinanda nebyli ke kapucínům vstřícní. V prvních letech 18. století došlo ke sporům i mezi Valdštejny, příčinou sváru bylo právě třebíčské panství.¹²³ Po smrti Karla Ferdinanda z Valdštejna, který zemřel 9. dubna 1702, se o seniorát ucházeli Jan Karel a Arnošt Josef. Jan Karel z Valdštejna byl fyzicky starší, náležel ke generaci vnuků Adama z Valdštejna, a prosazoval tudíž zásadu posloupnosti generací, tedy zásadu, aby majetek zdědil vůbec nejstarší žijící příslušník hradecké větve valdštejnského rodu. Naproti tomu mladší Arnošt Josef se snažil prosadit hledisko posloupnosti linií jednotlivých Adamových synů. Jelikož linie nejstaršího Rudolfa již vymřela po meči - Adam František byl jeho posledním mužským potomkem, domníval se, že jako nejstarší příslušník linie Maxmiliánovy, která byla v pořadí druhá, má na Třebíč zákonný nárok. Text závěti Kateřiny

¹¹⁹ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 280

¹²⁰ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, Sign. M 63, str. 54

¹²¹ srov. Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 281

¹²² srov. tamtéž

¹²³ Fišer Rudolf, Nováčková Eva, Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Nakladatelství Blok v Brně, str. 156

z Valdštejna nebyl přesný, a proto jejich spor přerostl ve zdlouhavé soudní řízení, jež přinášelo samotné Třebíči řadu nepříjemných situací.¹²⁴

Císař Leopold I, k němuž se posléze celá záležitost dostala, ustanovil do definitivního rozhodnutí sporu úředním správcem panství hraběte **Karla Antonína Braidu**. V poddaných vyvolávalo toto přechodné opatření oprávněné obavy, jelikož Braidu byl proslulý svým bezohledným a kořistnickým přístupem k vlastním poddaným v Čechách, kde o něm také mezi prostým lidem kolovaly výstižné verše.¹²⁵

Funkce úředního správce Třebíče se Braidu ujal v červnu 1702 a v roli třebíčského správce si nepočínal o mnoho lépe než při hospodaření na vlastních statcích. Navíc vyprovokoval Třebíč k vleklému sporu s panstvím o výši podílu na zemských daních. Již koncem července 1702 požádal dopisem zemského stavovského účetního Julia Wasserreicha, aby mu sdělil přesný počet lánů a komínů jak na celém panství, tak také v samotné Třebíči a počal tak městskou radu nutit k placení plných dvou třetin celkové sumy, jež na třebíčské panství jako celek připadala. To znamenalo návrat ke staré praxi v rozvrhování daňového břemene, jak byla uplatňována Valdštejny až do posledního desetiletí 17. století, kdy dal Karel Ferdinand po četných prosbách měšťanstva nakonec souhlas ke spravedlivějšímu dělení kvóty na poloviny. Návrat k nevýhodnému principu rozvrhování obtížných daňových povinností vyvolal v Třebíči velký tlak. Docházelo i ke zvyšování tradičních poplatků a hluboká nespokojenost s Braidou vedla měšťanstvo k odporu. Městská rada podala na hraběte Braidu počátkem roku 1703 stížnost u královského tribunálu v Brně. První fáze sporu skončila úspěchem žalující strany. Tribunál rozhodl, aby až do nástupu nové valdštejnské vrchnosti zůstal zachován dosavadní status quo, aby město platilo jen polovinu berní. Hrabě Braidu však rozhodnutí tribunálu nerespektoval a nutil městskou radu odvádět plné dvě třetiny. Proto se představitelé města odvolali k císaři.¹²⁶

Mezitím byla vyřešena otázka, kterému z Valdštejnů připadne třebíčské panství a od 3. června 1703 se jeho držitelem stal Jan Karel z Valdštejna. Ale ani

¹²⁴ tamtéž, str. 157

¹²⁵ „Ach běda, běda,
koupil nás Breda
z bohatých sedláků
nadělá žebráků“

Viz Fišer Rudolf, Nováčková Eva, Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Nakladatelství Blok v Brně, str. 157

¹²⁶ tamtéž

poté nenastal klid, protože sotvaže se Jan Karel ujal vybojovaného dědictví, ozvaly se proti pravoplatnosti rozhodnutí hraběnky Anna Františka Paarová a Rosina Kateřina Sintzendorfová. Obě byly dcerami Marie Anny Františky z Valdštejna, vnučkami posledního mužského potomka z Rudolfovy linie - Adama Františka. Tvrdily, že Kateřina z Valdštejna neměla od císaře svolení k tomu, aby zřídila třebíčské panství jako seniorát (svěření), jak to vyžadovalo Obnovené zřízení zemské, a že tady třebíčské panství zůstalo allodem¹²⁷, náležejícím dědickým právem dcerám Františka Adama, který zemřel bez mužských dědiců.¹²⁸

Jan Karel byl odsouzen k neúspěchu a po dvouletém řízení zemský soud rozhodl v roce 1707 ve prospěch hraběnek a do definitivního předání mělo být panství administrováno zase úředním správcem. Jan Karel se odvolal k císaři, avšak v průběhu dalších jednání 18. září 1708 zemřel¹²⁹. Rozhodnutí zemského soudu se však chápalo jako prohlášení o neplatnosti třebíčského svěření.¹³⁰

Po smrti Jana Karla z Valdštejna byl další osud panství nejasný. Do sporu přispěl i další z Valdštejnů - Karel Arnošt, který uplatňoval své nároky na Třebíč.

Dlouholetým sporem ve svých právech trpěli také kapucíni. Se svými žádostmi se obraceli na obě sporné strany, ale marně. Ti se vymlouvali, avšak nedali nic. Ani jeden ani druhý sok zřejmě nechtěl tratit peníze dané předčasně kapucínům v případě, že by byl spor později rozhodnut ve prospěch druhé strany.¹³¹ Po velkém prošení kapucínům hrabě Braida roku 1707 konečně dal 500 zlatých v naturáliích.¹³² Nepomáhala ani upozornění moravského tribunálu, že nový držitel Vilémovic Karel Arnošt z Valdštejna je povinen dávat kapucínům almužnu z této vsi, jestliže toho budou potřebovat.¹³³

Po Karlově smrti roku 1708 byl spor znovu obnoven. Platil už výrok soudu, že Třebíč není fideikomisem. Kapucíni však ani potom nedostávali nic. Roku 1712 se obrátili na zemské hejtmanství se žádostí, aby byl hrabě vyzván poskytovat jim výživu ze vsi Dolní Vilémovice, jak tomu byl podle závěti Františka Adama a Františka Augustina z Valdštejna zavázán. Od sekvestra dostávali jen potřebné dříví, na svou výživu jen jeden zlatý týdně. 21. dubna 1712 došlo rozhodnutí, že je

¹²⁷ osobní majetek, z něhož nevyplývají žádné závazky a s nímž může majitel volně disponovat

¹²⁸ Fišer Rudolf, Nováčková Eva, Uhlíř Jirí – Třebíč. Dějiny města I, Blok, Brno, str.157

¹²⁹ tamtéž

¹³⁰ srov. Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 56

¹³¹ srov. Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 282

¹³² Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 7

¹³³ tamtéž

třeba přesně se držet testamentu, který obsahoval, že výživa má být dávana z Vilémovic. To už byl majitelem panství Václav Valdštejn, který se proti tomuto rozhodnutí odvolal přímo k císaři. Psal císaři, že ze sporné vesnice má ročně jen 100 zlatých příjmu za rok, mimoto že skutečně není povinen kapucínům něco trvale dávat a odůvodňoval to tím, že v testamentu je podmínka „si quando opus habuerint“, kdyby něco potřebovali. Císař opravdu přistoupil na jeho návrh, aby bylo napřed zkoumáno, zda jim nestačí výnos ze sbírek a z čeho vlastně jsou živi, a věc vrátil moravskému tribunálu k nové úvaze. Takže byli kapucíni odsouzeni k dalšímu čekání.¹³⁴

Když roku 1713 byla Třebíč přiřknuta **Františku Josefu z Valdštejna** vyrovnáním mezi Valdštejny z 12. prosince 1713, byl rozdělen sporný majetek. Hraběnky Paarová a Sitzendorfová daly souhlas k tomu, aby Třebíč přešla do rukou mužských členů rodu jako fideikomis a obdržely jednorázové odškodnění ve výši 30 000 zlatých.¹³⁵ Bylo těžké od hraběte, který musel smluvenou částku hraběnkám vyplatit, získat příspěvky na výživu. Od 1. dubna 1715 dostávali mniši zase almužnu, ovšem pouze třetinu dřívější částky.¹³⁶

Následujícího roku hrabě na kapucínech požadoval, aby byla v klášteře nejen česká, ale i německá kázání pro německé řemeslníky, aby takto byli lákáni do města. Tento krok, který by přispěl k poněmčení města, však bohudík přijat nebyl. Zabránil tomu velký vliv Matlocia, faráře od sv. Martina a proti žádané novotě se postavili sami kapucíni, kteří ve svých análech otevřeně zapsali důvody svého stanoviska. Především se báli těžkostí ze strany faráře, pak že by namísto jednoho museli mít dva kazatele a také „nam patres Boemi huic novitati interducendae potenter adversabantur...“

Čeští řádoví kněží se mocně bránili zamýšlené novotě. Jisté však je, že německá kázání se v Třebíči uskutečňovala, jak je možno vidět podle kapucínských análů. **Kvadrián Vilém** z třebíčského kláštera v dopise píše, že bude nutno nahradit českého kazatele a momentálně v klášteře není dalšího bratra, který by mohl kázat. O dalším bratrovi p. Františkovi píše, že zná česky, ale špatně, takže jsou mu svěřena odpolední německá kázání.¹³⁷

¹³⁴ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 26

¹³⁵ Fišer Rudolf, Nováčková Eva, Uhlíř Jiří – Třebíč. Dějiny města I, Nakladatelství Blok v Brně, str. 161

¹³⁶ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 7

¹³⁷ srov. tamtéž, str. 25

Téhož roku také kapucíni žádali, aby jim vrchnost nechala opravit, co bylo třeba na klášterních budovách. Když se nic nedělo, stěžovali si v Praze a odpovědi se jim dostalo 24. září 1716, že na opravu bylo vyčleněno 300 zlatých z výnosů Dolních Vilémovic. Zámecký hejtman byl tázán, proč oprava kláštera nebyla provedena. V odpovědi Jana Antonína Záhornického, ze dne 5. října 1716, se praví, že poněvadž opravy na kostele sv. Martina byly nutnější a poněvadž nebylo možno otálet s opatřením materiálu, bylo nutno odložit opravu kláštera na příští rok. V příloze dopisu byl seznam věcí, které je třeba opravit a součet nákladů 202 zlatých.¹³⁸

Konečně roku 1717 byla kapucínům slíbena pravidelná výplata almužny, ovšem za podmínky, že o ni budou každoročně prosit. Lepší časy kapucínům nastaly za hraběnky **Marie Markéty z Valdštejna**, rodem Černínové z Chudenic, vdovy po Františku Josefovi. Byla nazývána „máti kapucínů“ a byla prý nejbohatší nevěstou Čech, když se v roce 1704 vdávala.¹³⁹

Šlechtična zvyklá dvorskému lesku, zpočátku prostotou kapucínů téměř pohrdající, byla působením kapucínského kazatele Jana Marie v Mnichově Hradišti přivedena ke změně života a k lásce ke kapucínskému řádu. V análech řádu se praví, že hraběnka rozmnožila příspěvek na výživu a deputát třebíčských kapucínů. Zprvu se domnívala, že jejich výživa byla zajištěna stejně jako u kapucínů v Mnichově Hradišti. Když se přesvědčila o tom, že tomu tak není, rozmnožila jejich příjem. Kapucíni se však museli zavázat, že nebudou obtěžovat poddané na panství sbírkami, dále že se nebudou obracet na cizí, protože tím často nechávali celý klášter prázdný. To prý zemřelého pána vždy mrzelo, když našel v klášteře jen dva nebo tři mnichy. Vyjádřila také naději, že mniši budou řádně konat své povinnosti v klášteře. Vlastní rukou pak připsala na list: Sole mein trebitscher Burggraf die Patres mit necht guchten Sachen ... mit nur obenheim versorgen.¹⁴⁰

Později se vztah hraběnky ke kapucínům zhoršil, příčinou byly jakési pomluvy, které údajně kapucíni šířili o jejím muži Janu Josefovi.¹⁴¹

V roce 1721 byl kvadriánem v Třebíči Vilém Brněnský, v klášteře žilo 9 kněží, 4 klerikové a 5 laiků.¹⁴²

¹³⁸ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 28

¹³⁹ srov. Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 283

¹⁴⁰ Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 29

¹⁴¹ srov. Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 283

¹⁴² Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 55

Kapucíni jezdili také do nedaleké Náměště, kde se zpovídalo na náměšťském zámku. V lednu vikář třebíčského kapucínského kláštera P. Sylveruis vyzpovídal čtyři osoby a potom je odeslal k přijímání dolů do farního kostela, kde byl farářem Antonín Josef Žižka. Za velkého podivu i pohoršení lidu odmítl jim farář podat Tělo Páně a pak napsal ještě kvadriánovi výtku, jakým právem si vikář dovolil udělit absoluci, když to bylo právem faráře. Vikář se vrátil do konventu a na jeho místo se dostal P. Rozetus, který se faráře striktně otázal, zda rozhrěšeným miní podat Tělo Páně či nikoliv. Farář slíbil, že podávat bude, vše se však stále zdržovalo, spory neustaly a nakonec byla věc nahlášena i provinciálovi.¹⁴³

Již asi pět let se kapucíni pokoušeli ve zbořeném a ke klášteru patřícím domě zřídit lazaret. Za tím účelem byl do Třebíče poslán také p. Gregorius, aby místo prohlédl a rozhodl. Ten také učinil přibližný rozpočet stavby. Stavební náklady by vyšly celkově na 680 zl.¹⁴⁴

Roku 1732 hraběnka Marie Markéta zařídila, aby třebíčští kapucíni dostávali almužnu. Pro zajímavost uvádím seznam věcí, které jim byly poskytnuty:

Pšenice	10 měřic
Žita	170 měřic
Ječmene	12 měřic
Hrachy	4
Prosa	2
Hirsch	1
Hovězího masa	10 centů
Telat	12 kusů
Skopců	30 kusů
Kachny	30 kusů
Kuřata	30 kusů
Vajec	30 kop
Másla	1 a ½ centu
Na sůl	15 centů
Štik	1 cent
Kaprů	8 centů
Tresek	3 centy
Slanečků	1 tunu
Zelí	5 věder
Na koření	16 zl.
Vína	10 věder
Piva	50 sudů
Slíbila udržovat kuchyňské nádobí	

Na bílé voskové svíce 90 zl.

¹⁴³ srov. Výpisy z análů řádu kapucínského, Soka Třebíč, sign M 63, str. 56-57

¹⁴⁴ tamtéž

Inslatkerlgen	3 centy
Baumoel	1 ½ centu
Lněný olej	1 cent
Kadidla	6 liber
Na plátno	33 zl.
Na triebich	5 zl.
Na všechno prádlo	20 zl.
Erecta Lancia	30 zl. ¹⁴⁵

Z uvedeného seznamu je vidět, že hraběnka byla ke kapucínům neobyčejně štědrá. P. kvadrián poděkoval za poskytnuté dobrodiní, načež hraběnka odpověděla skromně, že neučinila nic jiného než co si její zemřelý manžel přál.

Almužnu však kapucíni neměli dlouho. Ještě téhož roku Jan Josef z Valdštejna almužnu zrušil. Kvadrián Vilém se tedy obrátil k hraběti se snažnou prosbou, aby byla almužna v dosavadní míře ponechána a obrátil se na hraběte u příležitosti blahopřání k nastoupené vládě na třebíčském panství. Proti očekávání hrabě žádosti nevyhověl, vyjádřil se v tom smyslu, že žádost nemá být podávána představeným kláštera, ale provinciálem. Ani provinciál však svou prosbou ničeho nedosáhl, proto se znovu obrátil na hraběnku Marii Markétu, vdovu. Ta slíbila, že se pokusí u hraběte přimluvit a pokud by sám její švagr nebyl ochoten nic dát, sama slíbila almužnu poskytnout.¹⁴⁶

Provinciál byl potěšen tímto slibem, rozhodl se dále hraběte neobtěžovat a o vánocích mu popřál pěkných svátků. Nakonec klášteru byla dána almužna jen o něco skromnější než se jim dostávalo předtím.¹⁴⁷

Bylo by dobré se pozastavit nad tím, jak se kapucíni zhostili svého hlavního úkolu, kterým měla být misionářská činnost a upevňování katolické víry. Je dobré si uvědomit, že hned od počátku trvání kláštera bylo jeho postavení v církevní organizaci třebíčského kraje nejasné. Vincenc Sameš píše, že kapucíni byli do Třebíče uvedeni, protože kapucíny podporovat bylo tehdy šlechtickou módou a pro veřejnost mělo platit, že přišli do Třebíče za tím účelem, aby zde utvrdili katolické náboženství.¹⁴⁸ Kapucíni své úspěchy na tomto poli bezesporu přinesli, získali si oblibu u obyvatelstva, církevní slavnosti v klášteře byly hojně navštěvovány, že takovou účastí se mnohdy nemohl farář od sv. Martina pochlubit, oblíbenost

¹⁴⁵ Výpisy z análů řádu kapucínského, Soka Třebíč, sign M 63, str. 57-58

¹⁴⁶ srov. tamtéž, str. 58

¹⁴⁷ tamtéž

¹⁴⁸ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 286

stoupala také díky pověstem o tajemných zjevech v klášteře, o nočních světlech v kostele a o náhlých uzdraveních, které se mezi lidmi šířily.¹⁴⁹

Kapucínské anály dokazují úspěchy v misijní činnosti mnichů - mše v klášteře byly navštěvovány velkým množstvím účastníků. Jsou zdůrazněny hojně navštěvovaná kázání a velký počet zpovědí, honosnost církevních slavností, zvláště Božího těla za přítomnosti městské rady, zámeckých úředníků i cechů. Třebíč se vyrovnala starým katolickým městům a tato tradice se udržela hluboko do 19. století.¹⁵⁰

Aby působili i na měšťanstvo, vybírali si mezi bohatšími měšťany ochránce a pomocníky v hmotných věcech, kteří měli nad klášterem držet ochrannou ruku, tzv. patres spirituales.

V roce 1742 se v Třebíči začaly šířit nemoci, které dovlekli vojáci z Uher (detechia, febrescalida). Lidé houfně umírali, během tří měsíců zemřelo 500 lidí. O nemocné se starali kapucíni.¹⁵¹

4.1 Další spory o kázání

Působení kapucínů přinášelo problémy v podobě sporů se světskými kněžími, zejména s faráři od svatého Martina. Světskému duchovenstvu jejich obliba u lidu příjemná nebyla. Vincenc Sameš píše, že tyto spory se objevovaly stále a že pouze děkan Matlocius se s mnichy dokázal shodnout. Matlocius ve svých Monumentech pietatis vítá kapucíny jako spolubojovníky proti kacířství, z čehož je zřejmé, že Matlocius musel s kapucíny zřejmě opravdu dobře vycházet a že jim byl nakloněný. Za jiných děkanů ovšem ke sporům docházelo, jak už jsme viděli, zpočátku to byly spory o právo kázání, právo zpovědi u nemocných a v žalobách faráře Hoffera se objevily i obavy, že by sbírky ve farním kostele byly slabé, kdyby kapucíni mohli v klášteře kázat. Ale Hoffer byl nemocný, někdy nemohl ani mši sloužit a tak spor prohrál. Kapucíni mohli i nadále kázat na Jejkově i ve městě.¹⁵²

Dle análů došlo k dalšímu sporu v roce 1732 za třebíčského děkana **Františka Leopolda Langforta**. Ten 7. března téhož roku rozhořčeně napsal olomoucké konzistoři ve věci kázání v kapucínském klášteře v tom smyslu, že kapucíni chtěli mít všechny pravomoci jako on sám a kaplan a že to u skrytých vlků

¹⁴⁹ srov. tamtéž

¹⁵⁰ srov. Dvořák Karel - Ze staré Třebíče, Třebíč 1940, str. 51

¹⁵¹ srov. tamtéž

¹⁵² Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 287

husitských vypadá, jakoby kněží nemohli vést duchovní správu a že se zdají být pouhými povaleči a příživníky a že s dobrým svědomím už děkan nemůže dál mlčet. Stěžoval si, že kapucíni kážou nejen v kapli jim svěřené na zámku, ale nyní i ve slavné bazilice a činí tak v neděli i ve svátky, na což má právo pouze třebečský farář.¹⁵³ Kapucíni opravdu chodili časně ráno sloužit mše do baziliky, která byla zrovna těsně před dokončením rekonstrukce.

Opětne o to žádal i 29. května téhož roku a dovolává se přispění konzistoře. Tón obou dopisů je neobyčejně živý a naléhavý. 1. srpna podal kapucínský provinciál Lucianus k těmto děkanovým stížnostem své námítky, hlavně omlouval celé střetnutí neznalostí třebečských poměrů ze strany nového kvadriána, který nemá žádné znalosti ustanovení pro toto místo. Nějakou neděli byl žádán úředníkem, který byl ustanoven hrabětem Valdštejnem, aby dal sloužit mši v zámeckém kostele. Kvadrián bez vědomí toho, že neměl souhlas konzistoře, tak učinil. Mši sloužil v přítomnosti hraběte. Když pak byl upozorněn děkanem, že nebylo povolení konzistoře, ihned přislíbil, že už tam nebude mše sloužena. Také přišel za děkanem, přiznal svou vinu a požádal o odpuštění.

O kázání ve farním kostele požádal děkan, přál si kázání na Dušičky a kazatel přislíbil. Pouze ho upozornil na smlouvu z roku 1686 mezi kapucíny a děkanem Hofferem, aby bylo zabráněno sporu.¹⁵⁴

Nelze říci, že by kapucíni chtěli za každou cenu bránit faráři v kázání, protože jsou pamětliví pokory sv. Františka, který veřejně prohlašoval, že by nechtěl kázat v kostelech farářům, kteří si to nepřejí, i kdyby měl moudrost Šalomounovu. To co dělají, konají jen proto, aby pomohli unaveným duchovním správcům. Jestliže se tedy drží starých platných smluv, nemůže jim to být pokládáno za zlé. Také je jisto, že lid by do kláštera přišel v hojném počtu k bohoslužbám, ať by kázání bylo či nebylo, z čehož vyplývá, že tím nemohou kostelu škodit.¹⁵⁵

Spor o kázání trval však i potom, ještě v roce 1734 se mluví o tom, že děkan oznámil, že na svátek sv. Františka kázali kapucíni ve svém kostele, což se mu také nelíbilo.

Spory pokračovaly také za dalšího faráře **Josefa Cardelliho** (1746-1774). Marně se bránil ovládnutí zámeckého kostela kapucíny. V lednu 1754 dostal

¹⁵³ srov. Výpisy z Análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, sign M 63, str. 30

¹⁵⁴ srov. tamtéž, str. 31

¹⁵⁵ tamtéž

z olomoucké konzistoře oznámení, že se hraběti Valdštejnovi povoluje, aby pro něho konali bohoslužby na zámku výhradně kapucíni a aby pro něj také kázali v německé řeči. Měli sloužit dvě mše o nedělích. Cardelli se bránil nešikovně. O zámeckém kostele podal zprávu, že se k bohoslužbám nehodí, což nebyla pravda. Zámecký kostel byl právě nově opraven v celé své kráse. Olomoucký biskup Troyer přijel do Třebíče u příležitosti biřmování, kde ve dnech 18. a 19. května přistoupilo ke svátosti 7483 lidí. 18. května také přišel hrabě Josef Jiří Valdštejn a zval biskupa k obědu. Hrabě pozval biskupa také k prohlídce kostela. Ten když uviděl zámecký kostel (basiliku), prohlásil: *Haec est basilica, quam similem in nostra dicocesi non habemus*¹⁵⁶. Pokyvuje pak hlavou na podiv, chytil hraběte za ruku a řekl: „*Pessime informatus fui de hac ecclesia, decanus enim mihi notificavit, ecclesiam esse vetustam, desolatam at ruinosam capellam*“, a dodal, že za rok kostel posvěť. Při tabuli pak pravil, že hrabě může dát sloužit ne dvě, ale deset mší, ne pro svůj dvůr, ale pro kohokoliv, kdo přijde. V měsíci září tedy na rozkaz hraběte Josefa z Valdštejna měl být zámecký kostel uveden do takového stavu, aby mohl být příštího roku posvěcen.¹⁵⁷

Hrabě 20. května odjel se dvorem na Krumlov, kde byl přítomen sňatku syna Emanuela s kněžnou Marií z Lichtenštejna. Když se vrátil, dovezl si písemné povolení týkající se mší v zámeckém kostele i s kázáním a děkan se proti tomu neodvážil postavit, poněvadž upadl v nemilost, když takovým způsobem kostel popsal.¹⁵⁸ 30. května 1754 přišel do Třebíče hrabě Emanuel se svou chotí a byl přivítán měšťanstvem se zbraněmi. Také židé slavnostně složili hold. V září byla z hraběcího nařízení obilena hrobka v klášterní zahradě, byly také dokončeny znaky pohřbených, dříve byly vymalovány pouze vodovými barvami.

Kapucíni však v zámku nezůstali trvale, mnohdy se s Valdštejnem nepohodli a tak se vrchnost rozhodla založit v zámku kaplanství se světským kněžstvem.

V roce 1755 bylo pochyťáno mnoho lidí na vojnu a z toho nastal mezi selskou čeledí i synky takový strach, že někteří utíkali, jiní si vyráželi zuby nebo utínali prsty. Biskup poručil proti nim kázat z kazatelny.¹⁵⁹

¹⁵⁶ „To je bazilika, jakou podobnou nemáme v celé diecézi.“ Viz. Výpisy z Análů řádu kapucínského, str. 67

¹⁵⁷ Výpisy z Análů řádu kapucínského, str. 68

¹⁵⁸ tamtéž

¹⁵⁹ tamtéž, str. 69

Od 13. dubna 1755 bylo měšťanům zakázáno vařit pivo, šenkovat i pálit kořalku. Kde se tak dříve dělalo, domy byly prohlíženy a kde byl nějaký sud, byl opatřen panskou pečetí. Jindy obec kapucínům přála a z každé várky půl sudu piva konventu dávala (tedy šest sudů za rok). Ostatní měšťané přispívali také, takže konvent dostával ročně 8 sudů piva. Po zákazu následujícího roku si měšťané stěžovali na ztracené právo várky.

V roce 1747 žádá provinciál Fr. Arnošta z Valdštejna o povolení postavit několik cel v třebíčském konventu.

Dne 16. května 1738 byl v Třebíči na vizitaci přítomen provinciál a dal si otevřít hrobku rodu Osovských. Dne 29. června byla hrobka znovu otevřena a ohledána. Bylo v ní pět rakví. Ve dvou byl pro jejich velkou hmotnost očekáván poklad, proto byly s velkou námahou otevřeny, ale nebylo tam nic než prach a popel. V největší cínové rakvi byl nalezen dlouhý meč et alius mediae uhrae mucro, na prstě zlatý prsten s diamantem, šat ještě nerozpadlý. Rakev byla dvojitá (cín, dubové dřevo, dřeva tibia). V druhé, měděné truhle ležela paní z rodu Valdštejnského v zachovalém šatě ze holoserico nigro v dvojitě rakvi. Jednu ruku má na prsou položenou a na ní čtyři zlaté prsteny se zelenými kameny.¹⁶⁰

Když „máti kapucínů“ roku 1728 umírala na Komorním Hrádku v poměrně mladém věku třiceti devíti let, dala třebíčskému klášteru 200 zlatých, aby třebíčští mniši sloužili za každou zlatku jednu mši za spásu její duše. S jejím švagrem však žili kapucíni ve stálém nepřátelství. Když ostrými dopisy vytýkal hrabě další pomluvy své osoby, následovalo zase dočasné odnětí podpor. Tvrdil, že by si měli zasloužit podporu alespoň tím, že by konali bohoslužby v zámecké kapli, kterou zřídil ze starého kostela. Dokonce obnovil i myšlenku povolání benediktnů do zámku, což by pro kapucíny byla citelná rána. Hrabě však umírá roku 1731 a své plány mimo záslužného obnovení zámeckého kostela neprovedl.¹⁶¹

Z nástupců Jana Josefa ukazoval svou přízeň klášteru hrabě **František Josef Jiří z Valdštejna** tím, že prý za svého pobytu v Třebíči roku 1753 každodenně docházel do kláštera, ale anály se nezmiňují o tom, že by se o něj hmotně staral, ve své závěti z roku 1760 na něj však pamatoval. V roce 1767 hrabě **Emanuel Filibert z Valdštejna** kapucínům poskytl značnou pomoc v naturáliích a 400 zlatých ročně, ale za to požadoval, aby se kapucíni vynasnažili prospět obecnému blahu tím,

¹⁶⁰Výpisy z Análů řádu kapucínského, str. 70

¹⁶¹ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 285

že by ve svém klášteře zřídili střední šestitřídní latinskou školu, gymnázium, k čemuž však nedošlo.¹⁶² Kapucíni vyučovali nadané hochy soukromě až do devatenáctého století.¹⁶³

V análech je zmínka o tom, že v roce 1753 bylo od kapucínů obráceno na katolickou víru několik luteránů, celkem devět. Všichni byli obráceni na smrtelném loži. Jeden z nich se jmenoval Michael Waska.

Po celou dobu trvání kláštera měli kapucíni značné obtíže spojené se zajišťováním obživy. Aby si své hmotné zajištění zlepšili, vybírali si tzv. patres spirituales“, duchovní otce, kteří drželi nad kapucíny ochrannou ruku. O jednom z nich, **Matouši Emerovi**, držiteli domu na Jejkově, se zachovala zmínka i v řádových kapucínských análech, protože to byl zvláštní člověk. Byl kapucínským otcem od roku 1730. Podle zápisů se hodil k svému úřadu nejen pro své bohatství, ale také pro moudrost své manželky. Proto byl u některých bratří ve vážnosti, kdežto jiným prý se nelíbil pro svou prostoduchost. Nedovedl číst ani psát, ale myslil si, že všichni lidé jsou si rovni. Nerozeznával s kým mluví a když se napil vína - a to se stávalo často, nebylo k nějaké ostudě daleko. Uvedeného roku potkal na trhu ve Velkém Meziříčí dva kapucíny z Třebíče, kteří tam sbírali milodary. A protože už měl trochu v hlavě, pustil se do nich, nadával jim do nevěstkářů a smilníků, takže nakonec pobouření musela řešit městská rada v Třebíči. Ale ani potom nebyl Emer své hodnosti zbaven, protože „nebylo možno naléztí podobného, který by takovým bohatstvím oplýval a dětí neměl“.¹⁶⁴ Teprve roku 1739, po dvaceti dvou letech své služby klášteru byl své funkce zbaven, poněvadž byl sice fidelis in munere parentello, ale ve styku s bratřími rusticulus. Proto provinciál nařídil, aby byl úřadu zbaven a na jeho místo zvolen jiný. Novým duchovním otcem se stal Jan Slavický.¹⁶⁵ Na kapucíny však nezapomněl ani v hodině smrti a zavázal svého dědice Františka Beneše k výplatě zbožných odkazů.¹⁶⁶

Kapucíni si vypomáhali jako žebravý řád prosbami o almužnu nejen v okolních vesnicích, ale i u měšťanů. Objížděli vesnice a zřejmě na tom nebyli zas tak špatně, protože z blízkého okolí kláštera dostávali 240 měřic obilí, 160 kop vajec, 30 husí a na dvě stě kuřat v jednom roce. Od třebíčské obce, které byli sympatičtější než

¹⁶² Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 285

¹⁶³ viz kapitola 6.3. Kultura a školství této práce.

¹⁶⁴ srov. Výpisy z análů řádu kapucínského, SOKA Třebíč, Sign M 63, str. 73

¹⁶⁵ srov. tamtéž str. 72

¹⁶⁶ srov. tamtéž

husitští misionáři, měli na počátku 18. století šest sudů piva ročně, na Boží hody a o velkých řádových svátcích dávala obec klášteru po 20 librách masa. I jednotliví měšťané jim dávali ze svých várek nějaké to pivo. Dokonce i židé, prý podle dávného zvyku, přinášeli na Nový rok bohatou almužnu cukru a různého koření pro kuchyni. Panství naproti tomu stále odmítalo dávat příspěvky, odmítalo platit pivní ták z piva, které nakonec muselo kapucínům přece dát, nechtělo dát vozit potraviny, což bylo podle některých ujednání povinno.¹⁶⁷ Pomalu se u vrchnosti začalo objevovat myšlení a tendence, které později ještě radikálněji přišly s josefínskými reformami.

5. Klášter za josefínských reforem

5.1 Vývoj v českých zemích

Nové období českých dějin je provázeno myšlenkovou revolucí, která se nazývá osvícenství. Počátky osvícenství jsou u nás spjaty s vládou **Marie Terezie** a zejména pak jejího syna **Josefa II.**, od něž pochází označení josefinismus. Josefinismus je jeden z nejsilnějších duchovních proudů, které se převalily přes naše země. Podat jeho výstižnou definici není snadné. Jeho základnou je dalekosáhlý proces v dějinách západoevropského duchovního života, který se připravoval ve filozofickém myšlení od sklonku středověku a pro něž se ujal název osvícenství. Charakteristickou známkou osvícenství je přeceňování hodnot přirozených na úkor nadpřirozena, přiznávání rozhodujícího slova v nejvyšších životních otázkách rozumu, racionalismus, nadměrné zdůrazňování individuální svobody (tolerance a parita) a autonomní kulturní úsilí (kulturní optimismus).¹⁶⁸

Tento racionalistický osvícenský duch ovládl ve značné míře protestantskou teologii a odtud se dostal do katolických kruhů. Přirozené zdůvodnění náboženství a mravnosti, zdůrazňování praktické a etické stránky před dogmatickou muselo vést k nedůvěře ve zjevení i k církevní autoritě a k odmítání barokní náboženské životní formy.¹⁶⁹

Přáním Josefa II. bylo vytvořit z národnostně, sociálně a nábožensky heterogenních zemí jednotlý, centrálně řízený stát, který by se neohlížel na stavovské, historické nebo nacionální zvláštnosti a církve mu měla v budování

¹⁶⁷ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 286

¹⁶⁸ Kadlec Jaoslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Praha 1991, str. 149

¹⁶⁹ tamtéž

tohoto jednotného státu pomáhat. Třebaže o tradici příliš nedbal, projevil pro ni přece tolik smyslu, že si přál užívat privilegií, které Řím udělil jeho předkům, tedy i jemu, jako panovníku rakouského soustátí. Díky tomu mohl zasáhnout hluboko do života církve, aniž však došlo k odtržení od Říma. O odloučení šlo především knížeti Václavu Kounicovi, ale Josef II. si odloučení nepřál.¹⁷⁰

Reformy začaly už za Marie Terezie, která vládla v letech 1740-1780. Přes mnohostranné zasahování do církevních záležitostí si však v době tereziánské stát zachoval svůj protireformační charakter. Vydávala a obnovovala výnosy proti kacířům a protestantům v Čechách, dávala jim na vybranou konverzi ke katolictví nebo emigraci, nekatolické kostely ve Slezsku proměňovala v kasárny apod..¹⁷¹

Po nástupu Marie Terezie k mnoha změnám a reformám došlo pod vlivem kancléře Václava Kounice, měly za cíl vést k zotročení katolické církve státem. Byla zřízena zvláštní církevní oddělení, která měla rozhodovat o církevních záležitostech samostatně, bez závislosti na Římu.¹⁷² Zákaz uveřejňovat a vyhlášovat papežské buly bez svolení vlády byl obnoven, zcela nová opatření zasahovala hluboko do majetkových a právních poměrů církve a dotkla se i řeholního života. V roce 1773 byl papežem Klementem XIV. zrušen jezuitský řád.

Na žádost Marie Terezie bylo 24. května 1777 bulou papeže Pia VI. povýšeno olomoucké biskupství na arcibiskupství a prvním biskupem se stal Antonín hrabě Colloredo. Současně došlo k založení brněnského biskupství¹⁷³ a za prvního brněnského biskupa jmenován papežem Piem VI. P. Matěj František Chorinský.

Na dráze nastoupené Marií Terezií pokračoval i její syn Josef II., který vládl v letech 1780-1790, ale zrychlil tempo státních zásahů do církevního života a vystupňoval ovládnutí církve státem. K provádění svých reforem zřídil zvláštní úřad, „dvorskou duchovní komisi“, která dávala nařízení biskupům a ti je sdělovali nižším orgánům, vikářům a farářům.¹⁷⁴

K významným reformám Josefa II patří Toleranční patent z 13. října 1781, který neznamenal rovnoprávnost náboženství katolického s nekatolickým, nýbrž to, že nekatolické konfese byly trpěny, tolerovány. Pro město Třebíč neměl toleranční patent zpočátku velký význam, stejně jako pro města obecně. Měl význam spíše pro

¹⁷⁰ srov. Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Praha 1991 str.151

¹⁷¹ tamtéž, str. 156

¹⁷² srov. tamtéž, str. 154

¹⁷³ Čapka František - Dějiny zemí koruny české v datech, Libri, Praha 1998, str. 377

¹⁷⁴ srov. tamtéž, str. 160

venkov, kde se přes všechny rekatolizační snahy udržovaly staré nekatolické tradice. V třebíčském regionu se uvolnění projevilo vytvořením evangelického náboženského střediska „v kacířských“ Horních Vilémovicích.¹⁷⁵

Zvlášť radikální byl postup vídeňské vlády vůči klášterům. Josef II. spatřoval ve velké části klášterů „mrtvý lidský kapitál“, instituce „neužitečné“, ba škodlivé státu a jeho obyvatelstvu, případně i samé církvi. Zejména řády žebravé, „hanba náboženství“ a „velké břemeno pro poddané“. Tím, že kláštery podléhaly zahraničním představeným, bylo znemožněno, aby se nad nimi uplatňovala státní svrchovanost a z jejich jmění neměl stát žádný prospěch, protože alespoň zčásti ucházel do ciziny. Proto se Josef II. ještě za matčina života rozhodl většinu klášterů zrušit a svůj úmysl také provedl.¹⁷⁶

K rušení klášterů došlo hned na počátku Josefovi vlády. V březnu roku 1781 byla zrušena všechna závislost domácích klášterů na představených a zahraničních kláštorech, byly přerušeny také všechny vzájemné styky, řeholníci byli podřízeni domácím biskupům a bylo zakázáno volit za klášterní představené cizince. V květnu téhož roku bylo zakázáno klášterům, které neměly pevně stanovený počet členů, přijímat novice, dokud nebude také pro ně stanoven numerus clausus, a řeholníci cizího původu byli vyzváni, aby opustili zemi. Dne 29. listopadu 1781 vydal císař zásadní rozhodnutí, podle něhož měly být zrušeny všechny kláštery, pokud se nezabývají vyučováním, nepěstují vědu a nepečují o nemocné a jejich majetek měl být sekularizován „ve prospěch náboženství a lásky k bližnímu“. Řeholníkům zrušených klášterů bylo ponecháno na vůli působit v duchovní správě nebo vstoupit do jiného domácího nezrušeného kláštera, pokračovat v řeholním životě v některém zahraničním klášteře nebo žít z vykázané penze.¹⁷⁷

Dne 12. ledna 1782 bylo zahájeno postupné rušení klášterů a trvalo po celou dobu vlády císaře Josefa II. Výsledkem bylo snížení počtu klášterů více než na polovinu dřívějšího stavu. Při rušení klášterů se postupovalo bez ohledu na jejich historickou minulost. Byly zrušeny i významné benediktinské, cisterciácké a premonstrátské kláštery, s nimiž byl spojen významný kus kulturní a politické české

¹⁷⁵ Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 398

¹⁷⁶ srov. tamtéž, str. 163

¹⁷⁷ tamtéž

historie, jako klášter sázavský, kladrubský, zbraslavský, plaský, zlatokorunský a milevský.¹⁷⁸

Dvořecký, který pokračoval v Matlociově díle Monumenta Pietatis píše, že velmi mnoho konventů a klášterů v dědičných zemích bylo zrušeno, počet mnichů byl omezen a vyjmenoval zrušené kláštery v markrabství moravském. Byli to kartuziáni v Olomouci a blíže Brna, kanovníci lateránští řádu sv. Augustina v Olomouci u Všech svatých, ve Fulneku a Šternberku, premonstráti v Hradišti u Olomouce, v Louce u Znojma a v Zábrdovicích u Brna, cisterciáci na Velehradě a ve Žďáru, dominikáni v Brně, Jihlavě a v Boskovicích, františkáni v Brně, v Olomouci, Znojmě a Kroměříži, serviti v Jaroměřicích a Veselí, pauláni¹⁷⁹ v Brtnici a Vranově, pauláni v Krumlově, trinitáři v Holešově na Moravě a kapucíni v Jihlavě, v Kyjově, Mikulově, Vyškově, v Prostějově a v Náměšti, kde měli své rezidence. Také byly jmenovitě uvedeny zrušené ženské řády na Moravě.¹⁸⁰

Mnichům bylo doporučeno, aby ze svých klášterů odešli. Statky zrušených klášterů byly přiřčeny nově zřízenému náboženskému fondu, z něhož mimo jiné také řeholníci brali penzi, tu dostávali po čas zbývajících života. Roku 1784 bylo zřízeno mnoho far a lokálních kaplanství s přiřčenou kongruou, která byla vyplácena z náboženského fondu.¹⁸¹

5.2 Situace v Třebíči

V brněnské diecézi byly nově zřízeny fary v Brně při kostele minoritů, ve Znojmě při kostele dominikánů a pak v Třebíči při kostele kapucínů.

V letech 1780 až 1782 byl třebíčským primátorem **František Schleichert**, do Třebíče zasáhla snaha panovníka dokončit podřízení církve státu. V otázce rušení klášterů se jednalo také o zrušení kapucínského kláštera na Jejkově. Třebíčský klášter kritériím pro zrušení jistě vyhovoval, i když v oblasti vzdělávání někteří kapucíni poskytovali třebíčským chlapcům doplňky nedostatečného vzdělání, jež jim tehdy poskytovala zaostalá městská škola. Umožnili jim tak studium na vyšších školách mimo Třebíč, o čemž se dovídáme z pozdějších Neumannových Pamětí třebíčského soukeníka Soukupa z let 1800-1871.

¹⁷⁸ Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Praha 1991, str. 164

¹⁷⁹ Zváni také paulini

¹⁸⁰ srov. Kronika Jakuba Dvořeckého z r. 1801 v Programu třebíčského gymnázia 1894-95, str. 27

¹⁸¹ tamtéž, str. 28

Třebíčská obec viděla v císařových snahách příležitost, jak získat hmotné předpoklady pro zřízení dalších nanejvýš potřebných škol ve městě. Město toho chtělo dosáhnout na úkor třebíčského kláštera, a proto požadovalo, aby byl klášter zrušen a jeho jmění aby bylo užito na výživu učitelů nové školy. Tento záměr se však nezdařil.¹⁸² Karel Wolf o tom píše: Městská rada se o zrušení velmi zasazovala, podávala petice k zemské vládě, zřejmě se domnívala, že objekty zrušeného kláštera získá k umístění svých škol. Když ale ke zrušení kláštera nedošlo, neostýchala se městská rada řeholníky stíhat i ošklivými denunciacemi. Zaplatila tak řádu hrubým nevďekem za to, že jeho členové do těžce nábožensky rozervaného města přinesli před sto lety pokoj a mír, že lépe než všichni misionáři získali srdce lidu, zacelili rány, naučili zapomenout, co zapomenout být muselo, mělo-li nešťastné emigrování přestat, aby město bylo zachováno před úplným vylidněním a poklesnutím.¹⁸³

Dokonce i provinciál kapucínského řádu ve snaze zachránit brněnský klášter nabízel ke zrušení třebíčský klášter, ale krajský hejtman František Münzer sdělil provinciálovi, že není možno žádosti na zrušení třebíčského kláštera vyhovět.¹⁸⁴

Kapucínský klášter v Třebíči zůstal. Od zrušení jej zachránila skutečnost, že v Třebíči přibýlo obyvatelstva, pro které bylo nutné zřídit další farnost. Aby náklady na nový farní úřad nebyly velké, byl za farní vybrán právě kapucínský kostel. Roku 1781 byla zřízena z rozkazu vlády při kapucínském klášteře fara a při zámeckém kostele lokálie.¹⁸⁵

V análech nalézáme v zápisech z tohoto období několik zpráv ze života v klášteře. Uvádí se, že 19. listopadu 1782 byl vyloupen kapucínský kostel a škoda dosáhla 250 zlatých¹⁸⁶. Další zpráva mluví o tom, že 4. dubna téhož roku byly nařízené zkoušky řeholních kněží, které byly také v klášteře provedeny. Komisaři byli stařečský farář a třebíčský děkan.¹⁸⁷

Počet mnichů v klášteře byl ale snížen na nejmenší míru, jak bylo třeba k pomoci kvadriánu. Prvním farářem ve smyslu josefínských ustanovení se stal kronikář **Jakub Dvořecký**, který svůj nástup popisuje ve své kronice. Píše, že předem vykonal na konzistoři v Brně konkursní zkoušku a byl jmenován

¹⁸² Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, str. 400

¹⁸³ Wolf Richard - Duchovním letem třebíčským světem, Emanuel Čapek, Třebíč 1935, str. 52.

¹⁸⁴ srov. Výpisy z kapucínských análů, SOKA Třebíč, Sign M 63, str. 38

¹⁸⁵ Wolf Richard - Duchovním letem třebíčským světem, Emanuel Čapek, Třebíč 1935, str. 52.

¹⁸⁶ srov. Výpisy z Análů řádu kapucínského, str. 67

¹⁸⁷ tamtéž

a presentován Josefem II. na nově zřízené farní obročí při kapucínském kostele, kam nastoupil počátkem roku 1785. Bylo to za třebíčského děkana Filipa Zwacha.¹⁸⁸

Nově vzniklé farnosti Třebíč-Jejkov a tedy duchovní správě nového faráře při kapucínském kostele bylo svěřeno třebíčské předměstí Jejkov od 1. čísla až po číslo 64, Nové Město a Nové Dvory od 1. čísla až po čís. 73, Domky od čís. 1. až po čís. 29, dále vsi Kožichovice, Střítež a Slavice. Na výpomoc v duchovní správě byli určení dva otcové kooperátoři, vybraní z kapucínů. Prvními byli P. Oldřich Straka a P. Sigmund Koudelka.¹⁸⁹

Dvořecký popisuje, že mu byla za příbytek přiřčena cela určená provinciálovi a další cela dole u dveří mu byla přidělena na uložení věcí. Toto obydlí se mu však jevilo „nikterak příhodným a povaze služby dosti nepohodlným“. V klášteře žili především nemocní a sešlí starci, protože mladí byli vysláni do duchovní správy. Požádal, aby byla mimo klášter vystavěna nová farní budova. Nejvyšší dvůr příznivě rozhodl a na výstavbu fary bylo povoleno dát 1030 zlatých z náboženského fondu.¹⁹⁰

Začala příprava stavby. Stavělo se na místě, kde zřejmě ještě stálo obydlí nekatolického správce. Dne 25. května 1788 byl položen základní kámen nového obydlí jejkovského faráře. Byly vystavěny hlavní zdi a střecha. Roku 1789 stavba pokračovala za nepředvídaných překážek. Pro zvětšení ceny stavebních potřeb nebyla stavba dokončena. Josef II. v době války zakázal, aby se z císařských pokladen tou dobou na stavby cokoli vyplácelo. Stavba byla dokončena až za panovníka **Leopolda II.** po opětovné žádosti o finanční prostředky. Na dokončení stavby bylo povoleno čerpat z náboženského fondu 350 zlatých.

Ale ani tyto peníze nedostačovaly, a proto za vlády **Františka II.** v roce 1792 podal Dvořecký poslední poníženou prosbu. Ke konci roku 1793 bylo poukázáno 150 zlatých a toho roku byla konečně farní budova dokončena. Dvořecký ji začal užívat spolu s Maximimem Holtznerem, kapucínským knězem.¹⁹¹

Poněvadž tato farní budova byla stavěna za života a se svolením tří císařů, Josefa II., Leopolda II. a Františka II., dal Dvořecký na této nové farní budově nad branou do jídelny napsat chronogram: FaVente Caesare Iosepho II-Leopoldo II-FranCisCo II ereCta et perfeCta fVlt Ista Proto-paroChl habltatlo.¹⁹²

¹⁸⁸ srov. Kronika Jakuba Dvořeckého z r. 1801 v Programu třebíčského gymnázia 1894-95, str. 28

¹⁸⁹ srov. tamtéž, str. 29

¹⁹⁰ srov. tamtéž

¹⁹¹ srov. tamtéž, str. 30

¹⁹² srov. tamtéž

Počet mnichů v třebíčském klášteře nebyl nikdy pevně stanoven, teprve za Marie Terezie roku 1754 byl nařízen počet mnichů 25. Po roce 1781 byl počet mnichů snížen pouze nepatrně. Roku 1782 bylo v klášteře 13 kněží, 2 klerici a 5 laiků, celkem tedy 20 mnichů.¹⁹³

Kromě sbírek dostávali od třebíčské obce 6 sudů piva ročně jako almužnu, na Boží hody a o řádových svátcích po 20 librách masa a celkový příjem přiznávali 1221 zlatých. Od roku 1785 odmítá vrchnost platit z piva, které se kapucínům poskytuje pivní ták a žádá na nich, aby si jej hradili sami. Ze sudu to činilo 2 zlatky.¹⁹⁴

Jak to bylo s duchovní správou se můžeme dovědět z oznámení krajského hejtmána ze 6. září 1786 vrchnostenskému úřadu v Třebíči. Vrchnímu Jiřímu Václavovi Neubberovi bylo oznámeno, že kooperátoři v klášteře kapucínů Firmus Swasky a Sigmund Koudelka ve farních věcech podléhají faráři, v ostatních klášterních záležitostech představenému kláštera.

Dne 17. srpna 1786 kapucínský konvent v Třebíči potvrzuje, že oba faráři kooperátoři jsou v klášteře dobře zabydleni, stravu a pití mají prý lepší než ostatní kněží a jsou vyjmuti z klášterních povinností, takže je jim duchovní správa řádovými kněžími ulehčována. Podepsáni jsou kvadrián **P. Quartus**, kapucíni Juneuntis, Bonus, Saturninus, Proprius, Palmatius, Godepridus, Simson a Eduardus. Dne 13. ledna 1787 bylo dokonce dekretem gubernia nařízeno, aby bylo dobře postaráno o oba kooperátory, aby jim byla uchovávána teplá jídla když musí k nemocným a aby dostali možnost vybrat si nejvhodnější byt v klášteře.¹⁹⁵

V klášteře roku 1787 byl plánován byt pro faráře a jeho kooperátory, měla mu být poskytnuta severní část zahrady a vodovod rozdělen k potřebě kláštera i fary. Kapucíni se však proti tomu postavili a provinciál Julianus a kvadrián Quartus podali 30. dubna téhož roku podrobný výklad, proč není možno úpravy provést. V klášteře bylo 18 mnichů a po úpravě by tam nemohli zůstat. Po případném oddělení chodby pro faráře by ve zbytku scházelo světlo, byly by potíže se zřízením záchodu pro faráře, chyběl by prostor pro knihovnu, chyběla by užitková část zahrady, vodovod není dostačující.

Z toho je zřejmé, že plán úprav byl vypracován k prospěchu faráři, ale bez ohledu na potřeby kláštera. Klášter nabídl místo pro stavbu nové farní budovy, mělo

¹⁹³ Výpisy z Análů kapucínskému řádu, SOKA Třebíč, sign. M 63, str. 39

¹⁹⁴ tamtéž, str. 40

¹⁹⁵ tamtéž, str. 40

to být levnější než složité úpravy ve staré klášterní budově. Na vybraném stavebním místě už jsou základy staré farní budovy, která tam dříve stávala. Jde patrně o základy někdejšího sborského špitálu nebo fary.¹⁹⁶

6. Dějiny kláštera v 19. století

6.1. Poměry v českých zemích

Romantika přinesla v Čechách spíše nacionální než náboženské podněty. Mnozí čeští kněží se cítili více jako „buditelé“ než jako apoštolové víry. Nacionální cítění, v tehdejší situaci národa pochopitelné a oprávněné, překračovalo někdy přípustné hranice. Pro mnoho Čechů se stalo v 19. a počátkem 20. století náhradou náboženství. I církevní záležitosti a osoby byly posuzovány výlučně z tohoto hlediska a přívlastek „vlastenecký“ bylo ve veřejném mínění jakousi omluvou, že někdo je ještě knězem. Mnozí kněží projevovali básnické a literární ambice, skutečný význam získala na tomto poli jen hrstka.¹⁹⁷

6.2. Situace ve městě

Situace ve městě byla poznamenána změnami, které přinesly reformy Josefa II. Řehole byly postiženy osvícenským josefinismem velmi těžce: četné kláštery byly zrušeny a v těch, které sekularizaci přetrvaly, byl život do značné míry narušen. Změny se projevovaly také zásahy do městské správy. V městech byly zrušeny městské rady a nahradily je magistráty.¹⁹⁸

Zmenšila se závislost správy na měšťanech. Ti sice formálně volili magistrát, avšak mnohem větší vliv na výběr kandidátů měla v případě Třebíče vrchnost. Toto období se vyznačovalo neustálými spory města s vrchností.¹⁹⁹ Z hlediska dějin kláštera je bohužel poněkud méně informací. Kapucínské anály z této doby nejsou, pamětní kniha třebíčského konventu buď v této době neexistovala nebo se ztratila. Zřejmě není uložena v žádném archivu. Když byla v roce 1899 založena Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov a kláštera, je zde zmínka, že je kniha založena jako pokračování paměti.²⁰⁰ To by spíše napovídalo, že starší pamětní kniha by měla

¹⁹⁶ srov. Výpisy z Análů řádu kapucínskému, SOKA Třebíč, sign M63, str. 41

¹⁹⁷ Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon 1987, str. 223

¹⁹⁸ Janák Jan – Třebíč. Dějiny města II, Blok, Brno 1981 str. 36

¹⁹⁹ srov, tamtéž, str.36-37

²⁰⁰ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, úvodní strana

existovat. Na základě kusých pramenů, které se o klášteře nějakým způsobem zmiňují, lze rekonstruovat dějinné události tohoto století.

Fara na Jejkově byla v letech 1784 - 1802 obsazována světskými kněžími, od roku 1802 řeholníky, tedy kapucíny. Prvním farářem byl Jakub Dvořecký, který na faře působil do roku 1798. Po něm působil **Josef Schumpeter** (1798-1800) a **Alois Chornitzer** (do r. 1802). Následovali farní správcové z kapucínského řádu: prvním kapucínským administrátorem byl třebíčský rodák **Tertulián Přerovský** (1803-1823).²⁰¹ Tertulián Přerovský užíval vlastní pečeť s čtvercovým znakem, který měl v jedné své čtvrtině „P“, v ostatních třech byly symboly kněžské a symboly víry.²⁰² Farní správcové byli často současně i kvadriány, ale nebylo to pravidlem. Dalšími byli **P. Jeroným Svoboda** do r. 1832, **P. Tadeáš Freis** od roku 1832, konsist., rada, který se roku 1877 vzdal a zemřel r. 1883, **P. Albert Chlumecký** od roku 1877, který zemřel o velkém pátku roku 1891, dalším byl **P. Angel Josef Krob** až do roku 1899.²⁰³

V roce 1805 patřily k farnosti domy na Jejkově o 68 číslech - 121 rodin, 495 dospělých a 78 dětí, celkem tedy 573, Nové město s Novými Dvory 99 domů, 140 rodin, dospělých 537, dětí 105, celkem 642, Domky o 40 domech, 66 rodin, 243 dospělých, 48 dětí, celkem 291, dále ves Kožichovice, 40 domů, 50 rodin, 205 dospělých a 63 dětí, celkem 268, obec Střítež 29 domů, 38 rodin, 175 dospělých, dětí 54, celkem 229, ves Slavice z panství Lesonice 25 domů, 44 rodin, 241 dospělých, 34 dětí, celkem 275. Celá farnost měla tedy 2278 duší.²⁰⁴

Tertulián Přerovský nedostával plat, nýbrž jen remaueraci 150 zl. ročně z náboženského fondu. V zahradě fary byla rozpadlá kůlna pro vůz a studna s pumpou. K faře patřil i filiální kostel sv. Marka ve Stříteži, kde obraz na oltáři namaloval třebíčský malíř Václav Hartmann roku 1797 a slavická kapele sv. Jana Nepomuckého, která byla vystavěna roku 1715.²⁰⁵

Řadu významných změn v životě Třebíče přineslo 19. století. Skončila převaha textilních řemesel (soukenictví, tkalcovství). Rozhodující podíl na ekonomice města převzala výroba obuvi a zpracování kůže. Ve druhé polovině 19. století vybojovalo také české měšťanstvo vítězný zápas se zámožnější a vlivnější

²⁰¹ Janák Jan – Třebíč. Dějiny města II, Blok, Brno 1981, str. 183

²⁰² Capucinum zu Trebitsch, SOKA Třebíč, Fond Sbírký a dokumentace, sign M 222, nestránkováno

²⁰³ srov. Program třebíčského gymnázia, str. 35, viz také Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 2

²⁰⁴ Capucinum zu Trebitsch, SOKA Třebíč, Fond Sbírký a dokumentace, sign M 222, nestránkováno

²⁰⁵ tamtéž

německou menšinou o vládu nad městem. Bezpochyby záslužným činem české samosprávy bylo zřízení nižšího slovanského gymnázia v Třebíči roku 1871 a stavba gymnazijní budovy v roce 1889. Stavitelé Herzán a Wolf dali Třebíči v podobě novorenesančního gymnázia další historicky i architektonicky zajímavý objekt. Třebíč v 19. století výrazně změnila svůj vzhled, zanikla rovněž její funkce střediska vrchnostenské správy, rozrůstala se tu průmyslová výroba a tzv. transversální dráha spojila Třebíč pevněji s ostatním okolím.²⁰⁶

6.3 Kultura a školství

O veřejném životě ve městě lze až do poloviny 19. století jenom stěží mluvit. Celá obec, tj. měšťanstvo, se scházela jenom tehdy, když měla vyslechnout rozhodnutí vrchnosti o renovaci městské rady a od vytvoření magistrátu pouze při volbách měšťanského výboru.²⁰⁷

V kulturním dění města sehrála významnou roli hudba, která byla až do šedesátých let pěstována systematicky hlavně v kostelech. Kvadriánem kláštera byl znamenitý klavírista a varhaník **Tadeáš Freis**, který našel velmi dobrého spolupracovníka v řídícím učiteli Josefu Šalomounovi, jehož později následoval učitel František Procházka. Farní chrám měl za regenschoriho znamenitého hudebníka, varhaníka i skladatele řídícího učitele Jindřicha Strniště st.²⁰⁸

Stav Třebíčského školství byl v 18. století značně neutěšený. V Třebíči byla pouze dvoutřídní škola se dvěma učiteli umístěná nad Vídeňskou bránou a nepostačovala pro asi tři sta dětí od šesti do dvanácti let, jež v Třebíči za tereziánského období byly. Městská rada věnovala škole jenom nepatrnou pozornost a zejména se stále neodhodlávala ke stavbě nové školní budovy. Magistrát se ke školství choval stejně jako dříve školní rada.²⁰⁹

Za vlády Marie Terezie se školství stalo předmětem státního zájmu. Mělo-li být odstraněno hospodářské zaostávání habsburské monarchie, bylo nutno vybudovat školský systém s povinnou školní docházkou. V roce 1774 byl proto vydán všeobecný školní řád pro normální, hlavní a triviální školy, proniknutý duchem osvícenského absolutismu. Stát převzal vrchní dozor nad školami a ustanovil zejména povinnou návštěvu škol od šesti do 12 a 13 let. Při každém farním chrámu

²⁰⁶ http://virtan.sblog.cz/mym_laskam_i/ (20.4.2009)

²⁰⁷ Janák Jan- Třebíč. Dějiny města II, Blok, Brno 1981, str. 149

²⁰⁸ tamtéž

²⁰⁹ tamtéž, str. 187

se měla zřídit triviální (obecná) škola o jedné nebo dvou třídách a v každém kraji měla být alespoň jedna škola hlavní o třech, později čtyřech třídách.²¹⁰

Podle petice, podané roku 1772 panovníci, třebíčští kapucíni vyučovali soukromě nadané hochy z města a okolí v základech němčiny a latiny a trochu počtům. Takové vyučování bylo potřebné, protože jen málo chlapců, ba skoro žádný nenavštěvoval vyšší studia, protože ve městě nebylo žádných přípravných škol a na vydržování na studiích v cizích městech nebylo peněz. Většina chlapců se proto musela po vychození normální školy - do níž mnozí ani nechodili, věnovat polnímu hospodářství nebo řemeslu. Někteří se snad věnovali ještě učitelství, avšak ani těch nebylo mnoho. Panství a město prý pociťovalo tento nedostatek školství velmi citelně, protože nebylo způsobilých lidí k zastávání městských a vrchnostenských úřadů. Město i vrchnost byly proto nuceny sahat po cizích úřednících, avšak ani těch nebylo dostatek. Školení úředníci mohli být dosazováni jen na vedoucí místa a podřízená místa byla obsazována méně schopnými místními silami. Potíže však spočívaly v tom, že tito lidé znali většinou pouze česky. Lidé slabší a tělesně nezpůsobilí zůstávali na obtíž příbuzným nebo dokonce městu a panstvu. A přece z nich mohli být dobří úředníci, kdyby měli patřičné vzdělání.²¹¹

Město a vrchnost proto zahájilo s kapucínským klášteřem vyjednávání, zda by nebyl ochoten otevřít místo soukromého vyučování veřejnou latinskou školu o šesti třídách, jak je měli v jiných městech piaristé nebo jiné řády. Jednání skončilo zdárným výsledkem a podepsáním smlouvy, v níž se vrchnost a město zavázalo, že se postarají o vystavění a udržování budovy nové školy a o zaopatření profesorů a učitelů. Ihned byla také sepsána listina zaručující klášteři nárok na deputát od třebíčské vrchnosti za vyučování. Klášter se naopak zavázal, že se postará o zajištění vyučování. Na školách se mělo vyučovat češtině, němčině, latině a jiným předmětům, kterým se obyčejně na takových školách učovalo. Poté bylo prostřednictvím gubernia požádáno u panovnice o povolení ke zřízení latinských šestitřídních škol v Třebíči.²¹²

Plán, jehož uskutečněním měl být uspokojen jak veřejný zájem obce, tak soukromý zájem vrchnosti, se však nezdařil. Marie Terezie zřízení školy nepovolila se zdůvodněním, že na Moravě je dostatečný počet gymnázií, na nichž se mládež

²¹⁰ Janák Jan – Třebíč. Dějiny města II, Blok, Brno 1981, str. 187

²¹¹ tamtéž, str. 189

²¹² tamtéž

může naučit základům latiny, a kromě toho vedení veřejných škol odporuje institucím kapucínského řádu. Třebíčané proto musili i nadále studovat v Jihlavě, Znojmě i v Brně nebo ve Vídni.²¹³

Kapucíni tedy dále i v průběhu 19. století vyučovali žáky soukromě a umožnili tak studentům pokračovat v dalším studiu. Jedním z takových žáků byl i **Josef Chmela**.

Ten se stal významnou třebíčskou osobností 19. století jako sentimentalistický a didaktický básník, proslul zejména jako autor bajek, překladatel poezie, dramát a prózy, pedagog, filolog a slovníkář, vydavatel antických a staročeských textů a redaktor almanachů.²¹⁴

Chmela se narodil 18. února 1793 ve skromném domku na Jejkově naproti kapli sv. Petra a Pavla. Narodil se do chudé rodiny, měl 2 sestry a 2 bratry. Otec Martin se věnoval tkalcovství a k tomuto řemeslu vedl i svého syna Josefa. Josef byl velmi zručný a ve svých 14 letech se plně vyrovnal tovaryšům. Jak již bylo zmíněno, Chmelovi byli velmi chudí, a proto otec zastával místo kostelníka v kapucínském klášteře.²¹⁵

Josef navštěvoval národní školu na Jejkově u učitele Soukupa, který byl ředitelem kůru při kapucínském chrámu. Soukup vyučoval Josefa zpěvu a hudbě. Po ukončení školy zůstává Chmela na otcovo přání doma a pomáhá svému otci v řemeslu. Ve volných chvílích četl staročeské knihy a Krameriovy noviny, které vlastnil jeho otec. Právě čtení českých spisů v něm vzbudilo lásku k jazyku a touhu po vzdělání. Jako čtrnáctiletý dostává chrlení krve, nemůže dále vykonávat tkalcovské řemeslo. Tehdy vstupuje do kapucínského kláštera v Třebíči. V klášteře působí vikář P. František, muž velmi vzdělaný, který vyučuje Chmelu latině a němčině. Chmela se chtěl dále vzdělávat, avšak otec mu to nechtěl dovolit. Proto Chmela tajně opouští domov a odchází do Prahy. V Praze se ho ujímá šlechtitý strýc Erhart, kapucín na Hradčanech. Právě díky strýci byl Chmela přijat roku 1808 na staroměstské gymnázium. Z počátku, i když byl velmi snaživý, mnoho neprosplával, neboť vyučovacím jazykem byla němčina. Ale brzy díky své pili a vytrvalosti překonává potíže a vyniká nad svými spolužáky. Protože byl odkázán sám na sebe, přivydělává si jako vychovatel, poslední léta studií působí jako

²¹³ Janák Jan – Třebíč. Dějiny města II, Blok, Brno 1981, str. 139

²¹⁴ <http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-chmela.html>, odkaz ze dne 20.4.2009

²¹⁵ tamtéž

vychovatel v domě bankéře Dessaeura. Láska ke knihám u Chmely přetrvává, v Praze se seznámil s Klicperou, Turinským, Hankou, Hýblem, kteří se snažili o oživení mateřštiny. Byl posluchačem filozofické fakulty na Pražské univerzitě, kde navštěvoval české přednášky J. Nejedlého. Zkoušku z češtiny vykonal v roce 1815. Spolu s jinými se trénoval v řečnění a v deklamování. Jako výborný zpěvák se účastnil hudebních a deklamačních akademií.²¹⁶

Chmela jako pozdější profesor je autorem mnoha básní, překladů divadelních her, věnoval se spisovatelské činnosti i překladům beletrie i dalších děl, která zasílá do novin pražských a do dalších časopisů.

V časopisech publikoval také epigramy, veršované hádanky, příležitostné básně, mravoučné povídky, zábavné příběhy a anekdotická vyprávění. Přispíval pracemi do časopisu Přítel Mládeže, který vydával Ziegler. Poslední Chmelův příspěvek z oboru beletrie byl překlad povídky "Jarvod Zlatohvězd", pořízený na žádost Jungmannova syna Josefa Josefovce pro sbírku zábavných spisů C.F. van der Velde. Tento překlad Chmela publikoval pod jménem Josef Třebický.²¹⁷

Roku 1830 u J. Pospíšila vydává svůj Latinsko-česko-německý slovník a v roce 1834 Seznam slov českých a Wortregister. Dne 18. září 1834 byla tato kniha zařazena nejvyšším rozhodnutím do domácí knihovny Jeho Veličenstva Císaře Pána a autorovi byla udělena odměna 100 zl. Roku 1833 vydává dnes po celém světě známý, tehdy ale zapomenutý Komenského Orbis pictus. Orbis pictus nově upravil v jazycích latinském, českém, německém, polském a francouzském. Zabývá se vědeckými pracemi a jeho podrobné pojednání "O Inu" je otisknuto v Preslově Kroku. Počal překládat římského Sexta Aurelia Viktora, jehož dílo líčí životy a dobu římských císařů. Roku 1842 přijímá místo na akademickém gymnáziu v Praze, kde je ředitelem J. Jungmann. Stává se korektorem knih vydávaných Maticí českou. Začíná se hlouběji zajímat o jazykovědu a v Časopise českého muzea je otisknut jeho "Rozbor jména přídavného". Přeložil Obraz dějin římských od Lucia Julia Flora a text opatřil vysvětlivkami. Připravil k tisku Komenského Didaktiku. Časopisecky vydal bajky Faedrovy. V Časopise českého muzea byl publikován jeho velmi zajímavý článek "Prostředek, jak by po gymnáziích českých, moravských a slezských ohledem vyučování v jazyku českoslovanském Nejvyšší vůli poněkud zadost učiniti se mohlo". Chmelovo předčasné úmrtí 28. února 1847 bylo velkou ztrátou. Byl to člověk, který

²¹⁶ srov <http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-chmela.html>, odkaz ze dne 20. 4. 2009

²¹⁷ srov. tamtéž

svůj život zasvětil službě národu. Vděčnou vzpomínku jeho památce věnoval v časopisu Květy také J.K. Tyl.²¹⁸

I když kapucíni vyučovali spoustu dalších nadaných chlapců, je na místě poukázat na Josefa Chmelu, který se stal významnou osobností českého národa.

6.4 Třebíčské požáry a opravy kláštera

V letech 1815 a 1817 byla země postižena velkými neúrodami a v roce 1819 propukl hrozivý mor mezi dobyt看em. Město nemělo po více let žádných trhů, z venkova do něho nikdo nepřijížděl a nastala taková stagnace řemeslné výroby a obchodu, že například soukenický cech po více roků vůbec nepracoval a jeho valchy zůstaly úplně stát.²¹⁹

Dne 30. dubna 1782 dostala Třebíč požární řád, který ukládal povinnosti cechům při hašení požárů a přikazoval jim, kolik džberů a stříkaček musí mít, město samo však mělo na počátku 19. století pouze jedinou, a to zcela polámanou dvoukolovou stříkačku.²²⁰

Počátek období 20. let byl pro Třebíč tragický v důsledku katastrofálních požárů. V roce 1821 vypukla na Moravě protirobotní²²¹ vzpoura a vzbouřenci z okolních vesnic byli přiváděni na zámek, nebyli trestáni ranami holí, což zase ve městě vyvolalo takové vření, že navzdory přítomnosti vojska byla vrchnímu trebičskému panství vytlučena všechna okna, za což krajský úřad hrozil magistrátu nejtěžšími tresty.²²²

Po městě i vesnicích začaly být rozhazovány paličské listy a v nich se hrozilo, že zámek a město budou hořet na všech čtyřech stranách a že trestání ohněm nepřestane, dokud panské otročení nevezme konce. Hrozby začaly být také plněny: dne 3. května 1821 shořelo v židovské obci 100 domů, na podklášteří 50 domů a oheň se rozšířil až do Týna. Dne 17. května shořel sousedský špitál a více než polovina Jejkova (38 domů i s farou).²²³

²¹⁸ srov <http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-chmela.html>, odkaz ze dne 20.4 2009

²¹⁹ Janák Jan – Třebíč. Dějiny města, Blok 1981, str. 40

²²⁰ tamtéž, str. 39

²²¹ **Protirobotní vzpoura** na jihozápadní Moravě zasáhla Znojensko (středisko vesnice Rudlice) a Náměštsko s cílem přestat robotovat (nepřesný výklad berního provizoria z 8. února 1819). Vzpoura zasáhla počátkem dubna 36 panství (i na Brněnsku a Jihlavsku). Do oblasti nepokojů bylo vysláno vojsko, jež hromadným zatýkáním a tělesnými tresty "revoltu" potlačilo. Viz František Čapka-Dějiny zemí koruny české v datech, Praha 1998, str.420

²²² tamtéž

²²³ tamtéž, str.40

Škody na faře byly značné, shořela střecha fary i kaple Božího hrobu a z důvodu zamezení šíření ohně bylo nutné strhnout některé další střechy. Téhož roku klášter žádal o povolení peněz na zřízení nouzové střechy nad farou. Opravy vyšly na 345 zl.²²⁴ Celkem byla škoda krajským inženýrem odhadnuta na 2442 zl. Ani vrchnost ani obce nechtěly nic přispět. Práci prováděl Jiří Herzán.²²⁵

Shořelé domy ve městě ještě nebyly ani z poloviny dobudovány, když vzplanul nový požár, který znamenal pro Třebíč největší pohromu od roku 1468. V pátek 14. června vznikl oheň v domě U zlatého lva na náměstí. Oheň byl podporován jednak dlouhotrvajícím suchem, jednak prudkým severozápadním větrem, změnivším se téměř v orkán. Během necelých dvou hodin byl zachvácen kromě východní části vnitřního města celý Jejkov, shořela největší část Domků, celé Nové město a z Nových dvorů všechny domy, vyjímaje několik málo chalup podél Týnského potoka. V noci přeskočil vítr na opačnou stranu a shořela i celá horní strana náměstí, domy na ulici Hasskově a Palackého, kostel sv. Martina a věž. Vedle 290 domů, kostela a věže shořela i radnice, obě fary, škola nad Vídeňskou branou i škola na Jejkově. Sedm set rodin zůstalo bez přístřeší a škoda byla odhadována na milion zlatých.²²⁶

Klášteřu shořela střecha, navíc téhož roku 1822 žádal provinciál, aby byly z náboženského fondu hrazeny škody způsobené klášteřu vichřicí na oknech. Vichřice s kroupami byla 1. září 1822 a při ní byla vybita všechna okna v kostele i na klášterní chodbě.²²⁷

Opravy klášteřu probíhaly průběžně i v následujících letech, roku 1837 se stavělo na faře a opravy vyšly na 199 zl. Stavby prováděl Tomáš Jahoda a v roce 1839 se pokračovalo v opravách na faře. Na kostele vyšly opravy na 454 zl. Oprava klášteřu vyšla na 102 zl. Jednalo se o opravu křídlic na střeše kostela, která byla na spadnutí, stejně také římsy. Také krov byl ve špatném stavu.²²⁸

V roce 1843 byla kryta střecha na faře šindelem a následujícího roku bylo žádáno o povolení stavby nových výstupních schodů ke kostelu. Schody byly dlouhými léty sešlapané a zvláště v zimě nebezpečné. K novým schodům bylo třeba

²²⁴ Capuzinner zu Trebitsch, Soka Třebíč, fond Sbířky a dokumentace, sign. M 222, nestránkováno

²²⁵ srov. tamtéž

²²⁶ Janák Jan – Třebíč. Dějiny města, Blok 1981, str. 41

²²⁷ Capuzinner zu Trebitsch, Soka Třebíč, fond Sbířky a dokumentace, sign. M 222, nestránkováno

²²⁸ tamtéž

29 kusů schodů 9 stop, ostatních deset schodů se pořídilo ze starého materiálu. Opravy si vyžádaly 260 zl.²²⁹

Bohužel záhy přišla další pohroma. Hned roku 1847 vypukl další požár. V archivu kapucínského řádu, kde je uloženo několik čísel třebíčského časopisu Stráž se nám o tom zachovaly zprávy. Ve článku k 60. výročí velkého třebíčského požáru z 25. května 1847 jsou popsány ony tragické události a píše se, že dnes již žije asi málo pamětníků onoho nešťastného dne, o událostech se však lze dovědět z příspěvků městského fyzika Josefa Haněla, které roku 1847 vydal tiskem a autor článku se podivuje nad tím, že o události nelze nic vyhledat ani v městském archivu, ani ve sbírkách místního muzea, ani u osob soukromých.²³⁰ Proto tento článek se zakládá nejvíce na vypravování již zemřelých současníků události a několika málo pramenech, které se nacházejí v obecních spisech.²³¹

Píše se o roku 1847 jako o roku zlém, neboť v roce předchozím byla velká neúroda, soukeníci a ševci neměli téměř pražádného odbytu a ve městě panovala prý nouze a drahota, o jaké nebylo slýcháno od hladových let 1816 a 1817. Od velikonoc kromě toho nepršelo, takže osení trpělo nesmírně suchem, takže vyvstaly obavy z další všeobecné neúrody. Svátky svatodušní minuly v náladě pochmurné, o třetím svátku se proti obyčejí tehdejší doby téměř všude pracovalo, a jelikož trh byl velmi slabý, panoval po poledni všude úplný klid malého venkovského města. Od rána již vál ze západní strany žhavý vítr, a ačkoli na obloze nebylo ani mráčku, nabýval v prvních odpoledních hodinách síly orkánu.²³²

Na věži odbyla právě čtvrt na tři, když byl najednou velkým zvonem dán požárový alarm. Ze strojařské dílny nad masnými krámy, kde tovaryši při rozpouštění terpentýnu pod otevřeným ohništěm nedávali pozor, vyletěl veliký chumáč ohně, který dopadl o dva domy dále na šindelovou střechu hospody „U fajfky“ a jedním rázem ji zapálil. Při vzteklém větru chytaly susední, vesměs šindelem kryté domy s děsivou rychlostí jeden po druhém a dříve nežli dva městské stříkače vyjely z radnice, hořela již celá strana náměstí od „fajky“ až do tak zvaného koutku. Přijíždějící stříkače, k nimž se brzy připojili také zámecká a židovská, nemohly pro oheň už proniknout do ulice Soukupovy a omezily se na hájení koželužen

²²⁹ srov. Capuzinner zu Trebitsch, Soka Třebíč, fond Sbírký a dokumentace, sign. M 222, nestránkováno

²³⁰ Národní archiv, ŘK, vložený časopis Stráž, ročník XI., čís 22., 24. 5. 1907

²³¹ tamtéž

²³² tamtéž

a jircháren kolem jejkovské brány, na něž se oheň alespoň přímo nedral. Oheň se šířil, našel však překážku ve tvrdě krytém domě č. 40 na náměstí a v jejkovské bráně, také křidlicí kryté.²³³

Zatím vzplanula ulice Soukupova jedním plamenem. Tenkrát neměla ještě východ směrem k Jejkovu a byla od předměstí oddělena městskou hradební zdí a hlubokým příkopem. Lidé museli tedy z domu utíkat proti ohni strašlivým dýmem a v dešti jisker a bylo až s podivem, že se všichni zachránili. Z majetku si však neodnesli téměř ničeho. Také bylo třeba na Jejkově všeho zanechat a utíkat před ohněm, kdo tak hned neučinil, byl ztracen. Strašné nebezpečí pro lidské životy povstávalo obzvláště tím, že vítr nehnal kouř a plameny vzhůru do výše, ale v divokých nárazech je srážel k zemi, takže se mnozí lidé zadusili i na volném prostranství. Do čtvrté hodiny odpolední zachvátil oheň veškeré jejkovské domy, kromě těch od valchy až do koutu u domu Přibíkova. A pouze tvrdě krytá jejkovská škola²³⁴, pak kostel a klášter se svými křidlicovými střechami vzdorovaly ještě plamenům. Dvacet tři dřevěných stodol za klášterem, které při záchranné akci

o požáru z roku 1822 byly úplně rozvaleny, shořelo úplně až na zem a vítr unášel z nich hořící slámu až přes hranice městského teritoria směrem na Kožichovice, takže na vyprahlých polích veliké plochy zvadlého osení byly úplně sežehnuty.²³⁵

V klášteře řídil obranné práce s energií a důmyslem kvadrián P. Tadeáš Freis, a zdálo se, že budova bude již zachráněna. Avšak následkem pekelného žáru vzňala se naposledy přece střecha nad sakristií, oheň zachvátil některé k jihu stojící, sice kryté, ale dřevěné chodby. Odtud se dostal na střechu samého kláštera a po zřícení stropů pak i do samotné budovy. Jenom s největší námáhou se podařilo zachránit střechu nad kostelem a vnitřek kostela samého, obranné práce trvaly tam až do úplné tmy a pozdní noci.²³⁶

K sedmé hodině večerní se zdálo, že požár je už nadobro udolán. Stříkače, kterých se zatím shromáždilo osm, kropily oheň na provalujících se stropech na horním a dolním Jejkově, když začal velký zvon bít na poplach a rachot bubnů, jimiž se tenkrát dával požárový alarm, oznamoval ohně nové. Vítr se s nastávajícím večerem otočil a šel nyní směrem západním. Tento jev byl pozorován i o velkých

²³³ Národní archiv, ŘK, vložený časopis Stráž, ročník XI., čís 22., 24. 5. 1907

²³⁴ v době psaní článku sirotčinec

²³⁵ Stráž, ročník XI., čís 22., 24. 5. 1907

²³⁶ tamtéž

požárech v letech. 1822 a 1873. Oheň už neměl takové síly jako v odpoledních hodinách, přesto však stačil, aby se při strašně rozžhaveném ovzduší vzňala jejkovská škola a Mazačův dům na nynějším Martinském náměstí. Z jejkovské školy se oheň brzo přenesl do sousedského špitálu, na čtyři domky stojící vedle něj a na dvě veliké stodoly při znojenské silnici (nynějším Lorencův dům a farská stodola). Odtud bylo nanejvýš ohroženo celé domecké předměstí a ohněm z Mazačova domu povstávalo největší nebezpečí kostelu sv. Martina s jeho šindelem krytou sakristií, městské věži, na níž byla při požáru z. r. 1822 posazena také šindelová střecha a konečně ohromné dřevěné obecní kůlně na prostoroře kolem nynějšího pomníku Palackého, která byla z nerozumu současníků zase postavena v místech, kde před dvaceti pěti lety shořela.²³⁷

Zprávy současníků se shodují v tom, že by městu nadešla katastrofa nemenší oné z roku 1822, kdyby vítr jdoucí od jihovýchodu déle trval, naštěstí však začal polevovat a po západu slunce kolem deváté hodiny nastalo úplné bezvětří, takže oheň byl z velké části poražen, došlo však i k prostředku, kterého se používalo při velkých požárech a tím bylo stržení šindelových střech asi z dvaceti pěti chalup.²³⁸

Požár způsobil velké škody, nejhorší však byla ztráta na lidských životech. Rodiče až do rána hledali pohřešené děti a ještě během noci bylo nalezeno buď ve vyhořelých domech nebo i na volných prostranstvích 10 hrůzně znetvořených mrtvol. V domech číslo 41, 51, 60, 47 a 72 na Jejkově uhořelo celkem deset osob. Manželé Srnovi zemřeli třetího dne po požáru na následky popálenin. Bez přístřeší zůstalo 143 rodin, shořelo 91 domů, mezi nimi klášter, fara, jejkovská škola a sousedský špitál, bylo zničeno 25 stodol, 40 měr zahrad a asi ze 40 domů na Horce, v Domcích a na Jejkově byly strženy střechy. Škodu ocenil magistrát na 262.257 zl., tedy asi čtvrtina oné škody, jakou způsobil oheň v roce 1822. Náhrada pojistného obnášela v okrouhlé cifře asi 90 000. zl.²³⁹

Magistrát poznamenal ve zprávě guberniu, v níž průběh požáru vyložil velmi kuse a nedostatečně, udává mezi jinými, kteří měli největší zásluhu o zastavení ohně na prvním místě kvadriána P. Freise, který uhájil jejkovský kostel.²⁴⁰

²³⁷ Stráž, ročník XI., čís 23., 31. 5. 1907

²³⁸ tamtéž

²³⁹ tamtéž

²⁴⁰ tamtéž

Vyhořelé domy postavili sousedé vesměs ještě v tomtéž roce, tentokrát už z úplně tvrdého materiálu s ohnivzdornými střechami. Byla také provedena do jisté míry regulace předměstí Jejkova odstranění různých škaredých výstupků a urovnáním průčelí domů do rovných čar. Jejkov nezískal mnoho na výstavnosti a vnitřky četných domů byly namnoze postaveny i způsobem nejprimitivnějším. Z bolestné rány se vzpamatovalo město mnohem rychleji než při požáru 1822.²⁴¹

Opravy kláštera jako následky požáru byly prováděny v následujících dvou letech 1847 a 1848. Byty mnichů a klášter sám zatím neměl být opravován, opravy se soustředily na obnovení shořelých střech všech klášterních budov, střecha kostela byla poškozena jen částečně. Zároveň došlo k několika vylepšením. Střecha sakristie byla zvýšena až ke střeše kostela a pro získání světla v presbytáři byl vestaven světlík s oknem ve střeše. Opravy vyšly na 509 zl.²⁴²

Další stavby na klášteře pak byly prováděny v roce 1878, kdy došlo k opravám, které prováděl Josef Herzán a dohromady opravy vyšly na 1305 zl. Dozorcem staveb byl Arnošt Hanisch, inspektor velkostatku. Starosta města proti tomu rekuroval. K téže stavbě byl totiž vedle Herzána vyzván i Stanislav Hanisch, stavitel z Vídně, který právě tehdy stavěl silnici z Třebíče do Starče. Rekurs byl v celém rozsahu zamítnut.²⁴³

Významnou změnou při kapucínském kostele bylo přistavění věže²⁴⁴ v roce 1884. Stalo se tak na podnět kvadrána a faráře P. Alberta Chlumeckého (1878-1891), který věž vybudoval na vlastní náklad a také za přispění jejkovských sousedů opatřil třemi zvony.²⁴⁵

Další opravy v nejbližším okolí kláštera se týkaly oprav kaple sv. Petra a Pavla na Jejkově, která byla ještě v roce 1875 ve velmi špatném stavu. Jejkovští farníci ji na vlastní náklady nechali opravit v roce 1876 a na základě toho požadují po farním úřadu při kapucínském klášteře, aby se v kapli jednou za rok konaly bohoslužby.²⁴⁶

6.5 Kapucínská knihovna

V Třebíči se nedochovaly rozsáhlejší historické knihovny kromě kapucínské. Ta byla doplňována ještě v letech 1857-1883. Kapucínská knihovna je jedinou

²⁴¹ Stráž, ročník XI., čís 23., 31. 5. 1907

²⁴² Capuciner zu Trebitsch, SOKA Třebíč, Fond Sbírký a dokumentace, sign M 222, nestránkováno

²⁴³ tamtéž

²⁴⁴ kapucínské kostely jinak obvykle věž nemívají

²⁴⁵ Dvorský František - Vlastivěda moravská-Třebický okres, Brno 1906, Str. 142

²⁴⁶ Moravský zemský archiv, Fond E 37-Kapucíni Třebíč, inv. číslo 70

zachovanou třebíčskou historickou knihovnou. Z prvních dvou století existence kláštera nemáme o knihovně téměř žádné zprávy, jeho rozvoj aspoň v menší míře jistě podpořilo nevelké studium fungující v konventu v 18. století.²⁴⁷

Kapucíni i v Třebíči natřeli jako obvykle hřbety svých knih šedou barvou a černě a červeně je označili tituly a signaturami bez zvláštních ozdob. Ostatní zůstane snad zapomenuto, neboť při tragickém požáru v roce 1847 celá bibliotéka shořela. Známe jen jediného donátora, třebíčského děkana Martina Josefa Matlocia, který byl snad jako jediný z třebíčských děkanů kapucínům nakloněný.

Po zmíněném požáru (1847) musela být knihovna vybudována znovu. Zdrojem byly především duplikáty knih z jiných kapucínských klášterů. Nejméně 350 svazků přišlo z Hradčan a nemálo rovněž z Brna, takže v třebíčském fondu byly i knihy známých brněnských donátorů jako byl Bernard Voscinius nebo Nicolaus Bellaci. V letech 1846-49 byl zpracován oborový katalog, včetně pozdějších přípisů evidující 2957 svazků.²⁴⁸ Několik tisků pocházelo ze 16. století, základ však tvořily knihy z 18. a 19. století. Knihovna byla uspořádána věcně do tolika oborů, kolik je písmen latinské abecedy, podle vzoru kapucínských knihoven na Hradčanech v Praze a v Brně v letech 1846-1849, kdy vznikl také fóliový abecední jmenný katalog o 145 popsaných listech. Písmeno U zahrnovalo světské knihy české, písmeno Z soustřeďovalo knihy zakázané a kacířské.²⁴⁹ Nové knihy byly v katalogu připisovány do roku 1883, později již katalog nebyl doplňován. Knihovna se ovšem rozvíjela i dále,²⁵⁰ nejspíš vznikl soupis nový, dnes nezvěstný. K přestěhování fondu došlo při stavebních úpravách roku 1934. Nové umístění se našlo v místnosti veliké přibližně 3 x 3 metry v přízemí blízko vstupu do kláštera vedle fortny a hovorny. Původní úložiště, které pravděpodobně již nepostačovalo, bylo opraveno. Kromě toho ale byla ve vedlejší o něco menší místnosti ukládána ještě nově vzniklá knihovna Serafínské školy.²⁵¹

Po zrušení kláštera roku 1950 měl být fond předán do správy Universitní knihovny v Brně. Za nejasných okolností ovšem Náboženský fond 14. září 1950

²⁴⁷ Podle názoru B. Lífky (1959, s. 41) založil knihovnu první kvardián Chrysogonus Budějovický v roce 1693, což zřejmě odvozuje od roku dokončení konventu nebo založení komunity. Z různých příčin (peněžních, časových i zájmových) však k založení klidně mohlo dojít až později za jiného představeného. Tamtéž Lífka uvádí výslovně několik titulů z kapucínské knihovny pocházejících.

²⁴⁸ uložen v Provinční knihovně kapucínů Praha-Hradčany, sine signo. Viz též Lífka, 1959.

²⁴⁹ Lífka Bohumír - Staré knihovny v Třebíči, in Bartušek J.-Třebíč, Metropole Západní moravy, Praha 1959, str. 42

²⁵⁰ srov. Lífka Bohumír, 1959, s. 42.

²⁵¹ stručná poznámka - NA, ŘK, 451;. plán - NA, ŘK, M46

rozhodl o jejím předání muzeu v Třebíči. Neprůhlednost tohoto skutku dosvědčuje fakt, že když v říjnu přijeli do Třebíče zástupci brněnské Universitní knihovny, vůbec netušili, že knihovnu již získalo muzeum. (NA, SÚC, 56). Velmi kriticky se k věci později vyjádřil i Jaroslav Vobr (1991, s. 3), pozdější vedoucí oddělení starých tisků Universitní knihovny, hovořice o „nespravedlivém rozebírání“, „místním pašalíku“ nebo „přemíře lokálního patriotismu“. Zpráva o svozu klášterních knihoven od F. Horáka z března 1952 hovoří o 1500 zabavených svazcích předaných muzeu, skutečný rozsah fondu však byl asi 2600 knih.

Lifka vyjmenovává několik svazků, které kapucínská knihovna obsahovala. Podle něho se první kvadrián P. Chrysogon Budějovický snažil, aby v knihovně byli zastoupeni především vlastní spisovatelé řádu, zejména teologové, historikové a juristi, tak jak vycházela jejich díla v různých zemích Evropy a v Čechách. Především se postaral o „Opera omnia“ zakladatele řádu sv. Františka z Assisi (Lugduni 1653) a pak mu časem přibývali Hieronymus a Sorbo (Brixiae 1599), Matthias Bellintanus de Salo (Venetia 1603, tisk zařazen asi r. 1682 současně s pražským vydáním z téhož roku), Hieronymus a Politio (Coloniae Agrippinae 1615), Lucas Wadding (Romae 1650), Maxmilian von Deggendorf (Salzburg 1664) a aspoň 24 autorů dalších období 1640-1700, většinou ve fóliových svazcích. Mezi nimi jsou domácí přetisky Carola de Aremberg („Vitae et gesta virorum illustrium, qui in ordine F.F.Min. S. Franc. Capuc. Ab A. 1525 usque ad A. 1612 claruerunt“, Vetero-Pragae 1682), Františka z Rozdražova, jehož „Respondiones ad LXX objectiones Ultraquistarum“ byly do češtiny přeloženy 1626 Samuelem z Plzenburku, kvadriánem řádu a kláštera roudnického. Hned po roce 1700 byl přiřazen český pražský tisk Alexise de Segala „Bezpečná cesta do nebeského ráje“ a známý Martin z Kochemu jako kapucín zahajoval velkou řadu dogmatiků, homiletiků, asketiků, hagiografů, církevních historiků a právníků, liturgiků a linguistů 18. století z vlastního a ze všech ostatních církevních řádů i z laiků. Jejich spisy dnes vytvářejí v trebičské kapucínské knihovně vzácně typickou náplň převážně barokní klášterní sbírky na naší půdě.²⁵²

Lifka se zmiňuje také o dvou prvotiscích („Codex Decretorum una cum apparatu Bartholomaei Brixiensis“, Arfentinae, Joannes Grüninger, 1484 pridie Nonas Septembris, in 2, Joannis Gritsch, Ord. F.F. Min, Dvctoris, Quadragesimale per totum anni spacium deserviens“, sine loco et. Typ. 1490), dále se zmiňuje

²⁵² Lifka Bohumír - Staré knihovny v Třebíči, in Bartušek J.-Třebíč, Metropole Západní Moravy, Praha 1959, str. 41

o edicích pražské klementinské jezuitské tiskárny (které dnes nemá v úplnosti ani pražská univerzitní knihovna), tiskárny trnavské i tisky ze Slezska, když ještě patřilo k České koruně. Jsou to výtvary domácích tiskařů 17. a 18. století, zachované v našich knihovnách v počtu, který zřídka překračuje první desítku známých výtisků, i tematická kuriosa, například celá řada spisů o samotě jako předpokladu duchovní obnovy člověka, či ostrá kontroverse dómského kazatele pražského Cr. J. Reinhelda, vydaná v roce 1649 po míru vestfálském v Praze proti Königsmarckovým polním kazatelům Hornigovi a Kleenovi pod názvem „Zungenschaber“, nebo spis velkomeziříčského faráře Roblika „Jüdische Augen-Gläser (Brünn 1743) a další díla, přitažlivá už pěkně utvořenými názvy, „Giardino fiorito“, „Scintilla nuptialis“, „Tuba apostolica“, „Rosa mystica“, „Mundus symbolicus“, „Medalla Cedri Libani“, „Scharfess rundes Aug“, „Knížečka o lásce“. Český národní zájem stále prošlehoval i zdejší duchovní internacionalitou, jak svědčí spisy Balbínovy, Pěšinovy, Středovského, Voigtovy, Dobrovského, Palackého, Šafaříkovy. Byly sem zařazeny z věcného i místního zájmu spisy třebíčského rodáka Evermoda Růžičky.²⁵³

Pracovníci třebíčského Západo-moravského muzea provedli v roce 1959 revizi fondu. Knihy byly nově osignovány, orazítkovány a zároveň porovnány s katalogem z poloviny 19. století. Zjištěný úbytek asi 200 svazků byl určen jako přirozená výměna či odpisy v rámci živého fondu před rokem 1950. Tyto údaje, stěží ověřitelné co do pravdivosti, se ovšem týkají pouze historického fondu, moderní literatura pořízená kapucíny v odhadovaném množství 2-3 tisíce svazků se ztratila, nejspíš jako druhotná surovina.

Po opětovném navrácení třebíčského konventu kapucínům získal řád rovněž jeho knihovnu. Na určitý čas byla uložena v samotném klášteře a pak v počtu asi 2600 svazků převezena v letech 1996-98 do Provinční knihovny v Praze. Z toho bylo asi 890 starých tisků v 762 svazcích, 1361 novějších knih a dalších 350 knih náležejících před požárem r. 1847 hradčanské knihovně. Asi 70 svazků se nachází ve Staré knihovně brněnského konventu. Pro odhad množství knih ztracených po roce 1950 lze jen poznamenat, že počet knih vrácených v restitucích zhruba odpovídá velikosti knižního fondu v polovině 19. století, zmizely také dva prvotisky ještě zaevidované v Západočeském muzeu v Třebíči.²⁵⁴

²⁵³ Lifka Bohumír -Staré knihovny v Třebíči, in J.Bartušek-Třebíč, Metropole Západo-moravy, Praha 1959, str. 42

²⁵⁴ <http://bajger.wz.cz/frk/chapter8t.html> (20:4:2009)

6.6 Církevní slavnosti a pouti

O životě v Třebíči 19. století se lze mnoho dozvědět z vydání vzpomínek *Ze staré Třebíče* od Karla Dvořáka, které obsahuje autorovy postřehy z let 1860-1880. Dvořák píše, že v Třebíči byly hluboce zakořeněné patriarchální názory v rodině, ohled na veřejné mínění sousedstva, respekt před vrchností světskou a nade vše zbožná úcta před zřízením církevním. Píše také, že náboženská horlivost, která udržovala Třebíčany ve věrnosti k víře bratrské až do 90. let XVII. století, nebyla protireformací vypleněna, ale její mocný proud byl jen sveden do nového řečiště vítězího katolicismu. Zbožnost zůstávala i nadále z hlavních rysů povahy zdejšího lidu a trebičský intimní život se řídil spíše podle kalendáře církevního než podle časomíry občanské.²⁵⁵

Díky Dvořákovi si můžeme udělat představu o církevních svátcích, jak se slavily a jak probíhaly v trebičském kapucínském klášteře. Dvořák ve svých vzpomínkách popisuje, jak vypadal běžný rok v životě měšťanů a poznamenává, že pro zpěváky a muzikanty klášterního kůru byl slavným dnem 22. listopad, kdy velební otcové kapucíni uspořádali tzv. „Cecilku“, hodokvas na počest této hudbymilovné svaté panny. Píše: Neprohýbaly se sice v reflektáři²⁵⁶ stoly pod tíhou roztodivných pokrmů jako o velikonočním pondělí, kdy se strojila hostina pro Jeho Excellenci pana patrona kostela, vrchnostenské úřednictvo a zástupce slavných úřadů, ale pečeně bylo dost i kávy a koláčů a každý si odnášel jako výslužku ještě pytlíček proslulých klášterních cukrovinek.²⁵⁷

Zajímavě popisuje dobu postní. V té době, píše, kdy půst ještě tehdy nebyl planým slovem nebylo domácností, kde by po Popeleční středě smělo ve středu a v pátek na stůl přijít maso a byly i rodiny, kde se maso nejedlo celý půst. Také si ukládali újmu všichni starousedlí kuřáci a šňupáci a heslem bylo odříkat si až do vzkříšení, které jim mělo přinést vysvobození. Když se ozvalo slavné „Resurrexit, vstalť jest této chvíle“ do hlaholu zvonků a jásavého aleluja nesl se celou mužskou obcí věřících tichý poklep na víčka tabatěrek, radostný šepot „Vstalť jest“ a šelest vdechu rozkoší provanutého z prvního šňupečku po čtyřicetidenním postu. Kuřáci museli čekat déle. Opouštěli chrám až po skončeném Te Deum a každý třímal

²⁵⁵ Dvořák Karel - *Ze staré Třebíče*, str. 51

²⁵⁶ reflektář je společná jídelna mnichů v křesťanských kláštorech nebo řeholních domech

²⁵⁷ Dvořák Karel - *Ze staré Třebíče*, str. 52

v ruce dýmku, křesla ocilka o kamínek, hubka chytla jiskru a vonný dým tabáku vznášel se kolem v hustém mraku jako z velké oběti zápalné.²⁵⁸

Obřady předvelikonočního týdne byly hojně navštěvovány, v oblibě byly zpívané Pašije. Dvořák píše, že na Velký pátek chodili na pašije do kláštera, kde nadučitel a regenschori Procházka dovedl k mohutnému dramatickému účínu povznést poslední slovo Ukřižovaného: „Eli, Eli, lamma sabachtani. Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?“²⁵⁹

V neděli po 25. dubnu konalo se z kláštera slavné procesí k starobylému kostelu sv. Marka u Stříteže, okázale se také slavilo Boží tělo.²⁶⁰ Církevní obřady Božího těla obstarávalo duchovenstvo od sv. Martina, jejkovská kolatura při tom jenom přísluhovala. Na konci let sedmdesátých si ale jejkovští, přífaření do kapucínského kláštera, slavili svoje vlastní Boží tělo. Slavilo se v neděli po čtvrtěčném průvodu v městě. Uvědomělí jejkovští občané byli na své vyzdobené oltáře obzvláště hrdí. Zajímavá byla starobylá církevní skladba pochodu hraného chrámovými hudebníky při procesí na Jejkově.²⁶¹

Dalšími událostmi byly poutě. Místní byly dvě. V neděli po 4. červenci putovala celá Třebíč do zámku na pouť sv. Prokopa, která byla provázena mnohými atrakcemi v zámeckém parku, druhou, mnohem slavnější poutí byla porciunkule, řádová slavnost kapucínského kláštera na Jejkově. Jen pražské pouti, jako např. Fidlovačka, píše Dvořák, mohly se měřiti s touto velkou národní veselící, kde vykládali svoje zboží přečetní prodavači z města i z dále a kde se scházivali kejklíři, potulní zpěváci a jiní kumštýři a také žebráci z celé Moravy.²⁶²

Také se Dvořák zmiňuje o pohřbívání. Třebíčský hřbitov byl vždy velkou kvetoucí zahradou až na jednu malou část, která byla zarostlá trním a býlím a rovy sotva znatelnými, nad kterými byla tu a tam troska dřevěného kříže bez nápisu: místo, kam do nesvěcené půdy pohřbívali nekřtěňátka a sebevrahy. Toto místo však zmizelo. Když se jednou děkan P. Janoušek nahodil k tomu, že kopali na nesvěceném místě dělníci hrob pro samovraha, zarazil další práci a kázal zřídit

²⁵⁸ srov. Dvořák Karel - Ze staré Třebíče, str. 67

²⁵⁹ tamtéž, str. 67-68

²⁶⁰ srov. tamtéž, str. 68-69

²⁶¹ srov. tamtéž, str. 70-71

²⁶² srov. tamtéž, str. 71-72

hrob v řadě ostatních rovů. „Jest psáno v Písmu“, pravil, „nesudte, abyste nebyli souzeni.“²⁶³

Také církevní zpěv pěstovaný ve zpěváckém sboru kapucínského kláštera měl oporu ve Františku Smržovi, vedoucímu tenoru. Klášteru zůstal věrný až do stáří, ještě v roce 1938 jako čtyřiaosmdesátiletý zpíval o velikonocích part evangelisty v pašijích.²⁶⁴

7. Dějiny kláštera ve 20. století

Pro dějiny kláštera ve dvacátém století nám jako primární zdroj informací poslouží *Pamětní kniha fary v Třebíči na Jejkově a spolu kapucínského kláštera od roku 1899 počínaje*. Knihu založil 4. října 1899 p. Jan Nepomuk Rubringer jako „pokračování pamětí fary zdejší a kláštera kapucínského“.²⁶⁵ Ze zápisu se dá usuzovat, že existovala i starší pamětní kniha, na kterou kronika navazuje a která by nám mohla podat podrobnější údaje o situaci v klášteře v předchozím století, bohužel však není známo, kde a zda se někde vůbec nachází.

7.1 Počátek století

Poměry církve na počátku dvacátého století nebyly zrovna nejlepší. Biskupy podle papežského privilegia jmenoval císař. Vybíral si zpravidla příslušníky německých šlechtických rodin²⁶⁶. Typickým příkladem takového biskupa byl brněnský biskup hrabě P. Huyn, vysvěcený roku 1904²⁶⁷, který nepatřil zrovna k nejskromnějším a o jehož vizitace v Třebíči jsou popsány i v jejkovské kronice (viz kapitola Vyučování náboženství).²⁶⁸

Pokud bylo nutno biskupy volit jinak, bylo pečlivě přihlíženo k tomu, aby biskupský úřad byl svěřen osobám věrným dynastii a jejímu chápání funkce náboženství. Osobně byli tito hierarchové vesměs bezúhonní a zbožní, ale příliš se snažili vyhovět císařovu přání, ten od nich žádal zejména pokoj a klid, žádné zbytečné reformy, žádné bouření. Nedovedli se náležitě sblížit ani s prostým klérem,

²⁶³ srov. Dvořák Karel - Ze staré Třebíče , str. 76-77

²⁶⁴ tamtéž str. 167

²⁶⁵ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, úvodní strana

²⁶⁶ Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Řím 1987, str. 221

²⁶⁷ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 4

²⁶⁸ viz Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 11

ani s lidem, jehož řeč neovládali, a jejich často vysloveně feudální způsob života budil v 19. a 20. století pohoršení.²⁶⁹

Pro mnoho Čechů se stalo v 19. a počátkem 20. století nacionální myšlení náhradou náboženství. I církevní záležitosti a osoby byly posuzovány výlučně z tohoto hlediska a přívlastek „vlastenecký“ byl ve veřejném mínění jakousi omluvou, že někdo je ještě knězem. Mnozí kněží projevovali básnické a literární ambice, skutečný význam získala na tomto poli jen hrstka.²⁷⁰

Naznačené poměry ohrožovaly často u kněžstva intenzitu osobní víry i života modlitby. Celibát byl pocíťován jako tvrdé jho, což pak vedlo k pokryteckému způsobu života a k vnitřnímu odcizení církvi. K úplnému rozchodu s církví však před rokem 1918 docházelo jen v ojedinělých případech.²⁷¹

Ačkoli osvícenství nebylo k řeholnímu životu příznivé, osvícenský duch se nejvíce udržoval právě v klášterech, které josefínský útok přežily, Proto měly staré kláštery zapotřebí pronikavé reformy. Papež Pius IX. Pověřil úkolem provést reformu řádů v celé rakouské monarchii pražského arcibiskupa kardinála Schwarzenberga. Ten si přibral na pomoc budějovického biskupa Jirsíka a oseckého cisterciáka Salesia Mayera, ale nelze říci, že by měl pozoruhodnější úspěch. Ovzduší liberalismu bylo opravdové reformě nepříznivé. Došlo jen k určitým reformním náběhům. Z cisterciáckých klášterů ve Vyšším Brodě a v Oseku vyšel popud ke spojení všech klášterů řádu v kongregaci pod generálním opatem v Římě. Byly vydány jednotné liturgické knihy a dostalo se podpory trapistům jakožto nejpřísnější observaci cisterciáckého řádu. Podobně i premonstrátské kláštery na Strahově, v Teplé a v Želivě se staly středisky nově se organizujícího řádu s generálním opatem v čele. Naproti tomu zcela selhala reforma u piaristů, kde řádová kázeň byla zvláště špatná. Piaristé ztráceli jedno gymnázium za druhým. Reforma benediktýnů byla jen dočasná, v řádu dominikánském se začal čilejší život objevovat ke konci 19. století. Z nově uvedených řádů těžce se probíjeli jezuité, protože proti nim útočně vystupovali mladočeši. I když jich bylo málo co do počtu, vynikali kvalitou. Lépe se podařilo rozšiřovat pozice redemptoristů, jejichž příslušníci se uplatnili v lidových misiích. Jenom místní význam měly nové kláštery petrinů (eucharistínů), salvatoriánů

²⁶⁹ Kadlec Jaoslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Řím 1987, str. 221

²⁷⁰ tamtéž, str. 223

²⁷¹ tamtéž

a karmelitánů. Úspěchu reformy nebylo docíleno ani u augustiniánských eremitů a různých řádu řehole sv. Františka - snad jen s výjimkou kapucínů.²⁷²

7.2 Třebíčský klášter na počátku století

V třebíčském klášteře došlo v roce 1899 ke změně ve funkci kvadriána. Místní farář a dosavadní kvardián **P. Anděl Krob** byl zvolen provinciálem provincie českomoravské takže odešel do Prahy a správcem fary a zároveň kvadriánem kláštera byl jmenován již zmíněný P. **Jan Nepomuk Rubringer**, který přišel z Chrudimi, kde byl kvadriánem předtím.²⁷³ Jako kaplani zde tehdy působili p. Matěj Schreiber a p. Linus Mann..²⁷⁴

Změněné náboženské poměry a liberalismus vyžadovaly od druhé poloviny 19. století a na počátku století 20. nové prostředky, které by posílily zbožnost lidu i jeho náboženské uvědomění. V tomto směru bylo duchovenstvo vynalézavé a výsledky, jichž docílilo, byly namnoze velmi uspokojující.²⁷⁵

Osvědčily se a značnou oblibu si získaly některé nové pobožnosti jako křížová cesta, mariánské májové pobožnosti, úcta k Srdci Páně a modlitba sv. růžence.²⁷⁶

Nový třebíčský kvadrián zřejmě v tomto duchu postupoval. Od roku 1900 byla založena jednota věčného klanění. Každou třetí neděli byly zpívané litanie k Božskému Srdci Páně a s tím související pobožnost. Od roku 1901 byla také zavedena pobožnost květnová. Již v předchozím roce kvadrián zřídil u východního rohu kláštera na svůj náklad skleník, aby mohl vypěstovat potřebné květiny užívané při májové pobožnosti. První den pobožnosti se konal posledního dubna, další na první máj a pak na všechny neděle a svátky. Posledního května bylo kázání, po něm večer o sedmé hodině zpívané litanie loretánské s příslušnou modlitbou a sv. požehnání. Při pobožnosti se každý den modlil kněz s bratrem laikem a lidem společně sv. růženec. Pobožnost se ujala a celý měsíc byla horlivě navštěvována.²⁷⁷

V roce 1903 zavedl kvadrián do kostela křížovou cestu, která byla téhož roku vysvěcena.²⁷⁸

²⁷² Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Řím 1987, str. 225

²⁷³ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov,, str. 1

²⁷⁴ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov,, str. 2

²⁷⁵ Kadlec Jaroslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Řím 1987, str. 225

²⁷⁶ tamtéž, str. 225

²⁷⁷ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 1

²⁷⁸ tamtéž, str. 4

Podle vzoru německých katolíků začaly být pořádány v našich zemích také velké katolické sjezdy a to jak v měřítku diecézním, tak celostátním. Do vypuknutí první světové války bylo takových všeobecných katolických sjezdů uspořádáno celkem sedm, a to v Brně (1894), v Praze (1897), v Brně (1903), v Praze (1908), v Hradci Králové (1909), v Olomouci (1911) a v Kolíně nad Labem (1913).

P.Jan Nepomuk. Rubringer, který byl významnou osobností kapucínského řádu, také konal sjezdy československých terciářů, v roce 1899 konal sjezd na Velehradě, kterému předsedal. Sjezdy se konaly pak ještě několik následujících let. Také převzal definitivně redakci „Serafínských květů“, časopisu pro československé terciáře, který byl v Třebíči vydáván. Sjezdů se zřejmě účastnilo velké množství terciářů jak napovídá zápis z jejkovské kroniky z roku 1904, kdy opět pořádal místní farář a kvadrián sjezd třetího řádu na Velehradě, tentokrát za účasti Nuncia apoštolského jako zástupce sv. Otce, biskupa olomouckého i brněnského a dalších četných vynikajících osobností. Sjezdu se účastnilo přes deset tisíc osob a sjezd byl také spojen s poutí na sv. Hostýn, které se zúčastnilo čtyřicet tisíc osob.²⁷⁹

Poutě byly dalšími prostředky, které mohly posílit zbožnost lidu. Poutě z Třebíče se konaly hlavně do Přibyslavic, do Vranova a do Křtin, ze zápisu ve farní kronice z roku 1911 však je vidět, že v těchto letech poutě slábly.²⁸⁰

V roce 1902 město vystavělo všeobecnou nemocnici na Kopci v blízkosti kláštera, takže se ocitla na teritoriu farnosti a duchovní správa nemocnice spadala pod jejkovskou farnost. Nejprve farář vyjednával, aby byl ustanoven samostatný kněz pro nemocnici, protože převzetí duchovní správy nemocnice znamenalo pro farnost další zatížení, nakonec však byla správa převzata asi za 400 Kč ročně a farář se zavázal ke sloužení bohoslužeb v nemocnici jednou týdně v sobotu. Také byla zřízena a místním farářem vysvěcena kaple v městském sirotčinci na Jejkově, kde byly také slouženy bohoslužby.²⁸¹

Pozdvižení mezi duchovními i lidmi vyvolala návštěva biskupa. Dne 17. listopadu 1905 přijel otec biskup Pavel Huyn světit oltář a sochy v městském kostele. Biskup si prohlédl i jejkovský kostel a na vizitacích mu bylo sděleno, že opravy

²⁷⁹ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 4

²⁸⁰ srov. tamtéž, str. 13

²⁸¹ srov. tamtéž, str. 3

nejsou provedeny církevně, ale „secesně“²⁸². K šetření věci byl ustanoven také vyšetřující komisař. Ten podal ujištění o tom, že věc je pouhý klep od osoby, která nejspíše věci nerozumí. Když biskup kostel navštívil, sám se přesvědčil o neserióznosti tohoto nařčení a opravy schválil a druhého dne posvětil oltář a na konci slavnostní mše svaté udělil pastýřské požehnání a neplnomocné odpustky. Toho dne se účastnil oběda na faře za účasti zástupců všech obcí, ředitelů škol ve farnosti a veškerého duchovenstva.²⁸³

V neděli 19. listopadu světil pan biskup sochy v městském kostele a sloužil pontifikální mši svatou. Při prefaci a při „Pater Noster“ přerušil zpěv na kůru, z čehož povstalo veliké pohoršení, a to i v obcích, kde si jednání pana biskupa vykládali různým způsobem. Jen díky námaze děkana p. Mat. Nevorala se podařilo situaci uklidnit a stávkou zpěváků ukončit.²⁸⁴

Napjaté situace však využili sociální demokraté a národní dělníci a při odjezdu pana biskupa chtěli na nádraží vyvolat demonstraci. Biskup nakonec odjel povozem do Náměště.²⁸⁵

7.3 Z výuky náboženství

Po školních prázdninách roku 1908 vyvstaly neshody mezi místním farářem a katechetou ohledně vyučování náboženství na třebíčských školách. Kvadrián byl nucen hájit duchovní správu, aby jí nebylo uloženo vést celé břemeno vyučování náboženství ve školách. Katecheta, který byl dekretem ustanoven pro dívčí školu v Třebíči městě s výpomocí na škole novodvorské totiž po řadu let pracoval na tom, aby byl zbaven vyučování náboženství na škole na Nových Dvorech a veškeré vyučovací hodiny aby mu byly vykázány na škole dívčí a v městě.²⁸⁶

Místní pan děkan dosud vždy žádost jeho o zproštění vyučování na Nových Dvorech nejdůstojnější biskupské konzistoři nedoporučoval a trval na tom, aby školy pro duchovní správce byly rozdělovány dle klíče, který byl dříve stanoven, aby totiž byly rozděleny všechny třídy škol, které podle zákona katecheta není povinen převzít na dvě poloviny, z nichž duchovní správa na Jejkově v případě lichého počtu převezme o jednu třídu více a při počtu sudém obě duchovní správy převezmou

²⁸² viz kapitola „Stavební úpravy a opravy“

²⁸³ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 7

²⁸⁴ srov. tamtéž

²⁸⁵ srov. tamtéž

²⁸⁶ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 8

rovný počet. Do té doby se vždy na počátku školního roku postupovalo podle tohoto klíče.²⁸⁷

Téhož roku podal pan katecheta dívčí školy žádost ke konzistoři opět, aby byl zproštěn učení náboženství na Nových Dvorech. Spolek katechetský vzal tuto věc za svou a tak katecheta podal druhou žádost téhož smyslu na zemskou školní radu.²⁸⁸

Dle přípisu nejdůstojnější biskupské konzistoře mělo se vyhovět v duchovní správě katechetovi, poněvadž byl churav a zpovídal jeptišky v nemocnici, jež se nacházela v jejkovském teritoriu. Později při konferenci však katecheta prohlásil, že nikoli pro nemoc a proto, že zpovídá jeptišky chce být zproštěn vyučování náboženství, ale provždy že chce být zproštěn. Spor pak po dalších nedorozuměních řešila biskupská konzistoř a nakonec bylo docíleno toho, že katecheta stáhl svou žádost zpět a vše zůstalo při starém. Jaké byly skutečné důvody pro katechetovu žádost není však z pamětní knihy zcela jasné.²⁸⁹

O další pozdvížení se postaral opět biskup Huyn. V roce 1910 přijel udělovat svaté biřmování a zároveň konal generální vizitaci. Od 27. května do 9. června biskup uděloval svátost v kostele na Jejkově, biřmoval 28. května celý den. Dne 7. června byla konána v jejkovském kostele zkouška z náboženství venkovských škol. Hned na počátku zkoušky se pan biskup při škole kožichovické rozohnil na P. Linusa, zdejšího kooperátora následkem nedorozumění tak, že ho veřejně zahanbil před lidem i dětmi a P. Linus i děti byli rozčílení a ustrašení a zkouška vážla. Pan biskup P. Linusovi vyhrožoval i suspenzí. P. provinciál, který byl zkoušce přítomný mezi výstupy opustil kostel.²⁹⁰

Na faře se opět pan biskup rozčílil za přítomnosti správce fary p. místoděkana. Činil výtky a hrozil odejmutím jurisdikce. Když se místní farář snažil věc vysvětlit, odmítl ho p. biskup co nejpříkřeji. Následek tohoto nešťastného výstupu se hned ukázal. Lid, který znal P. Lina jako horlivého a pracovitého kněze, opustil z většiny kostel. Venkované, zvláště z Kožichovic, se cítili uražení pro zahanbení svých dětí a trpce si na biskupa stěžovali.²⁹¹

²⁸⁷ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov

²⁸⁸ srov. tamtéž, str. 9

²⁸⁹ srov. tamtéž

²⁹⁰ srov. tamtéž, str. 11

²⁹¹ srov. tamtéž

I ve zdejších katolických spolecích panovalo nepříjemné rozčilení. A jejkovští farníci, kteří ozdobili své domy prapory a vystavěli na svůj náklad dvě slavobrány byli tak rozčileni tímto případem, který se stal v kostele, že mnozí i prapory z budov odstraňovali a zle o události mluvili. Občané chtěli podat stížnost arcipastýři, kde chtěli proti události protestovat a hájiti p. Lina. Ale protože duchovní správce a další kněží jim věc rozmlouvali, nakonec od toho upustili.²⁹²

Dne 8. června navštívil Jeho Excellence biskup filiální kostely. Lid byl již poněkud utišen. Ve Stříteži u brány hřbitovní obecní starostové ze Stříteže a z Kožichovic za hojně účasti lidu krásně přijali p. biskupa. Jeho excellence byla spokojena i s kostelem i s uvítáním a dlouho mezi dětmi i lidem rozmlouval co možná nejlaskavěji.

Ve Slavicích byl P. biskup přijat nádherně, mládež na koních přijela na hranici obce a ač pršelo, uvítalo jej obecní zastupitelstvo a vešlo se do kostela. I zde vyslovil pan biskup svoji spokojenost.

Dne 9. května ráno byla zkouška v gymnáziu. Zde se Jeho excellence nezdržela, ač byl biskup přijat co nejskvostněji. Ve dvou třídách vystoupil velmi příkře proti katechetovi Matěji Chládkovi a zkoušku náhle přerušil a to i přesto, že jej ještě před odchodem chválil a jeho pracovitost a snaživost veřejně uznal. Rozčilení proti němu bylo všeobecné a ve městě nastalo opět pozdvižení. V továrnách i hospodách se vysmívali a zesměšňovali biskupský úřad.²⁹³

Jeho excellence den předtím mluvila s p. provinciálem a poznala, že se ukvapila P. biskup usoudil, že si musí p. Lina usmířiti.²⁹⁴

P. Linus měl zkoušet odpoledne ve škole Novodvorské. Učitelky téže školy celé dopoledne opakovaly v jeho třídě katechismus. P. Linus ovšem zdrcený stěží mohl konat svoji práci a Jeho excellence opět začala být netrpělivá. Prozatímní správce školy poukázal panu biskupovi na duševní stav P. Lina a vyzval pana biskupa, aby zkoušel sám. Tak zkoušel p. biskup a upokojil se, když viděl, že děti dovedou odpovídat. Když se jeho Excellence vrátila z Nových Dvorů, prohlásila své přesvědčení, že P. Linus skutečně ve škole dobře pracuje, totéž při skrutiniích i P. Linovi přímo řekl.²⁹⁵

²⁹² srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 11

²⁹³ srov. tamtéž

²⁹⁴ srov. tamtéž

²⁹⁵ srov. tamtéž, str. 12

Dne 9. června odpoledne po skrutiniích měl nejdůstojnější pan biskup odejít z jejkovské farnosti. Farář potom Jeho excellenci vyzpovídal a po skončení zpovědi, když si farář sundal štolu, otázal se jeho excellence, jestli by mu dovolila promluvit něco bez štoly a když to pan biskup dovolil, osmělil se a dle svého vědomí a svědomí upřímně a bez okrašlování a frází pověděl Jeho excellenci pravdu. Rozmluva trvala do půl šesté a slyšel ji Bůh a jistě také řídil, citovalo se i z Písma.

Jeho excellence uznala důvody, jen chtěla vědět, zda farář mluví sám za sebe nebo k tomu byl ostatními kněžími vyzván. Farář odvětil, že to co řekl, řekl tak proto, že se cítil k tomu být vyzván jakousi silou, jež potlačit nedovedl a také řekl, že jestli z toho vznikne nějaká nelibost, aby se týkala pouze jeho osoby a nikoho jiného. Dále vyjádřil svůj názor, že každý poctivý kněz s tím co řekl musel souhlasit. Farář se sám zhrozil své odvahy, ale byl přesvědčen, že plnil vyšší vůli.

P. biskup pak slíbil, že to co se stalo v Třebíči, nestane se nikdy více. Farář otevřeně řekl, že děkuje Bohu za to, co slyšel a že je přesvědčen, že i Jeho excellence dosáhne toho, čeho dosáhnout chce, poněvadž ne ze strachu, ale z upřímné lásky ke svému pastýři budou kněží pracovat a budou mít ve svém biskupovi oporu v boji s nepřáteli naší svaté věci.²⁹⁶

Vizitace v Náměštském děkanátu, konaná hned po třebíčské dokázala, že Jeho Excellence míní slovu svému dostáti. V celém děkanátě nestalo se nic, co by se podobalo výjevům v Třebíči a lid i duchovenstvo p. biskupa nadšeně a s radostí vítali i vyprovodili.²⁹⁷

7.4 Slavnost Božího těla

Ještě na počátku dvacátého století bylo zvykem, že při slavnosti Božího těla se střílelo. Roku 1910 v Třebíči počaly živly nepřátelské církvi brojiti proti střílení při slavnosti Božího těla ve městě a na Jejkově.²⁹⁸ Ve městě se jim to dosud nepovedlo, ale na jejkovskou slavnost si tito lidé vynutili na starostovi, aby zakázal střílet ráno o páté hodině. Z toho povstal mezi lidmi rozruch, lidé se z nespokojenosti kupili před radnicí a starosta ze strachu dovolil, aby při slavnosti při jednotlivých oltářích stříleno bylo. Tendence tento zvyk odstranit se objevovaly již několik let,

²⁹⁶ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 12

²⁹⁷ srov. tamtéž

²⁹⁸ srov. tamtéž, str. 13

ale k provedení nebylo dost odvahy, tento rok se to zkusilo, ale lid se proti tomu postavil.²⁹⁹

Když se měl vítat P. biskup na jejkovské faře, žádali jejkovští farníci zapůjčení hmoždířů, aby mohli uvítat příchod svého pastýře střelbou. Starosta nebyl sice zásadně proti tomu, ale svolal městskou radu, a ta se usnesla hmoždíře nepůjčit. A to proto, že v městské farnosti takto p. biskup uvítán nebyl.

Jejkovští najali tedy kapelu, která při přivítání hrála papežskou hymnu. Je zajímavé, že předvečer Husových slavností, žádali totéž lidé, kteří při katolických slavnostech střelbu mít nechtěli, zapůjčení hmoždířů k Husově oslavě.³⁰⁰

Radní žádost odmítli, a tím se ukázalo, že chtějí zvyk střílet odstranit pro klid lidí, zvláště nemocných a nikoli z útoků na církevní slavnosti. Od tohoto roku už se nestřílelo ani v den narozenin císařových ani při jiných bohoslužbách ve městě. Tím byla připravena půda pro trvalé odmítnutí střílení při slavnostech božího těla ve městě i na Jejkově. Přesto se následujícího roku na slavnosti Božího těla střílelo opět.³⁰¹

Ve dnech 2.-15. srpna 1911 se konal další katolický sjezd v Olomouci. O něm se uvádí, že tenkrát měl mnoho nepřátel, německá radnice protestovala, pokrokáři a sociální demokraté chtěli ku znemožnění sjezdu pořádat protitábory v Olomouci. Přesto všechno se sjezd konal a byl opravdu velkolepý. Zúčastnilo se ho přes 40 tisíc návštěvníků všech stavů, všichni biskupové Čech a Moravy, opati strahovský, novoříšský a želivský, řada poslanců, zemský hejtman a četní šlechtici.

Při sjezdu v pondělí 14. srpna se konal také sjezd terciářů československých v kostele Panny Marie sněžné v Olomouci. Kostel byl přeplněn terciáři a četnými posluchači. Jednalo se o terciářské organizaci v obcích i v zemi, o tisku, výchově v duchu serafínském, o uplatňování vlivu řádu na veřejnost. Schůzi opět řídil předseda sdružení jejkovský kvadrián P. J. Rubringer.

V roce 1912 byl odvolán z Třebíče vikář a 1. kooperátor P. Linus Mann a na jeho místo byl ustanoven kapucín **P. Aegidus Pytlíček**, který zůstal v Třebíči až do vypuknutí světové války roku 1914, kdy byl povolán jako vojenský kurát do pole a na jeho místo zatím ustanoven P. Metoděj Frank.³⁰²

²⁹⁹ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 13

³⁰⁰ tamtéž

³⁰¹ tamtéž

³⁰² tamtéž, str. 16

V červenci roku 1914 vypukla I. světová válka a trvala až do 28. října 1918, kdy skončila rozvratem habsburské říše a vznikly samostatné části: Československo, Rakousko, Uhersko a země patřící k republice polské.³⁰³

V červenci 1915 byl ustanoven místo P. Methoděje Franka, který byl přeložen do Brna P. Klement Hudec, který však v lednu 1916 těžce onemocněl a místo něho se roku 1916 stal kooperátorem P. Vojtěch Netál.³⁰⁴

Ve středu 27. června 1917 došla z četnické stanice v Mariazell do Třebíče úřední telegrafická zpráva, že P. Jan Rubringer zemřel v Mariazell. P. Rubringer se vracel dráhou z Gasswerku u Mariazell ve Štýrsku, kde pobyl 14 dní na zotavené, domů do Třebíče a před vjezdem do stanice Mariazell byl najednou zachvácen nevolností a hned potom klesl bezvládně na lavici. Když se vlak zastavil, byl přivolán lékař, který konstatoval, že nastala smrt srdeční mrtvicí.

Přehledné zápisy ve farní a konventní kronice, psané p. Janem Rubringerem rokem 1911 končí. Proč P. Rubringer od roku 1911 až do své smrti v roce 1917 neučinil v pamětní knize už žádný zápis nevíme. Mohlo to souviset s válkou.

S P. Rubringerem zmizela významná osobnost. Zesnulý patřil mezi přední členy kapucínské provincie česko-moravské a byl již v několika posledních obdobích vážným kandidátem na vůdčí osobnost provinciátu. Byl kapucín s duší s tělem. V posledních dvou desetiletích stál v čele československého terciářského františkánského hnutí, které udržoval a oživoval po vzoru terciářských vůdců větších národů měsíčníkem „Serafínské květy“, který založil a redigoval až do své smrti.

Jako kvadrián a třebíčský farář si zajistil trvalou památku důslednou opravou kláštera i jejkovského kostela, jehož loď zvětšil a dal umělecky vymalovat. V této svatyni zněl po dvacet let jeho zvučný hlas, který lákal k účasti na pobožnostech jím řízených, zvláště na májových pobožnostech, které v Třebíči zavedl.

P. Rubringer byl muž bystrého ducha a všestranně vzdělaný. Měl velkou a cennou knihovnu, z jejichž pokladů čerpal. Ať začala řeč o jakémkoli předmětu, o všem se dovedl rozhovořit. A jak všestranně byl vzdělán, tak všestranně byl také činný. Kromě své činnosti řeholní a kněžské byl činný i politicky jako místní předák strany katolicko národní, po několik let byl redaktorem a zároveň i pokladníkem krajinského týdeníku „Strážce“, byl členem všech katolických spolků třebíčských, jež radou i hmotně podporoval, prováděl v praktickém životě hospodářský program

³⁰³ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 16

³⁰⁴ tamtéž

strany katolické, založil pro své venkovské farnosti záložnu Raiffeisenovu, již jako pokladník až do své smrti řídil, měl lví podíl na založení dobře prospívající katolické zádruchy třebíčské. Při národních a patriotických slavnostech býval oblíbeným řečníkem. Byl také členem místní školní rady a zároveň jejím místopředsedou a vystupoval jako ryzí vlastenec rázně proti germanizování českých dětí v německých školách.

Po onemocnění p. děkana Nevorala byl zvolen do obecního výboru a prokázal v této korporaci městské obci třebíčské platné služby ve správě obecního hospodářství, v humanitní oblasti a revisi účtů.

Jeho zásadou bylo: „Co na srdci, to na jazyku“. Dovedl předstoupit i před vysokého církevního hodnostáře, před nímž se všechno strachem zrovna třáslo a neohroženě mu vytknouti, že jednal nesprávně a zahřměti mu do duše: „Nesluší se tobě tak jednati“.

Svou přímostí způsobil si mnoho nepřátel. Jeho zasmušilý pohled, jeho nevybíraná, mnohdy až příkrá a u kněze drsná slova někdy snad zarážela nebo přímo odpuzovala, ale byla to tvrdá skořápka, pod níž se skrývalo dobré a poctivé jádro. Kdo se s ním déle a blíže stýkal, dovedl si toto jádro vyloupnouti. Pouze lidé, kteří ho dobře neznali nebo kteří jsou zlé vůle, mohli na něm viděti jen a jen zlé a jen takoví mohou jej tupit ještě po smrti.

Všichni ostatní jistě litují jeho brzkého odchodu na věčnost. P. Rubringer zemřel v mužném věku 55 let. Netušil, když odjel na čtrnáctidenní zotavenou, že se už nevrátí do Třebíče živý.³⁰⁵

V srpnu 1917 byl správcem fary po P. Rubringerovi jmenován **P. Ambrož Smékal**, dosavadní konventuál kláštera u sv. Josefa v Praze. S ním zároveň byl jmenován dosavadní administrátor P. Timotej Kyselý. P. Vojtěch Netál byl z Třebíče odvolán.³⁰⁶

7.5 Stavební úpravy a opravy

Z kroniky se můžeme dozvědět o stavebních úpravách, které se týkaly zahrady. V roce 1900 došlo ke zbourání zdi, která oddělovala farní a klášterní zahradu, došlo ke spojení obou zahrad k užívání faráře, přičemž klášterní zahrada zůstává stále majetkem kláštera a platí z ní daň. Povolení udělil P. provinciál

³⁰⁵ týdeník Jihozápadní Morava, č. 27 ze dne 6. 7. 1917

³⁰⁶ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 18

s podmínkou, že řád může toto dovolení kdykoli odvolat. Téhož roku došlo ke zřízení dlážděného nádvoří mezi zahrádkou a farou.³⁰⁷

Popisují se také opravy kostelů přifařených obcí, kdy se venkovské obce Kožichovice a Sřítež rozhodly k obnově sešlého chrámu svatého Marka ve Sříteži. Staré zdivo bylo otlučeno, zdi vně i zevnitř zaizolovány a ohozeny novou maltou. Veškerou zednickou práci konal třebíčský stavitel R. Wolf, kostel byl následně vymalován malířem z Třebíče Krammerem. Byl postaven nový oltář a kazatelna, čehož se zhostil truhlářský mistr z Třebíče Karel Puš. Byly zakoupeny nové sochy Krista a Panny Marie. Kostel světil 2. neděli po sv. Duchu P. Provinciál Anděl Hrob, bývalý farář.

Také v obci Slavice došlo k opravám kaple sv. Jana Nepomuckého. Byl upraven oltář, kaple byla vymalována a bylo zakoupeno nové harmonium. Ve Slavicích, kde dosud pohřbívali u kostela sv. Marka ve Sříteži, byl zřízen vlastní hřbitov nedaleko obce, kde postavili pěkný kamenný kříž. Kapli a hřbitov světil 21. neděli po svatém Duchu místní farář.³⁰⁸

Za všechny tyto starosti byl místní farář anonymně obviněn u nejdůstojnější biskupské konzistoře, že dělá zbytečné věci, lidi dře a bez dovolení světil kostely a bohoslužby překládá.³⁰⁹

Významnou úpravou bylo zavedení elektrického osvětlení do chrámu v roce 1902, byly zřízeny dva skleněné lustry a elektřina byla zavedena i do sakristie a zpovědní chodby. Elektřina byla zavedena také na faru a do kláštera. Téhož roku byla na náklad náboženské matice přistavěna v klášteře kuchyně a zřízen nový vodovod.³¹⁰

Roku 1903 město začalo s rozšiřováním městského hřbitova. Kvadrián kláštera spolu s místním farářem vyjednal s třebíčskou obcí pohřebiště pro kapucínský řád. Místo bylo určeno na novém hřbitově u zdi, hrobky č. 119, 120 a 121. V době vyjednávání zemřel náhle 9. ledna bratr vrátný Antonín Müller, který pak na tom místě byl pochován jako první. Místa byla kapucínskému klášteru darována a městské představenstvo se usneslo k pochovávání kněží a bratří laiků z kapucínského kláštera. Klášter postavil vlastním

³⁰⁷ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 18

³⁰⁸ tamtéž, str. 3

³⁰⁹ tamtéž

³¹⁰ tamtéž

nákladem kolem vyhrazených míst kovové zábradlí a farář nechal postavit společný kříž.³¹¹

Roku 1903 byla podniknuta hlavní oprava kláštera. Bylo izolováno zdivo ve velkém reflektáři a nově nahozeno, zdi obloženy novou tabulaturou a zřízeny nové lavice kolem stěn. Na místě staré střechy na jižní straně kvadratury byla dřevocementová střecha, na okapech nové žlaby. Klášterní kanál byl celý zanesený, svého času ústil do průrvy za východní zahradní zdi. Průrva byla během času obcí zavezena, čehož si nikdo nevšiml, ani ze sousedů si nikdo nepamatoval, kdy došlo k zasypání a tak se stalo, že kanál byl úplně uzavřen. To vedlo zřejmě k tomu, že již dříve se ve sklepech objevovala voda. S čištěním kanálu se začalo, ale práce byly odloženy pro blížící se zimu.³¹²

V zimě se pokračovalo ve stavebních úpravách uvnitř kláštera i kostela. Byl vymalován reflektář, do kterého bylo zavedeno elektrické světlo a v kostele byla také posvěcena nová křížová cesta. Rámy obrazů zhotovil třebíčský truhlář Karel Puš.³¹³

Opravy pokračovaly ihned z jara následujícího roku. Klášterní kanál byl ve své druhé polovici poškozený a ve třetí třetině zkroucený. Pokračovalo čištění a zkroucená část byla vedena cementovým rourkovým kanálem. S obcí bylo dojednáno, že kanál povede v místech staré průrvy, klášter přispěl 300 zl. S kanálem byl spojen výtok z rybníčka, který svého času také ústil do zmíněné průrvy a také byl zcela zasypán. Poté byl zřízen dlážděný rigol od skleníku kolem reflektáře, chodby, sakristie.³¹⁴

Kvadratura kláštera byla vyvezena na $\frac{3}{4}$ metru, aby tak byly klášterní chodby vysoušeny a kolem celé kvadratury byl zřízen odtok vody. Všechny opravené střechy byly opatřeny žlaby. Veškeré dolní chodby byly vydlážděny cementovou dlažbou, byly vystavěny nové záchody v přízemí a prvním poschodí. Při bourání starých horních záchodů se ukázala veliká lehkomyšlnost stavitele, který tuto místnost v minulosti zřídil. Celá střední zeď se sedadly a dlažba z druhé strany spočívala na železném prutu na způsob toho, jímž se stěny stahují. Ten byl již rezem zničen na více místech tak, že neměl už ani tloušťku lidského malíčku.³¹⁵

³¹¹ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 4

³¹² tamtéž

³¹³ tamtéž

³¹⁴ tamtéž, str. 5

³¹⁵ tamtéž

Při kopání kanálu byl nalezen náhrobní kámen a znak z pískovce, který se týkal českých bratří, pocházel z dávné hrobky rodu Osovských, která v těch místech bývala až do požáru v roce 1847.³¹⁶

Roku 1905 došlo k rozsáhlým opravám kostela, které byly odloženy kvůli restaurování městské věže a chrámu městského u svatého Martina. Místní farář žádal o opravy již v předchozích letech, ale teprve nyní se konkurenční výbor mohl pustit do rozsáhlých oprav. Hlavní oltář byl se svolením provinciála přemístěn ke zdi, při něm proraženo v presbytáři nové okno, nad sakristií zřízena dřevocementová střecha, veškerá okna byla vyměněna za nová, železná se vzorkovaným sklem. Před presbytářem byly postaveny dvě nové lavice, zavedena elektrická světla do presbytáře a do oratoře, bylo pořízeno barevné okno nad oltářem sv. Jana Nepomuckého, nové lampy na kůr i do presbytáře, všechny lavice i kůr opatřeny novým olejovým nátěrem, kostel řádně oškrabán, přičemž se zjistilo, že je opatřen krásnou leštěnou omítkou, byly pořízeny dvoje nové dveře do presbytáře a pod kůrem zřízeny oboustranně se pohybující dveře.³¹⁷

Tyto opravy byly provedeny z prostředků kostelního výboru, z dalších zdrojů jako bylo dědictví, milodary a farářovy soukromé prostředky a byl pořízen nový barokový oltář sv. Jana, veškeré oltáře byly zbaveny nátěru a doplněny dubovými součástkami a byly zhotoveny nové kříže na oltáře

Celý kostel, kaple, zpovědní chodba i sakristie, obrazy sv. Cyrila a Metoděje, sv. Vavřince, tehdy blahoslavené Anežky České maloval sám podnikatel Josef Hübsch, akademický malíř z Královského Vinohradu, ostatní obrazy maloval pan J. Vaněk, akademický malíř z Prahy. Ten maloval také obraz svatého Františka na kostelním štítě. V kapli svaté Barbory opravil sochy svatého Františka a svaté Alžběty brněnský sochař Jan Prousecký. Oltář svatého Jana stavěl Alois Korsitský, sochař ze Šternberku.³¹⁸

Do celého kostela byly zakoupeny lampy a na všechny oltáře byla pořízena nová plátna. Na tehdejší dobu se jednalo o poměrně moderní výzdobu ve starém církevním slohu. „Jest to první chrám na Moravě, který tímto způsobem byl vyzdoben“, jak vyšlo v Hlasu. „Zvláštností touto stal se chrám klášterní předmětem pozornosti dalekého okolí a umělci bylo mnohými vlivnými osobnostmi z kruhů

³¹⁶ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 5

³¹⁷ tamtéž

³¹⁸ tamtéž

duchovenských gratulováno k úspěchu, kterým dokázal, že i umění církevní schopno jest rozumné a přiměřené reformy. Zásahu o výzdobu chrámu získal si uměnímilovný kvadrián kláštera a farář P. Jan Rubringer“.³¹⁹

V roce 1905 za kvadriána Jana Nepomuka Rubringera byl hlavní oltář posunut ke zdi v chóru. Následkem vlhka byl oltář zachvácen houbou a hrozilo nebezpečí úplného zničení. Proto bylo ustanoveno kostelním konkurenčním výborem, aby byl postaven na své bývalé místo, což se také stalo. Náklad na opravu oltáře-práci zednickou a tesařskou- vedl konkurenční výbor. Práci truhlářskou a sklenářskou zaplatil klášter. Náklad obnášel 26 000 Kč.³²⁰

Roku 1907 počalo se s opravami kláštera povolenými ministerstvem kultu a vyučováním. Okna na severní straně kláštera byla dána nová a byly vydlážděny schody cementovou dlažbou. Také ve farní budově se začaly dělat trhliny na stropěch a nad okny, proto vyjednal farář s kostelním konkurenčním výborem opravu budovy následujícího roku. Bylo zjištěno, že štít proti kostelu a druhý proti zahradě jsou ohněm z roku 1847 tak poškozeny, že cihly se rozpadávají a štíty se kloní navenek a tím způsobují rozestupování stěn. Štíty byly úplně odstraněny a byla zřízena nízká nová střecha. Byly vystavěny nové cylindrové komíny na místě starých ohněm poškozených. Farář na svůj náklad pořídil ústřední topení farářova příbytku za kamny systém „Heim“. V přízemí byly zřízeny hromosvody po celé klášterní budově.³²¹

7.6 Klášter v období od období první republiky do roku 1948

Dané období bylo zpracováno v bakalářské práci Marie Kuchařové *Dějiny Farností Třebíč-Jejkov v letech 1918-1950*. Ve své práci mi zčásti posloužila jako zdroj informací, ale zároveň jsem se zaměřil také na skutečnosti, kterými se bakalářská práce nezabývá.

Do samostatného státu nevstoupila katolická církev pod příznivými hvězdami. Několik desetiletí trvajících proticírkevní agitace mladočeských a realistických kruhů přinesla ovoce. Servilní postoj hierarchie k národnostně nespravedlivé monarchii a prorakousky zaměřená část katolického tisku (některé katolické časopisy psaly prorakousky až do poslední chvíle) budila oprávněný odpor české veřejnosti, příliv

³¹⁹ Národní archiv Praha, fond ŘK, karton 451, novinový útržek z Hlasu z 12. 11. 1905

³²⁰ Pamětní kniha farností Třebíč-Jejkov, str. 21

³²¹ tamtéž, str. 10

vojáků z front byl naladěn proticírkevně a protinábožensky. Širokou odezvou našla hesla typu: Po Vídni Řím! Řím musí být souzen a odsouzen! apod. Vandalské zničení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí (památníku jediného vítězství, jehož národ v 17. století dobyl, tedy vítězství katolické Prahy nad luterskými Švédy) bylo signálem k živelnému účtování s Římem, s katolicismem.³²²

Tendence směřovaly až k založení církve československé 8. ledna 1920, která měla být církví národní. Výzvy ke vstupu do národní církve uposlechlo do sčítání lidu r. 1921 přes půl milionu katolíků a do r. 1930 se zvýšil počet příslušníků nové církve na 800 000.³²³ Z toho na Moravě jen 61 000 katolíků. Mezi jejkovskými farníky jich mohlo být několik set, odhaduje se asi tak 720.³²⁴

Poměr církve katolické a Československého státu zůstal delší dobu napjatý. Přesto však přes velkou agitaci k vystupování z církve zůstalo téměř 80 procent katolíků církvi věrno, dokonce ani k rozluce církve a státu nedošlo díky aktivitám katolických politických stran.³²⁵

V Třebíči byl správcem fary od roku 1917 P. Ambrož Smékal. Protože za světové války byly zrekvírovány farní zvony, byly na popud P. Ambrože roku 1925 podniknuty sbírky a byly zakoupeny tři nové zvony pro klášterní a farní jejkovský chrám.³²⁶ P. Ambrož byl správcem fary až do listopadu 1925, kdy byl novým správcem fary jmenován P. Athanasius Vysloužil.

Dne 30. července 1935 přichází do třebíčského konventu **P. Aegidius Fr. Pytlíček** (nar. 12. července 1882 v Laškově na Hané), jedna z nejvýraznějších osobností kapucínského řádu v českých zemích – kvardián a administrátor fary, a dokonce opětovně volený provinciál Čech a Moravy. Již před první světovou válkou působil na Jejkově jako vikář a I. kooperátor a po návratu z pole zde v roce 1918 krátkou dobu vypomáhal.³²⁷ Vlastnil dva vojenské řády a nejen u farníků se těšil velké oblibě. Za něho došlo k rozkvětu serafínské školy, zavedl také každodenní svatá požehnání, také uměl hrát na několik hudebních nástrojů a měl výborný hlas.³²⁸

³²² Kadlec Jaoslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon Praha 1987, str. 239

³²³ tamtéž, str. 242

³²⁴ srov. Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov, bakalářská práce, str. 34 Číslo je pouze orientační

³²⁵ srov. Kadlec Jaoslav - Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Praha 1987, str. 243-244

³²⁶ viz Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 19

³²⁷ viz tamtéž, str. 16 a 22

³²⁸ srov. Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov, bakalářská práce, str. 13

Dalšími členy třebíčské rodiny v roce 1935 byli: P. Jan Bubeník, správce serafínské školy a I. kooperátor, P. Bonaventura Chmelař, II. kooperátor, Fr. Matouš Kokeš, fortnýř, Fr. Václav Novák, kostelník, Fr. Jeroným Sláma, zahradník a sběrač, Fr. Benignus Macek, krejčí a pomocník v serafínské škole, Fr. Servác Prachár, kuchař.³²⁹

Na podzim 1938 začalo drama českého a slovenského národa a mnichovská dohoda zpečetila osudy první československé republiky, která byla od svých spojenců opuštěna a vydána na milost a nemilost Hitlerovu Německu. Strategické a hospodářské zmrzačení republiky připravilo cestu k její úplné likvidaci v březnu 1939, kdy byly české země okupovány německou armádou a jako Protektorát Čechy a Morava začleněn do Velkoněmecké říše. Šest let německé okupace patří k nejtěžším obdobím českých dějin.³³⁰

V napjaté státní situaci odjíždí jako zástupci provincie P. Timotheus Kyselý a P. Aegidius Pytlíček do Říma, kde se ve dnech od 6. do 10. června 1938 koná řádová generální kapitula. Na ní jsou zvoleni noví provinční představitelé. Provinciálem kapucínského řádu v provincii českomoravské se stává právě třebíčský kvardián P. Aegidius Pytlíček. Zvoleni jsou též čtyři noví definitoři – P. Thaddaeus, P. Cyrillus, P. Laurentius, P. Fidelis a dva generální kustodi - P. Timotheus, P. Ignatius.³³¹

V třebíčském klášteře se toho roku nacházeli tito členové: P. Aegidius, provinciál, kvadián a správce fary, P. Cyrillus, ředitel serafínské školy, P. Jindřich, první kooperátor, P. Kassián, 2. kooperátor, P. Bernard, konventuál a dále tito laici: Fr. Ivo, fortnýř, fr. Václav, kostelník, Fr. Jeroným (ten byl však na vojně), Fr. B, krejčí a pomocník v serafínské škole, Fr. Vincentius, zahradník a sběrač, Fr. Matěj-kuchař.³³²

V noci ze dne 24. a 25. září 1939 po desáté hodině večerní ohlásilo rádio vyhlášení všeobecné mobilizace v Československé republice a 28. září hlásilo rádio, že vláda republiky odstoupila sudetské země Velkoněmecké říši.³³³

Se ztrátou širokého pásma pohraničních území Československa dochází i ke změnám církevně správní struktury. V odtržených částech diecézí je již koncem

³²⁹ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 22

³³⁰ Dějiny zemí koruny české II, Paseka 1992, str. 203

³³¹ Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov, bakalářská práce, str. 19

³³² Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 24

³³³ tamtéž

listopadu zavedena přechodná církevní správa. Z třebíčské jejkovské farnosti je do čela sudetského komisariátu odvolán i P. Thaddaeus. Dne 24. ledna 1939 byl proto ustanoven novým definitorem v provincii P. Ignatius. Též Znojmo spadá do území, jež byla Německu podstoupena. Znojemský kapucínský klášter tak vstupuje pod správu provincie vídeňské³³⁴.

Při kongrese v Praze ve dnech 27. a 28. února je kvadriánem v Třebíči jmenován **P. Cyril**. Po několika personálních změnách v třebíčském konventu v letech 1939-1941 musel 15. března 1942 P. provinciál Aegidus Pytlíček na rozkaz gestapa opustit Prahu a byl internován v Třebíči.

Mnoho duchovních i řádových bratří muselo v té době nastoupit do války jako třeba devět kleriků z olomouckého bohosloveckého studia, někteří přišli o život. Mezi nimi také kvadrián z kláštera ve Fulneku P. Callictus Birke, který zemřel v polní nemocnici u Novgorodu (na východní frontě) po těžkém zranění břicha.³³⁵

Za těchto těžkých časů byla konána v Třebíči provinční kongregace za účasti všech čtyř otců definatorů a za předsednictví p. provinciála. Došlo ke změnám v třebíčském konventu: Dosavadní kvadrián P. Cyril byl ustanoven kvadriánem v Kolíně a zdejším kvadriánem byl ustanoven dosavadní vikář P. Jiří. Třebíčský konvent měl celkem 12 členů včetně provinciála P. Aegida Pytlíčka.³³⁶

I v době válečných útrap byly u kapucínů v Třebíči konány časté exercicie a duchovní cvičení, slavily se svátky porcinkule, v září roku 1944 bylo udělováno svaté biřmování, kdy tuto svátost přijalo 730 biřmovanců.³³⁷

Pohnuté roky přinesly oběti i mezi kapucíny, kteří padli ve válce.³³⁸ Mnoho uprchlíků z východního kraje a hlavně ze Slezska projíždělo nebo bylo ubytováno v Třebíči. Dne 31. března roku 1945 na Bílou sobotu se slavilo vzkříšení na hřišti před serafínskou školou, protože církevní průvody městem byly v té době zakázány³³⁹ Dne 1. května 1945 zemřel při obraně města Berlína vůdce Adolf Hitler, 8. května byla podepsána bezpodmínečná kapitulace Němců, 9. května

³³⁴ Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov, str. 19

³³⁵ srov. Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 31-32

³³⁶ tamtéž, str. 33

³³⁷ tamtéž, str. 35

³³⁸ 1.3. na řece Rýnu padl Fr. Robert Kratochvíl, 3.3. v Horním Slezsku P. Gabriel Frauz, oba kněží z konventu sudetského, Pamětní kniha, str. 38

³³⁹ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 38

vstupuje Rudá armáda do Prahy. Do Třebíče vtrhli Rusové v noci z 8. na 9. května 1945.³⁴⁰

Dne 15. května 1945 odjel P. Provinciál s P. Gaudencem, který se před několika dny vrátil z koncentračního tábora v Bernau am Chiemsee v Bavorsku, do Znojma, aby si prohlédli škody, které válkou utrpěl kapucínský klášter. Střechy z kostela i z kláštera byly smeteny následkem bombardování a okna byla rozbitá. V klášteře byli tři otcové kapucíni z vídeňské provincie (P. Fulguz, kvadrián, P. Floria, vicarius, P. Mathias, katecheta, mimoto z kláštera znojemského P. Gerold Zoubek administroval faru v Urbovci a P. Klemens Dichek administroval faru ve Chvalovicích. Po dobu okupace znojemský klášter spravovala vídeňská provincie. P. Adankt byl poslán z třebíčského kláštera do Znojma, aby se jako administrátor znojemského kláštera postaral o nutné opravy jak kostela tak i kláštera.

V červnu se už konal průvod Božího těla jako v dřívějších dobách před okupací jejkovskými ulicemi.³⁴¹

Po delší době (naposledy v roce 1941) byly po válce opět vizitovány naše kláštery, protože P. Provinciál byl 15. března 1942 pražským gestapem vypovězen z Prahy, když podepsal jako ordinář provincie žádost P. Tomáše, aby byl jako novicmistr osvobozen od nutnosti narukování na vojnu. Vojenské úřady osvobodily P. Tomáše Kolínka od vojenské služby, ale pražské gestapo v tom spatřovalo podvod, prý že se P. Tomáš chce vyhnout vojenské službě a P. Provinciál ho v tom podporuje. Gestapo pohnalo P. Tomáše před polní soud, vinilo jej z „Zersetzung der Wehrkraft“. P. Tomáš byl odsouzen na dva roky, musel narukovat na vojnu na východní frontu a P. Provinciál Aegid musel ihned opustit Prahu a odebrat se do Třebíče, kde byl pod dozorem jihlavského gestapa. Bez dovolení gestapa nesměl se z Třebíče vzdálit, po celý ten čas, od 15. března až do konce války zdržoval se P. Provinciál v Třebíči a vizitace nemohl konat. V roce 1944 vizitoval p. Cyril definitor a kvadrián v Kolíně z pověření P. provinciála některé kláštery.

V neděli 1. prosince 1946 přišla do třebíčského kláštera Otců Kapucínů zpráva, že v Římě byl jmenován nový provinciál řádu kapucínů **P. Valerián Filip**, dosavadní profesor mravouky na kapucínském institutu v Praze. P. Valerián byl také před časem prefektem serafínské školy v Třebíči, později kvardiánem kláštera na Hradčanech. Odstupující provinciál P. Aegidius Pytlíček vykonával svůj úřad

³⁴⁰ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 38

³⁴¹ tamtéž

od roku 1926 s přestávkou tří let (1935 – 1938), tj. plných sedmnáct let. Je to pravděpodobně jediný případ v dějinách provincie, aby některý provinciál ve svém úřadě setrval tak dlouho. P. Aegidius však zůstal i nadále správcem jejkovské farnosti.³⁴²

Po válce bylo v třebíčském konventu celkem 10 členů, 7 řeholníků a 3 laici.³⁴³ V Třebíčském konventu byl roku 1947 jmenován kvadriánem p. Gaudentius a vše se slibně vyvíjelo, byla obnovena také serafínská škola, která byla za války zrušena (viz kapitola serafínská škola).³⁴⁴

Třebíč v roce 1947 také uctila památku tříletého výročí smrti bývalého starosty města Josefa Vaňka, který zamřel v koncentračním táboře.

Hned po první světové válce řádový generalát v Římě radil, aby kapucíni některé kláštery předaly fundátorům, aby se koncentrovali do menšího počtu klášterů, aby disciplína klášterní, řehole a stanovy mohly být lépe zachovávány. Do roku 1932 nejenže kapucíni o žádný klášter nepřišli, ale u nás dokonce přibyly dva kláštery na Slovensku – v Bratislavě a v Pezinku. Bylo to jistě také díky tomu, že kapucíni se vždy dobře starali o řádový dorost v serafínských školách (viz kapitola Serafínská škola).³⁴⁵

Po odchodu sudetských Němců kapucíni obsadili i německé kláštery v Sudetech, tím však kláštery ve vnitrozemí byly velmi slabě obsazeny. Proto rádi některé kláštery postoupili některým jiným řádům nebo kongregacím, jak se také stalo, např. chrudimský klášter byl postoupen společnosti Božského Slova.³⁴⁶

Slibné poválečné začátky, kdy také došlo za jediný školní rok k obnově serafínské školy skončil nástupem komunistů k moci a hned roku 1948 došlo ke zrušení nejen serafínské školy, ale o něco později i kláštera.

7.7 Zrušení kláštera

Nástup dalšího totalitního režimu znamenal kromě zabírání půdy, jednotné školy a prověrek studentů i ničení náboženské literatury, zatýkání příslušníků zahraničního odboje, zatýkání kněží a mučení³⁴⁷. Pronásledování církve si kladlo

³⁴² Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov v letech 1918-1950, str. 37

³⁴³ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 39

³⁴⁴ tamtéž, str. 43

³⁴⁵ tamtéž, str. 59

³⁴⁶ tamtéž, str. 60

³⁴⁷ srov. Vaško Václav - Neumlčená II, Zvon, Praha 1990, str. 17

za cíl zejména odtrhnout církve od Říma. V mocenských střetech měla obrana církve téměř nulovou naději na úspěch. Po zatýkání a soudech jednotlivých kněží přišli na řadu představitelé řádů. Procesy s nimi měly sloužit k silnému kompromitování církevních řádů, které by odůvodnilo chystaný zákrok proti klášterům.³⁴⁸

Byl zřízen tzv. státní úřad pro věci církevní (SÚC), který vypracoval plán na likvidaci řeholí u nás. Dne 20. ledna 1950 přijalo předsednictví ÚV KSČ konkrétnější plán likvidace mužských klášterů: řeholní domy a kláštery měly být vyklizeny a jejich obyvatelé izolováni od společnosti v několika soustředovacích kláštorech. Zásah proti řeholníkům dostal pracovní označení akce „K“ (kláštery). Plány o průběhu akce „K“ se během jejích příprav značně měnily. Nakonec se SÚC ve spolupráci s Bezpečností rozhodl pro dvouetapovou variantu. První a zároveň hlavní úder se týkal sedmi nejpočetnějších řádů. Pro centralizaci byly vybrány vhodné klášterní objekty: pro salesiány klášter v Oseku, pro redemptoristy klášter v Krslíkách, pro jezuity klášter v Bohosudově, pro františkány klášter v Hejnicích, pro premonstráty, těšitele a německé rytíře klášter v Broumově.³⁴⁹

Ve druhé etapě měli být také v jednom dni svezeni do dalších centralizačních táborů členové zbylých řádů. Všichni provinciálové, představení jednotlivých řeholních domů a „reakční“ řeholníci měli směřovat do internačního tábora v Želivi, okres Pelhřimov.³⁵⁰

Samotnou akci, tj. obsazením klášterů a převzetím řeholníků do táborů, byli pověřeni příslušníci SNB a StB ve spolupráci s pracovníky církevního oddělení místního zastupitelstva. Vybraní zmocněnci SÚC měli převzít majetek kláštera, předsedové ONV pak odpovídat za vhodné vysvětlení a odůvodnění odvozu řeholníků obyvatelstvu.³⁵¹

Proslulý benediktinský klášter v Broumově vznikl v polovině 13. století. Po druhé světové válce byla odtud odsunuta většina benediktinů německé národnosti a dva byli dokonce zavražděni řádícími členy revoluční gardy. Jako výpomoc zde po válce krátce působila skupina amerických benediktinů, kteří byli brzy po únorovém převratu z Československa vypovězeni. V roce 1950 žilo v Broumově 10 řeholníků a několik dalších spravovalo okolní fary na Broumovsku. V první vlně akce K tam přivezly bezpečnostní orgány necelou stovku řeholníků -

³⁴⁸ srov. Kaplan Karel - Komunistický režim a politické procesy v Československu, s. 73

³⁴⁹ Viček Vojtěch - Perzekuce mužských řádů v Českých zemích 1948-1964, str. 61

³⁵⁰ tamtéž

³⁵¹ Viček Vojtěch - Perzekuce mužských řádů v Českých zemích 1948-1964, str. 62

premonstrátů a těšitelů. V druhé vlně akce K 27. dubna byli do Broumova soustředěni dominikáni (kolem 70), kapucíni (přes 90) a menší skupinky z jiných řádů, např. křížovníci, maltézští rytíři. Celkem bylo v Broumově na okrese Náchod soustředěno po obou vlnách akce K cca 300 řeholníků. Tábor byl střežen 15 příslušníky SNB a třemi členy milice³⁵².

Řeholníci pracovali vedle táborových prací na brigádách, v továrnách, na poli a v lese. V Broumově pokračovalo tajné studium kleriků, vedené dominikány, jehož se zúčastňovali i kapucíni a premonstráti. Dominikáni zde uskutečnili i exercicie a dva kapucínští novokněží dokonce v Broumově slavili svou primum mši svatou. V červnu 1950 odjelo 15 řeholníků na převýchovné školení do České Kamenice. 6. srpna 1950 bylo 20 řeholníků z Broumova převezeno do Želiva a 26. srpna muselo 18 nejmladších řeholníků odjet na stavbu přehrady na Klíčavu. Dne 4. září 1950 začalo velké stěhování, neboť byla oznámena likvidace soustředovacího střediska 75 řeholníků ve věku 18-35 let, kteří dosud nebyli na vojně, bylo převezeno do Komárna a nastoupilo vojenskou službu k PTP³⁵³. Většina zbylých řeholníků byla převezena do Hejnic (cca 60) a do Králík. Staří a nemocní směřovali do charitního domova v Opočně nebo na Moravec³⁵⁴.

Třebíčský klášter byl zabrán v noci ze dne 27. na 28. dubna³⁵⁵, tedy ve druhé fázi akce K. Bratři byli převezeni do klášterů v Broumově a Želivě. P. kvadrián Felicián a P. Liber do Želiva, ředitel serafínské školy P. Gaudenc, P. Milo, P. Matouš, Fr. Benignus, a Fr. Faustín do Broumova. Zůstali zde pouze správce fary P. Aegid a kooperátor P. Evarist kvůli duchovní správě a P. Mořic kvůli svému zdraví. Ale dlouho netrvalo a 4. května byl i P. Evarist odvezen do Želiva a P. Mořic do nemocnice do Semil, takže zde zůstal P. Aegid sám a bylo rozhodnuto o výpomoci od kooperátorů od sv. Martina v kostele na Jejkově³⁵⁶.

P. Aegidius Pytlíček, který na faře zůstal, byl na vlastní žádost dne 3. května 1957 vzhledem k jeho nemoci a k pokročilému stáří 75 let přeložen na trvalý odpočinek a vyváán z duchovní správy a farního úřadu v Třebíči a jeho nástupcem byl ustanoven Důstojný pán Kassián Válek. P. Aegid zemřel v domově pro kněze na Moravci roku 1966 a jeho pohřbu na Jejkově se zúčastnilo přes 100 kněží.

³⁵² tamtéž

³⁵³ Pomocné technické prapory

³⁵⁴ srov tamtéž

³⁵⁵ Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 65

³⁵⁶ tamtéž

Z třebíčských rodáků, kteří značně trpěli komunistickým režimem, je vhodné ještě připomenout kapucína **P. Metoděje Josefa Sládka**. Ten byl spolu s dvěma dalšími (Pacifik Stanislav Sršeň, dělník Praha a P. Kajetán Metoděj Sasínek) odsouzen Krajským soudem v Ostravě dne 2. září 1961 za trestné činy sdružování proti republice a podvracení republiky na 7 let.

P. Metoděj Josef Sládek se narodil 17. února 1924 v Třebíči. V roce 1935 skončil obecnou školu a nastoupil do serafínské školy v Třebíči. V roce 1940 vstoupil v Praze do noviciátu kapucínskému řádu. Tříleté studium teologie absolvoval v Opočně, kam museli studenti utéci z Prahy v důsledku zabrání kláštera gestapem. Teologii studoval 4 roky v Praze, kde byl také roku 1948 vysvěcen na kněze. Následně jej představení vybrali k dalšímu studiu patrologie, aby se mohl stát lektorem na některém z řádových učilišť nebo serafínských škol. Přibližně po roce tohoto studia - v dubnu 1950 byl bratr Metoděj v rámci akce K spolu s dalšími odvezen do internačního tábora v Broumově. V srpnu 1950 byl převezen do přísnější internace v Želivě a po roce byl na dobu jednoho roku přesunut do Oseku u Duchova a pak znovu do Želiva³⁵⁷.

Dne 23. října byl propuštěn na svobodu a odešel k rodičům do Třebíče. Od ledna 1956 pracoval v Západomoravských strojárnách nejprve jako plánovač, pak jako frézař. Kromě toho spolupracoval se Slovanským ústavem ČSAV v Praze, pro který dělal excerpce staroslověnských památek a jejich srovnání s řeckými a latinskými předlohami, také překládal zahraniční pokoncilní řádovou literaturu. Pro ilegální pokračování v činnosti pro řád byl odsouzen Krajským soudem v Ostravě v roce 1961 na 7 let. Po propuštění v červnu 1964 se vrátil do Třebíče, kde pracoval opět jako frézař. V roce 1967 mohl začít vypomáhat v duchovní správě, většinou mimo Třebíč. I nadále však pracoval v továrně až do února 1984, kdy odešel do starobního důchodu. V květnu 1987 odešel P. Metoděj na faru do Fulneku, kde pomáhal v duchovní správě P. Janu Víchovi. Po sametové revoluci v roce 1989 začal působit bratr Metoděj od června 1991 ve Šternberku jako duchovní správce sester klarisek - kapucínek. Kvůli zdravotním potížím odešel v roce 1994 do kláštera v Olomouci, kde žil až do své smrti. P. Sládek zemřel dne 23. dubna 2000.³⁵⁸

V padesátých letech vzala za své i kapucínská zahrada. Posloužila jako stavební místo pro veřejné účely. V jejím areálu byl v letech 1956-1959 postaven

³⁵⁷ srov. Vlček Vojtěch - Perzekuce mužských řádů v Českých zemích 1948-1964, str. 249

³⁵⁸ srov. tamtéž

zimní stadion. Při terénních úpravách byly nalezeny zbytky pohřebních komor mauzolea Osovských i kosterní pozůstatky z bratrského hřbitova. Pozůstatky asi sta lidí (mezi nimi i Smila Osovského a Kateřiny z Valdštejna) byly ve čtyřech rakvích uloženy 18. dubna 1952 v opuštěné Stašově hrobce starého hřbitova u Nejsv. Trojice. Přečasně tesané náhrobní kameny byly přemístěny na zámek pod správu Západo-moravského muzea v Třebíči.³⁵⁹

Kapucínský klášter a budova serafínské školy sloužily veřejným účelům. Byla zde umístěna některá nemocniční oddělení a vojenská správa. V roce 1963 našla v budově útočiště SPŠ strojnická. V průběhu 70. a na poč. 80. let byly v areálu kláštera zřízeny nové dílny, technologické a elektrotechnické laboratoře i velká tělocvična.³⁶⁰

V období 1968 - 69 nastalo politické uvolnění a objevily se snahy obnovit klášterní komunity. Do té doby spadá přechodná činnost otce Metoděje Josefa Sládka a otce Marka-Jakuba Majera v duchovní správě na Jejkově.³⁶¹ Tehdy se zde sešlo pět bratří, mezi nimi i další třebíčský rodák P. Vavřinec Zimmerman, ale společenství se zakrátko rozpadlo.³⁶²

Když 15. února 1980 umírá náhle a nečekaně na infarkt myokardu administrátor v Třebíči na Jejkově **p. Kassián Válek**, na jeho místo byl ustanoven **P. Antonín**, vlastním jménem **Zdeněk Kovář**, rodák ze Slavetic, dosavadní administrátor v Oslavanech. Byl posledním kapucínem, který administroval faru na Jejkově až do své tragické smrti v roce 2000.

Po revoluci v listopadu 1989 byly zrušeny všechny právní normy omezující klášterní život a třebíčský klášter byl kapucínům vrácen zákonem č. 338/91 Sb. v roce 1991, klášterní komunita však obnovena nebyla. V prostorech kláštera a bývalé serafínské školy funguje od roku 1999 Katolické gymnázium.³⁶³

7.8 Serafínská škola

Myšlenka na zakládání ústavů pro výchovu a vzdělávání dospívající chudé mládeže vznikla v poslední třetině 19. století ve Francii a Itálii a byla důsledkem úbytku členů kapucínského řádu v tomto století. Těmto ústavům se říkalo „konventní

³⁵⁹ Katolické gymnázium, Třebíč 2000, str. 11

³⁶⁰ tamtéž

³⁶¹ Pamětní složky pí. Pacnerové, uloženy na faře Třebíč-Jejkov

³⁶² srov. též katolické gymnázium, str. 11

³⁶³ Katolické gymnázium, str. 11

školy pro chlapce“ nebo také „serafínské školy“. Název je odvozen z přídomku zakladatele řádu sv. Františka z Assisi Serafínského.³⁶⁴

První serafínskou školou v českomoravské provincii byl ústav v Olomouci, který existoval v letech 1894-1936 a potom v letech 1946-48. V roce 1924 byla v Mostu založena škola pro chlapce německé národnosti. V roce 1926 vznikla serafínská škola v Praze na Hradčanech.³⁶⁵

Z důvodu zřízení vyššího studia teologického v olomoucké škole bylo zároveň jednáno o stavbě nové budovy pro gymnazijní studium řádového dorostu, který tímto v Olomouci ztratil své prostory. Jako jeden z důvodů pro výběr Třebíče uvádějí zřizovatelé tiché a zdravé prostředí v povodí Jihlavy a velkou klášterní zahradu.³⁶⁶

V Třebíči bylo o zřízení školy jednáno na podnět visitátora a generálního komisaře P. Pacifika a Monteboaggine i se souhlasem celého definitoria. Klášter v Třebíči byl prohlášen za nejzpůsobilejší pro výchovu a to z finančních důvodů. Do Třebíče byl přeložen p.Jan Bubeník, aby převzal vedení dorostu. Kvadránem a správcem fary v Třebíči se stává P. Vladimír Lakomý, který byl povolán ze Sušice, dále je v klášteře za vikáře a kooperátora p.Mořic Ludva a p. Jan Bubeník jako II. kooperátor.

Se stavbou serafínské školy se začalo 6. srpna 1934 budováním vodovodu a na nové budově se pracuje dále v letech 1934-1935 a kvůli její stavbě musí být odbourána část severního křídla starého konventu, která vybíhá východním směrem před kvadraturu. V průběhu stavby nastaly potíže technického rázu, protože došlo ke zjištění, že podloží stavebního místa je pouze říčním nánosem a základy tak budou muset být daleko hlubší, než se původně předpokládalo. To si samozřejmě vyžádalo značné zvýšení nákladů. Díky tomu je dostavěna jen jedna budova, třetina z plánovaného velkého projektu.³⁶⁷

Stavba byla dokončena v první polovině roku 1935 a vysvěcení školy se událo 21.7. 1935 a uspořádané slavnosti se účastnilo velké množství církevních osobností, např. P. Vigilia a Vasltagna z Říma, generální představený kapucínské řehole, který školu také posvětil, P. Pacifik, generální vizitátor řádu, také z Říma a P. Thimothei

³⁶⁴ Katolické gymnázium Třebíč, Třebíč 2000

³⁶⁵ tamtéž

³⁶⁶ Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov v letech 1918-50, 2001, str.17, viz také Katolické gymnázium , Třebíč 2000, str. 13

³⁶⁷ Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov v letech 1918-50, str. 17, viz také Pamětní složky pí Pacnerové, Třebíčská serafínská škola

Kyselý, provinciál řádu. Zastoupena je také pařížská provincie, kde klerici studují filosofii a teologii.³⁶⁸

Úřední název třebíčské serafínské školy byl „Ústav řádu kapucínského pro výchovu kněžského a řádového“. Ústav byl zřízen na základě císařského nařízení z 27. června. 1850, čís. 5248 § 9.

V roce 1938 už má třebíčská serafínská škola 40 chovanců a v srpnu 1939 bylo na kongreze v Praze rozhodnuto, aby serafínská škola v Praze byla spojena se serafínskou školou v Třebíči, filosofie aby byla přeložena z Holandska do Prahy, noviciát zatím má zůstat v Praze. Následkem toho byly provedeny některé personální změny v Třebíčském konventu.³⁶⁹

Serafínské školy byly před válkou v Praze, později v Třebíči, v Mostě a v Bratislavě. Tomu ovšem byl učiněn konec německou okupací 15. března 1939. Sudety byly odtrženy, mostecká škola zanikla. Německé úřady zrušily serafínskou školu v Třebíči: 15. prosince. 1941 byla budova serafínské školy zemským úřadem v Brně určena pro účely všeobecné okresní veřejné nemocnice v Třebíči. V budovách serafínské školy bylo umístěno oddělení oční a ušní. Škola si mohla ponechat pouze několik studentů, kteří byli ubytováni na faře a docházeli do zdejšího státního gymnázia.³⁷⁰ V roce 1945 po válce měla být budova serafínské školy uvolněna pro její studenty, v nemocnici však neměli místa pro oční a ušní oddělení, proto se muselo počkat až do srpna 1947, než nemocnice postavila novou budovu a kdy byla budova serafínské školy pro studenty opět uvolněna. Nemocnice se tedy opět mění ve školu po 15. srpnu 1947.³⁷¹

Na počátku školního roku 1947/48 bylo v serafínské škole v Třebíči 32 žáků³⁷², byl to slibný začátek po válce, bohužel ne na dlouho, byl to poslední školní rok, škola zanikla roku 1948.

Ačkoli v domácím řádu serafínské školy (viz příloha 2) je hned v úvodu psáno, že škola je výlučně pro studenty, kteří se hodlají státi kněžími řádu kapucínského³⁷³, později snad už toto ustanovení nebylo podmínkou. Je známo,

³⁶⁸ Kuchařová Marie - Dějiny farnosti Třebíč Jejkov v letech 1918-50, 2001, str.17, viz také Katolické gymnázium , Třebíč 2000, str. 13

³⁶⁹ viz Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, str. 25

³⁷⁰ tamtéž str.30

³⁷¹ tamtéž, str. 60

³⁷² tamtéž, str. 61

³⁷³ Moravský zemský archiv v Brně, Fond E37-Kapucíni Třebíč, inv. čís. 74, Domácí řád serafínské školy, str. 1

že serafínské školy představovaly pro malé náklady na studium, kdy rodiče hradili pouze školní knihy a psací potřeby, možnost studií i pro nejchudší vrstvy.³⁷⁴

Klášter i serafínská škola sice zanikl, jeho odkaz však trvá nadále v instituci Katolického gymnázia Třebíč, které je od roku 1999 umístěno v jejích a klášterních budovách, a které svou existencí a působením dále navazuje na nezmařené snahy kapucínů.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl podat ucelený průřez dějinami třebíčského kapucínského kláštera od jeho založení až do jeho zrušení a zařadit třebíčský klášter zejména do kontextu českých a moravských církevních dějin. Bylo přihlédnuto k veškeré literatuře a k pramenům, které se podařilo shromáždit a které se třebíčskému klášteru plně i okrajově věnovaly. Význam práce spočívá ve zkoumání událostí, které dosud - ač sehrály významnou roli v kulturním i duchovním životě města - nebyly zpracovány systematicky.

Práce poukázala zejména na duchovní i kulturní hodnoty, které klášter přinesl městu Třebíči a jejímu blízkému okolí a upozornila i na to, že násilným zrušením kláštera komunistickým režimem v roce 1950 se nepodařilo zcela odstranit odkaz kapucínů. Je přítomný i dnes zejména v podobě Katolického gymnázia, které svou existencí navazuje na tradici kapucínské serafínské školy.

Protože však práce čerpá z různých zdrojů, pramenů a literatury, která je svým charakterem rozdílná, je odlišný i charakter jednotlivých kapitol a časových období. Zatímco poměrně podrobně je zpracováno období zhruba prvních sto let existence kláštera, opírá se o Samešovo zpracování kapucínských análů, o něco méně je informací z období 19. století. Naopak zase dvacáté století je zpracováno velmi podrobně zejména díky Pamětní knize farnosti zachované na faře.

Přínos práce je zejména regionálního charakteru a velký význam má pro třebíčskou farnost Jejkov. Domnívám se, že události v ní zpracované mohou být přínosem i pro cizí čtenáře a v neposlední řadě také pro kapucínský řád.

Klad práce spočívá právě v jejím celkovém pohledu na dané téma, zároveň je však zřejmé, že práce, která se zabývá delším časovým úsekem, se nemůže zabývat všemi skutečnostmi. Některá témata by si zasluhovala dalšího a hlubšího

³⁷⁴ srov. Katolické gymnázium Třebíč, Třebíč 2000, str. 14

zkoumání. Konkrétně by bylo vhodné podrobnější zkoumání zejména dějin 19. století, které je v práci pro nedostatek pramenů zpracováno poněkud obecněji.

Slovník

definitor - rádce představeného (též asistent)
 exercicie - duchovní cvičení
 frater (fr) – bratr – název pro řeholního bratra bez kněžského svěcení
 kongrega provinční - řádové setkání delegátů v provincii
 generální – řádové setkání delegátů zastupujících provincie z celého světa
 kvadián - představený kláštera
 pater (P.) - kněz
 provinciál - představený řádové provincie
 provinciálát - ústředí řádu, sídlo provinciála

Archiválie

Moravský zemský archiv v Brně, fond E 37 (kapucíni Třebíč) a G 11 (Sbírka rukopisů Františkova muzea)
 Národní archiv Praha, fond č. 52-ŘK (Řád kapucínů)
 Pamětní kniha farnosti Třebíč-Jejkov, uložena na faře
 SOKA Třebíč, fondy č. 478 (farnost Třebíč-Jejkov), fond „Sbírky a dokumentace“

Seznam literatury

Bissata Mikuláš-Paměť o obnovení vížky na kostele Svaté Trojice, vydal Fr. J. Rypáček, Kronika Eliáše Střelky a pokračovatelův, Program třebíčského gymnázia na rok 1891-92
 Čapka František - Dějiny zemí koruny české v datech, Libri, Praha 1998
 Dvorský František - Vlastivěda moravská-Třebíčský okres, Brno 1906
 Dvořák Karel - Ze staré Třebíče, vlastním nákladem autora, Emanuel Čapek, Třebíč 1940
 Dvořák Rudolf-, Dějiny Moravy, Brno 1899
 Fišer Rudolf, Nováčková Eva a Uhlíř Jiří Třebíč - Dějiny města I, Blok, Brno 1977
 Hrudíčka Alois - Topografie diecéze moravské, Brno 1908
 Hrudníková Mirjam - Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1997
 Janák Jan - Třebíč Dějiny města II, Blok, Brno 1981
 Jirásko Luděk - Církevní řády a kongregace v zemích českých, Klášter premonstrátů na Strahově, Praha 1991
 Kadlec Jaroslav-Přehled českých církevních dějin 2, Zvon, Praha 1987
 Kaplan Karel, Paleček Pavel - Komunistický režim a politické procesy v Československu, Barrister a Principal, Brno 2001
 Kolektiv autorů - Dějiny zemí koruny české II, Paseka, Praha 1992
 Kuchařová Marie Dějiny farnosti Třebíč-Jejkov v letech 1918-1950, diplomová práce, KTF UK, Praha 2002

Lifka Bohumír - Staré knihovny v Třebíči, in J.Bartušek - Třebíč, Metropole Západní moravy, Praha 1959

Matějka M.Pacifik - Prvopočátky kapucínského řádu, Institut Františkánských studií Praha-Olomouc 2002

Rypáček J. František - XVIII. Programu c.k. Státního gymnázia v Třebíči, vydaného ředitelstvím ústavu na konci školního roku 1894-95.

Sameš Vincenc - Stručné dějiny města Třebíče, Měst. NV 1972-1979, Příloha Zpravodaje města Třebíče

Vaško Václav - Neumlčená II, Zvon, Praha 1990

VIček Vojtěch - Perzekuce mužských řádů v Českých zemích 1948-1964

Wolf Richard - Duchovním letem třebíčským světem, Emanuel Čapek, Třebíč 1935

Edice

Havlíček – Hortová: Katolické gymnázium Třebíč, Třebíč, KG , Třebíč 2000
 Jihozápadní Morava, týdeník, č. 27 ze dne 6. 7. 1917

Internetové stránky

<http://bajger.wz.cz/frk/chapter8t.html> (20:4:2009)

http://virtan.sblog.cz/mym_laskam_i (20.4:2009)

<http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-chmela.html> (20:4:2009)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Vestf%C3%A1lsk%C3%BD_m%C3%ADr (20:4:2009)

Seznam příloh:

1. Jak se z kováře ze Střížova stal kapucín
2. Domácí řád serafínské školy
3. Fotografie

Příloha 1 - Jak se z kováře ze Střížova stal kapucín

V třebíčském archivu se zachoval strojově psaný dokument neznámého autora, který líčí zajímavý příběh. Je psaný roku 1923, ale na začátku se praví, že příběh se odehrál před čtyřicet dvěma lety, zřejmě tedy v roce 1891. Tuto historiku uvádím pro odlehčení tématu.

Autor dokumentu líčí, jak byl pozván svým bratrancem na jeho svatbu. Nevěstin otec byl zámožným sousedem a majitelem domu na předměstí okresního města, které bylo přifařeno k faře kláštera kapucínského. Autor uvádí, že kvadrián kláštera zastával zároveň úřad faráře, pod jehož správu patřili tři předměstí a některé okolní osady.

Faráře líčí jako milého pána nevelké postavy s dlouhým bílým vousem, kulatým břichem a vždy milou a usměvavou tváří, když kdokoli měl s ním co jednat, byl vždy od něj mile přijat, farář rád žertoval a takovým jednáním „oblíby u svých oveček si získal“. Tato poznámka svědčí také o tom, že se kapucíni zřejmě těšili u obyvatel města oblíbě.

Jak to bylo dříve zvykem, když po oddavkách se v sakristii podepisovali do matriky, ženich a nevěsta zvali pana faráře i kaplana na hostinu čili trachtu, jak se tomu dříve říkalo. Po oddavkách se hosté rozešli, aby se převlékli, zvláště dámy, do pohodlnějších šatů k tabuli. Asi za hodinu se opět sešli, a jakmile přišel farář s kaplanem, počala hostina. Ženich a nevěsta zasedli na první místo, páni kapucíni jim naproti a pak ostatní hosté kolem dokola. Tabule byla pěkně vystrojená, jídla dobrého hojnost, takže o požitky tělesné bylo dostatečně postaráno. Při takovém dobrém papání a dobrém pivu a víně (ženich byl velkovinárník) přibývalo nálady, jedlo se cukroví a vínem byli všichni hosté rozjaření a plní vtipu, nevyjímaje ani pány kapucíny, zvláště pana kvadriána, který sám i rád zažertoval.

Když bylo nalito víno, povstal kvadrián a pronesl žertovný přípitek nevěstě a ženichovi, aby jim pán Bůh všechno požehnal a při slově „všeho“ pokoukl šibalsky na nevěstu až se tato zapýřila. Po tomto přípitku začaly zpěvy a povídání a když to trochu polevilo, zaklepal pan kvadrián na skleničku, všechno hned ztichlo, vstal a s usměvavou tváří pravil, že bude vypravovat příběh, ale hned na počátku zdůraznil, že tento příběh je pravdivý, aby si nemysleli, že si ho vymyslel a při tom se šibalsky usmíval. Nastal velký aplaus a pan kvadrián začal.

Za dřívějších časů nebyla kolem klášterní zahrady tak vysoká zeď jako nyní, nýbrž jen tyčkový plot. V klášteře bylo více kapucínů, kněží i fráterů, kteří měli práci mezi sebou rozdělenou. Jedni kuchařili, druzí zahradničili, jiní prali atd., takže šlo vše svým tempem aniž by zanedbávali svých klášterních pobožností. Bylo zvykem rozvěšovat vyprané prádlo na tyčkový plot k sušení a též letní hábity, které se po prádle rovněž na plot rozvěsily k sušení. Nebylo divné, když snad tyto hábity zůstaly na plotě přes noc, neboť tenkrát nebylo zlodějů, kteří by je snad ukradli.

V blízké dědině žil kovář, který často chodíval do města kupovat železo potřebné pro svou živnost a jelikož sobě rád při každé takovéto příležitosti přihnul té „šedé“, chodíval často domů notně zpitý, že se sotva udržel na nohou. Při jedné takové nákupní cestě do Třebíče sešel se náhodou se starým přítelem, s nímž 12 let sloužil na vojně a se kterým se už asi 15 let neviděl.

Oběma přátelům se zdálo samozřejmé, že toto setkání se musí důkladně oslavit a tak se stalo, že kovář zapomněl koupit potřebné železo, peníze propil s kamarádem a notně zmožený se dal na cestu k domovu. Byl již večer a za městem vypověděly kovářovi nohy službu, takže se chtě nechtě musel uložit do silničního příkopu, kde usnul. Bylo to v blízkosti klášterní zahrady.

Krátce po kovářově usnutí v příkopě, šli kolem dva třebíčští měšťané, ve společnosti známé dobré kopy, kteří v člověku ležícím v příkopě poznali ihned známého kováře ze Střížova. Řekli si: Co s ním? Máme ho tu nechat ležet? Je to jinak dobrý a hodný člověk. Má ženu a děti a nemůžeme ho tu nechat, pravil jeden z měšťanů. Víš co, pravil druhý, zavedeme kováře někam na nocleh. Postavili kováře na nohy, ale on o sobě nevěděl, jak byl zpitý. Táhli se kolem klášterního plotu, a když uviděli na plotě hábity, vzali jeden a milého kováře do hábitu dosti pracně vsunuli. A nyní k fortně, praví starší měšťan, zazvoníme na fortnýře, a když otevře, tak mu ho tam vstrčíme, ať si sním dělá co chce.

Tak se také stalo. S tíží dovlekli kováře k fortně a zazvonili. Trvalo to chvíli, než fortnýř otevřel, protože bylo už deset hodin a vše v klášteře již spalo. Fortnýř odsunul na vratech umístěné kukátko a podíval se ven, jelikož byla tma, moc toho nemohl rozeznat. Když fráter konečně otevřel, tak tam měšťané kováře vtlačili a řekli, že vedou jednoho pana bratra, kterého viděli spát na mezi a nevědí, zda je nemocen nebo snad někde trochu přebíral. Vložili kováře fráterovi do náručí a hned odešli. Fráter zůstal v udivení a dlouho nevěděl, co s ním. Nakonec dotáhl kováře do jedné z prázdných cel a složil ho na kavalec a sám šel spát.

Ráno pak po ranní pobožnosti šel se podívat, co pan bratr dělá, avšak ten spal jak zabitý. Šel tedy případ oznámit kvadriánovi. Kvadrián se náramně divil, že by se něco takového mohlo stát a šel s fráterem za panem bratrem se podívat. Zde se již sešlo mnoho kapucínů, kteří pana bratra prohlíželi, protože kovář nosil taky takové vousy jako kapucíni.

Co s ním, ptal se kvadrián, kapucínem zamlel a pravil: „Hej pane bratře, co je s vámi, odkud jdete? Kovář ale nic. Když jej ještě jednou burcoval, tu najednou kovář otevřel oči a dívá se po sobě, kolem sebe a vidí samé hábity a nemůže si vzpomenout, co se s ním vlastně dělo.“

„No tak pane bratře, řekněte přece odkud přicházíte a co se s vámi stalo?“, praví opět kvadrián. Ale kovář se dívá kolem sebe, mne si oči a konečně se zvedne a praví: „Vědí co, pošlu do Střížova, a jestli-že je kovář doma, tak jsem kapucín,

a není-li doma, tak jsem ze Střížova kovář! - a basta, teď mně dají pokoj a nechají mně spát“, otočil se a spal dále.

Tím pan kvadrián ku všeobecné veselosti i sám za bříško se popadaje, povídá: „Ale pravdivé“, jak předem naznačil, ukončil.

Zdroj:

SOKA Třebíč-Jak se z kováře ze Střížova stal kapucín, fond Sbírký a dokumentace, sign. H 89

Příloha 2 - Domácí řád serafínské školy

Úvod.

Serafínská škola jest ústavem, kde se nadaní a zbožní hoši vychovávají výhradně jen pro řád kapucínský; není tedy ani konviktem pro studenty, ani výchovným ústavem pro kněžský dorost světský, nýbrž je to výchovný ústav pro ty studenty, kteří se chtějí státi kněžími řádu kapucínského. Kdo tedy dospěl k poznání, že není povolán k životu řeholnímu v řádě kapucínském, nebo kdo předvídá, že rodiče mu odeprou dovolení ke vstupu do řádu, jest ve svědomí zavázán ihned opustiti ústav. Kdo tak nečiní, jest vetřelcem, okrádá řád a zneužívá peněz poskytnutých od dobrodinců řádu pro výchovu dorostu řádu.

Kněžství v řádě kapucínském – toť cíl chovanců serafínské školy. Pod zorným úhlem kněžství v řádě jest uspořádán celý život chovanců a jsou sepsána tato pravidla.

Vrchní dozor nad ústavem náleží A. R. P. Provinciálovi a jeho definatoriu. Bezprostředním vedením ústavu jest pověřen jeden kněz řádu kapucínského, který zodpovídá jak před zákonem světským, tak před zákonem církevním za vše, co se v ústavu děje.

Hlava I. Denní dílo

§ 1./ Denní dílo chovanců lze takto roztržiditi: modlitba – práce – zotavení.

Modlitbou má chovanec připravit svou duši pro vznešený cíl veškerého života v ústavě – pro kněžství.

Prací má si chovanec osvojit vědeckou způsobilost a potřebné znalosti, aby jednou jako kněz – řeholník mohl blahodárně působiti v rozkvětu mravního a náboženského života českoslov. národa.

Zotavení má poskytnouti duchu i tělu, aby touto úlevou chovanec zase nasbíral potřebných sil ku konání všech těch povinností, které život v ústavě ukládá.

§2. Denní pořádek pro všední dny:

5,25	se vstává
5,45	ranní modlitba
6	mše svatá
7	snídání
-8	studium
8-1	vyučování
1,15	oběd
-2,30	povinná zábava
2,30-4	studium
4-5	povinná zábava
5-6,45	studium
7,45	duchovní četba
8	večerní modlitba, spánek

§3. Denní pořádek pro neděle a svátky:

6,15	se vstává
6,45	ranní modlitba
7	první mše svatá
8	snídání

-9,30	studium
9,30	druhá mše svatá
-12,00	čas ku psaní dopisů a povinné četbě
12,00	oběd
-14,15	povinná zábava
14,15	společný růženec
14,30-16	studium
16	zpěv
16,30	svačina a po ní až do 6 hodin volné zaměstnání
19	večeře, po ní povinná zábava do 19,30
20	exhorta nebo duchovní četba, potom spánek.

Poznámky: 1. Sv. zpověď je v sobotu večer, v zimě 6,30, v létě 7,30

2. Povinná vycházka je v sobotu odpoledne.

§4./ 1. Každý chovanec jest přísně zavázán, aby tyto všeobecné směrnice přesně, poctivě a dochvilně uskutečnil.

2. Bez výslovného dovození nesmí chovanci zavést změny v denním pořádku.

3. Opustiti ústav, choditi v částech kláštera, které jsou vyhrazeny řeholníkům, pěstovati zbytečné rozhovory s laiky se netrpí.

4. Úkolem dozoru je, podati chovancům návod, jak lze uskutečniti, v duchu ústavního domácího řádu, příjemný a přece plodný život. Kněz, který je pověřen dozorem, není tedy nikterak hlídačem, četníkem neb strážníkem. Chovanci ať jsou pamětlivi toho, aby svobody, které se jim občas dopřává, nikdy pod žádnou záminkou nezneužívali, nýbrž ať se vynasnaží, aby i tam, kde je žádné oko lidské nespátří, žádné ucho lidské neslyší, si vždy počínali, vždy jednali v duchu křesťanského mravného zákona a v duchu domácího ústavního řádu.

Hlava II. Škola

1. Chovanci očekávají příchod dp. profesor tiše stojíce. Zpozdí-li se, ať si sednou a očekávají v naprostém mlčení jeho příchod. Hoch, který je pořadatelem, stojí před příchodem dp. profesora u dveří a podá mu svěcenou vodu. Opozdí-li se chovanec a přijde do vyučování pozdě, má se omluviti.

Jakmile skončí hodina vyučování a dp. profesor odchází, žáci povstanou a mlčky čekají, až opustí místnost; teprve po jeho odchodu začíná přestávka.

2. Vyučování, jakož i všechny ostatní práce začínají a končí modlitbou, neboť bez Božího požehnání je marné lidské namáhání.

3. Tabuli, křídou, houbu atd. má vždy na starosti jeden chovanec po dobu jednoho týdne; jest odpověden za to, aby na začátku hodiny byla houba úplně čistá, aby na tabuli nebylo nic napsáno, aby byla tabule úplně čistá a též aby u ní bylo dostatečné množství křídly a čisté vody.

4. Po každé vyučovací hodině je třeba několik minut otevřít aspoň dvě okna; ten kdo má na starosti připravit věci u tabule, musí dbát, aby se tak stalo a to i v době zimní.

5. Studenti mají se snažit dávat ve vyučování pozor, vědouce, že jsou tím povinni Bohu, svým rodičům a sobě samým.

6. V zájmu všech jest, aby odváděli své vlastní práce a nikoliv opsané.

7. Jest povinností studentů zachovávat pravidla zdvořilosti ve škole i jinde. Proto budou zdvořile pozdravovat a oslovovat, nebudou pohazovat papír, ani strouhat tužku na podlahu. Ať se neobracejí dozadu a ať nešeptají, neboť zbytečně ruší vyučování a unavují profesory.

Hlava III. Studovna

1. Učebna jest, jak již samo jméno praví, místnost, ve které chovanec ducha svého vzdělává, ať už studiem či četbou. Jest tedy jakousi jídelnou, kde se uspokojuje hlad a touha po vědě. Proto vše, co s účelem této místnosti přímo nebo nepřímo nesouvisí, jako např. čistění obuvi, šatstva, zbytečné mluvení sem nepatří.

2. Každému chovanci jest ve studovně vykázána židle a stůl, v němž musí udržovat čistotu a naprostý pořádek. A smí tam mít jen ty knihy, příručky a učební pomůcky, které jsou předepsány, nebo jichž dle výslovného dovolení smí používat. Nikdo ať se nehoupá na židli, jelikož takovým počínáním se tato ničí a činí zbytečné výdaje.

3. Za čistotu pod svým stolem jest každý sám odpověden. Ať tedy dbá, aby tam neměl žádných papírků nebo smetí.

4. Otevírat bez dovolení stoleček spolužáka jest zakázáno, aby se předešlo zbytečnému podezřívání.

5. Pro udržování čistoty ve studovně jest ustanoven vždy na dobu jednoho týdne jeden chovanec, který má o to svědomitě pečovati, aby tam měl vždy nejvzornější pořádek. Každý den musí zametati, po snídání pak se utře prach na všech stolcích a oknech a vykonají se vůbec veškeré práce, aby studovna byla vzorně čistá.
6. Studium se začíná a končí modlitbou; vřele se doporučuje chovancům, aby často mezi studiem pozvedli mysl a srdce své k Bohu, vzývali Ducha Sv. a P. Marii, Stolicí Moudrosti, o pomoc a osvětlení při studiu, aby dle nařízení Kristova byl jejich život ustavičnou modlitbou a aby se naučili nespoléhati v ničem jen na sebe.
7. V době studia jest každý zavázán zachovati přísné mlčení. Přejde-li někdo pozdě, ať se omluví. Mezi studiem nesmí nikdo opustiti své místo, proto každý, ať o to pečuje, aby vše potřebné si již dříve opatřil.
8. Četba knih zábavných, časopisů, psaní dopisů jest dovoleno jen v čas k tomu určený.
9. Bez dovolení nesmí se voditi příbuzní neb cizí osoby do studovny a jiných místností Serafínské školy neb kláštera.
10. Kdo musí v době studia opustiti studovnu /i na záchod/, ať si vyžádá dovolení.
11. Rozumí se samo sebou, že již z důvodu slušnosti pobyt na záchodě se zkrátí na nejmenší míru. Slušnost také žádá, aby na záchodě bylo zachováno nejpřísnější mlčení; rovněž nutno hlásiti veškeré poruchy a vady na vodovodu.
12. Chovanec má považovati za věc svědomí pracovat jen samostatně a dovolenými prostředky, Společné vypracování úloh, opisování úloh apod. se netrpí, neboť student sobě samému nejvíce škodí. Bude potrestán nejen ten, kdo byl při takovém nedovoleném způsobu přistižen, nýbrž i ten, kdo tento nedovolený způsob umožnil.
13. Čas vyměřený k četbě děl z české literatury se nesmí vynaložiti k účelům jiným. Čísti lze knihy jen z ústavní žákovské knihovny.
14. Knihy donesené odjinud, např. od rodičů, příbuzných atd., jsou podrobené ústavní cenzuře.
15. Knihy půjčené ze žákovské knihovny nesmí si chovanci navzájem půjčovati.
16. Psátí dopisy jest dovoleno jen v neděli. V případě nutnosti, např. jmenin rodičů nebo příbuzných, nutnost rodičům něco hned oznámiti apod., si musí chovanci vyžádati dovolení.
17. Chovanec ať jest pamětliv osvědčené zásady: Repetitio est mater studiorum – Opakování jest matkou studia. A proto čas, který mu zbývá, ať věnuje pečlivému opakování probrané látky.

Hlava IV. Ložnice

1. Ložnice jest místem spánku; proto se přísně zakazuje to, co by mohlo rušiti klidný spánek /jako čistiti obuv neb šaty, hovořiti nebo dokonce se baviti; rovněž jest nepřípustno uschovati si v ložnici prádlo, obuv, šatstvo a podobně.
2. Okna v době letní musí býti otevřena po celý den, v době zimní alespoň dopoledne a odpoledne jednu hodinu. Pořadatel spárny ať dbá o tom, aby okna byla vždy řádně zaháknuta nebo uzavřena. Blíží-li se bouřka nebo vichřice, ať okna včas uzavře.
3. Do ložnice smí chovanec vstoupiti výhradně jen v papučích. Přes den jsou ložnice uzavřené a chce-li tam mezi dnem někdo vstoupit, musí si k tomu vyprositi dovolení.
4. Každý jest povinen jednou v týdnu měniti spodní prádlo, a to v sobotu večer. Odložené prádlo dá na místo a to nejpozději v neděli ráno před mší sv.
5. Choditi v noci v době zimní ve spodním /nočním prádle/ na záchod, jest naprosto nepřípustné pro nebezpečí nachlazení.
6. Když chovanec večer léhá, má se žehnati znamením sv. kříže se slovy: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, neboť jak večer tak ráno první i poslední myšlenka má býti na Boha.
7. Jakmile ráno zazní zvonek, znamená to, že je čas opustiti ihned lože, a každý ještě na lůžku poznamenati se sv. křížem se slovy: In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.
8. Onemocní-li chovanec, a nemůže ráno společně vstáti, ať to ihned ráno hlásí. Bez dovolení nesmí nikdo zůstat v lůžku.
9. Spáti bez košile neb spodních kalhot nočního prádla, je nepřípustné.
10. Běhati po ložnici, po šatně, po chodbě ve spodním prádle se nedovoluje.
11. Večer déle studovati, ráno dříve vstávati se nesmí.

Hlava V. Umývárna

1. Přísloví praví: Čistota půl zdraví. Tedy zdraví i prostředí, ve kterém se chovanci nacházejí, žádá, aby se ráno důkladně umyli.
2. V době umývání se musí zachovávatí neprosté mlčení.
3. Mýdlo, kartáček na zuby a ostatní toaletní potřeby si musí chovanec umístiti v přihrádce jemu vykázané.
4. Jelikož zřizování umývárny vyžádalo značného nákladu, musí se dbáti, aby kohoutky byly vždy dobře uzavřeny, vodou se neplýtvalo a porcelánové umyvadlové mísy byly vždy čisté.
5. Případné škody, které by někdo zavinil, musí sám hraditi.
6. Jednou za týden se každý pod sprchou vykoupe.
7. Čistiti zuby si musí každý chovanec večer; tělo až po pás je nutno mýti denně dvakrát: ráno a večer.
8. Sebemenší vady na vodovodu hlásiti.

Hlava VI. Duchovní život

1. Každý chovanec má se státi hodným a horlivým řeholníkem dle vzoru našeho sv. Otce Františka. Takový cíl vyžaduje zvláštního způsobu života; vyžaduje, aby si chovanec zvykl již v mládí, útlém mládí, vésti život nejen pořádný, nýbrž i skutečně zbožný a bohumilý. Podle této základní idee jest též způsob života v ústavě uspořádán...
2. Ranní modlitba se koná obyčejně ve studovně. Chovanec si má zvyknouti ji konati se zvláště vroucí zbožností, neboť bez Božího požehnání jest marné naše namáhání.
3. Denně chodíme na mši sv.; v neděli na dvě. Když se jde do kostela, ať je to kdykoliv, musí býti zachováván naprostý pořádek a klid. Každá mše sv., již obcujeme, stává se pro nás vydatným zřídlem milostí nejrozmanitějšího druhu. A zajisté není jich více třeba, nežli tomu, kdo se připravuje na úřad nejvznešenější, na sv. kněžství. Každý ať se tedy snaží největší sebranosti myslí obcovati sv. oběti; tedy nešeptati, aniž se ohlížeti nebo stále obracet listy modlitební knihy, aby jednou jako kněz tím dával všem dobrý příklad.
4. Ke sv. zpovědi se chodí týdně; čím tělo lidské má býti čistší, tím častěji je

třeba koupele. A duše hoch, který se má státi - - Alter Christus - - který vícekrát v týdnu, možno-li denně přistupuje ke stolu Páně, nemá býti běloskvoucí bez poskvrny? Je to možno však bez sv. zpovědi? Nikoliv. Jsme příliš slabí a křehcí, než abychom si uchránili duši svou čistou po delší dobu.

5. Sv. Přijímání se má státi každému chovanci denním chlebem. Jako chléb vezdejší sílí tělo, tak i sv. Přijímání jest pro čekatele stavu kněžského denním pokrmem duše, který ho sílí v boji proti zlému a pomáhá mu dosáhnouti vznešeného cíle – sv. kněžství. A všichni ať se snaží zachovati si čistotu a nevinnost, aby mohli každého dne přijímati svátostného Spasitele. Chovanci vyšších tříd ať v této důležité věci předcházejí dobrým příkladem.

6. Jako ve všech křesťanských rodinách, tak i chovanci seraf. školy vykonají sebraně společnou modlitbu před jídlem a po jídle. Ať se vynasnaží, aby mu neměl Bůh příčiny vytýkati: tento jinoch myslí při modlitbě více na pokrm než na Mne, Dárce všeho dobra.

7. Spasitel ve svatostánku volá: Pojd' milý jinochu, jenž se lopotíš, jenž jsi zmítán častými bouřemi všeho pokušení, já tě obcerstvím. Vyhovme alespoň jednou za den vroucímu přání svého Spasitele a navštívme ho v jeho sv. žaláři.

8. Jako první myšlenka má býti Bůh, jehož láska a dobrota nám dala spatřiti nový den, tak poslední myšlenka, poslední naše práce má býti vyhrazena P. Bohu. Naše únava není a nesmí býti nikdy tak velká, abychom neukončili den zbožnou vzpomínkou na Něho. Poděkujme Mu vroucně při večerní modlitbě za každou milost, tělu i duši prokázanou. Podstatnou část večerní modlitby je zpytování svědomí; snažme se tedy, abychom poznali, čím jsme Ho urazili a v čem se máme polepšiti. Bez tohoto sebepoznání není myslitelný ani sebemenší krůček na cestě k dokonalosti.

9. Každý chovanec vykoná v době svatopostní sv. exercicie.

10. Chovanci necht' používají horlivě duchovního vedení, ku kterému mají příležitost, aby si mohli vytříbiti a zdokonaliti svůj charakter a aby prospívali v duchovním životě. Při tom ať s důvěrou otvírají své srdce a zjevují duševní potřeby.

11. Duše jinochova bývá obklopena hroznými mraky, jež bývají často nezkušenému jinochu velmi nebezpečné. Mraky tyto mohou býti pokušení, pochybnost, nespokojenost apod. Mnohý již ztroskotal jenom proto, že se nesvěřil svému vychovateli. Budiž zásadou jinocha: před svým vychovatelem – knězem nesmím míti žádného tajemství, každou pochybnost, jakoukoliv bolest ať tělesnou

neb duševní mu sdělit, an jakožto můj vůdce mne musí udržeti na pravé cestě ctnosti.

12. Důkladně se klade každému chovanci na srdce, aby nezapomněl ve svých modlitbách svých rodičů, učitelů, vychovatelů a dobrodinců.

Hlava VII. Tělesné potřeby

1. Veškeré potřeby obstarávají chovanci prostřednictvím správy seraf. školy. Proto je přísně zakázáno míti u sebe peníze neboť chovanec má již jako student přivykatí neřízení všech řeholí, jímž se zakazuje míti u sebe peníze.

2. Jelikož kněz, který jest pověřen dozorem, není vševědouce, musí se každý na něho obrátiti ve svých potřebách; strach neb stud jsou v tomto případě naprosto nesmyslné a případnou nouzi neb nedostatek musí každý přičítati sám sobě.

3. Rodičům se posílá každý rok třikrát účet, na školní potřeby a jiná drobná vydání.

4. Jinoch snadněji upadá do různých chorob nežli lidé v jiném věku. Jest tedy povinností každého chovance jakoukoliv nevolnost neb bolest ihned oznámiti. Nemoc se vždy lépe léčí, je-li ještě v počátcích, nežli, je-li už starší a zanedbaná. Za následky, jež z pozdního ohlášení choroby vzniknou, zodpovídá chovanec sám. Jedná-li se o prudkou a náhlou nevolnost, ať to hlásí chovanec ihned, třeba i v době noční. Svévolné ulehnutí se ovšem netrpí.

5. Důležitou součástí péči o zdraví tělesné jsou vycházky, které se konají každou sobotu, v zimě i v létě, dovoluje-li je poněkud počasí. Nikdo tedy nesmí bez výslovného dovolení zůstat doma, jdou-li druzí ven. Ve stanovený čas má býti každý připraven a čistě oblečen. Zůstávati pozadu, předbíhati aneb se odlučovati od ostatních se rozhodně netrpí. Potkají-li duchovního neb světského hodnostáře, všichni ať ho slušně pozdraví.

6. Ve všech svých potřebách tělesných ať se chovanec vystříhá přemrštěných požadavků, ať dbá, pokud možno největší šetrnosti. Ať tak již nyní cvičí františkánské prostotě a jednoduchosti života sv. Františka.

7. Chovancům jest přísně zakázáno obchodovati mezi sebou.

Hlava VIII. Zábava

1. Ve volném čase, jenž jest zcela vyhrazen osvěžení ducha a těla, musí býti obyčejně všichni chovanci na zahradě, je-li jen poněkud příznivé počasí. Proto jsou v této době zakázány veškeré práce, které by mohly býti na úkor společné zábavy, jako: čísti knihy, psáti úkoly, dopisy, noty atd.
2. Společenských her se musí každý chovanec zúčastniti, nemůže-li někdo, musí to před odchodem na zahradu oznámiti dp., který jest pověřen dozorem. Nikdo se nesmí společenským hrám vyhnouti bez dovolení, které však bývá zřídka dáno. Musí-li se někdo z hřiště vzdáliti, třeba jen na chvíli, ať po každé žádá od onoho dp. dovolení.
3. Aby bylo zabráněno úrazu, jest přísně zakázáno lézti v zahradě na strom, míti na hřišti v rukou otevřený nůž, házeti kamením, býti se apod.
4. V klášterní zahradě jest chovancům vyhrazena určitá část, na níž si mohou hráti. Není ovšem nikterak dovoleno vstupovati na ty části, jež jsou vyhrazeny ostatním členům kláštera.
5. Na podzim mohou chovanci sbíratí spadlé ovoce, ovšem jen na vyhrazeném jim místě. Trhati neb třásti ovoce není dovoleno.
6. Přejde-li do zábavy velebný pán, řádový bratr neb host, ať všichni zdvořile pozdraví. Při hře pak ať nikdo neužívá hrubých a sprostých slov.
7. Jakmile bylo dáno znamení ukončení zábavy, ať chovanci se ihned odeberou do učebny.
8. Důležitou součástí osvěžení těla i ducha jsou vycházky, které se konají každou sobotu od 2-6 hodiny. Každá vycházka jest povinná a nelze proto bez dovolení se jí vzdáliti. Jsou-li chovanci na vycházce, ať jsou toho pamětlivi, že se pohybují na veřejnosti a že neslušným chováním škodí dobré pověsti ústavu. Na vycházku se jde v řadách přesně určených. Za městem jest rozchod – znamení s píšťalkou. Při rozchodu jest dovoleno jen tak daleko se rozejíti, aby chovanci neztratili z dohledu kněze je doprovázejícího.
9. Po vycházce, po zábavě, zvláště při deštivém, mokřém počasí – jest v zájmu každého chovance, aby si vyměnil obuv a obul papuče.

Hlava IX. Poměr chovanců k rodičům a známým

1. Rodiče jsou po Bohu největšími dobrodinci chovanců. Všechny děti musí k nim projevovati vděčnost a lásku. Svou vděčnost vůči nim projevuje hodný syn mimo jiné též dobrou a častou modlitbou za ně.
2. Vděčnost a láska žádá, aby chovanci alespoň jednou za měsíc dali rodičům o sobě zprávu. Správa ústavu si vyhrazuje právo nahlížeti do všech dopisů, jak odesílaných, tak i do těch, jež jsou jim posílány. Odesílati dopisy bez ústní censury jest projevem nedůvěry a trestá se zpravidla vyloučením.
3. Dopisy se píší zpravidla jen v neděli.
4. Odesílání a přijímání dopisů neb zpráv bez vědomí správy seraf. školy se považuje za skutek nedůvěry vůči ní a stane-li se to vícekrát, může býti dotyčný chovanec potrestán i propuštěním z ústavu.
5. Návštěvy rodičů a nejbližších příbuzných se dovolují jednou za měsíc, a to zpravidla jen v neděli dopoledne od 10-12 hodin a od 3-5 hodin odpoledne. Ve všední dny se návštěvy povolují jen ve výjimečných případech. Vycházky do města dovolují se též jen jednou za měsíc, a to v doprovodu rodičů nebo nejbližších příbuzných. Odchod i příchod hlásiti.
6. Každý chovanec má nárok na prázdniny trvajících 5-8 týdnů. Jízda na vánoční a velikonoční prázdniny se dovoluje jen těm, kteří v každém ohledu vyhovují všem požadavkům domácího řádu. Že se všichni mají v době prázdnin chovati vzorně a bezúhonně, tak aby dali dobrý příklad ostatním lidem, rozumí se samo sebou. Proto ať dbají, aby vykonali své denní modlitby a byli přítomni mši sv. i ostatním pobožnostem, aby se modlili růženec, zpovídali se a často přijímali Tělo Páně. Ať jsou toho pamětlivi, že prostý lid venkovský v chovance vidí právem čekatele stavu kněžského a proto též přísněji posuzuje jejich chování.
7. Doma, na návštěvách, zkrátka všude ať jsou zdvořilí, střídmí a úslužní. V dnešní době jest též třeba velké opatrnosti při nákupu knih, brožur, a při návštěvě zábav, poněvadž to vše uvádí jejich kněžské povolání do nebezpečí. Ať nechtou knih neb časopisů, kterých nesměli čísti v ústavě. Zvláště ať se varují navštěvovati kina.
8. Návštěvy tanečních zábav, zábav trvajících pozdě do noci, zábav třebaže slušných, ale pořádaných od jinověrců, odpadlíků a jiných zábav nesluší se chovancům navštěvovati.

Hlava X: Tresty

1. Každého rozkazu neb zákazu musí si všichni bedlivě všímati.
2. Provinil-li se někdo proti dp. představenému, ať své jednání omluví, a to vždy slušně slovy: Prosím, důstojný Pane, odpusťte mi atd.
3. Chovanci neposlušní a svéhlaví, kteří nemilují pobožnost a studium, či kteří slovy neb špatným příkladem svádějí jiné, zaviňují nesváry a pěstují zvláštní přátelství, a vůbec, kteří svým chováním dávají pohoršení a ruší klid a svornost, budou propuštěni, jestliže by několikrát napomenuti, opravdově a trvale se nepolepšili.
4. Tresty, jichž se používá, jsou: napomínání, klečení, půst, odnětí různých výhod, důtka, výstraha a jiné. Minuly-li by se uložené tresty účinkem, oznámí správa ústavu chovanců jednání rodičům. Pro zostření trestu může mu přestavený ústavu uložit, by toto oznámení rodičům ohlásil sám.
5. Provinění těžší, která svědčí o zkaženosti srdce neb o nedostatku dobré vůle, trestají se okamžitým vyloučením z ústavu.

Hlava XI: Povinnosti k představeným

1. Aby usnadnili chovanci svým představeným jejich těžký úřad, mají k nim míti úctu, lásku, poslušnost a důvěru. Nikdy ať nezesměšňují nebo neposuzují jejich jednání neb rozkazy, neboť představení jsou zástupci Božími. Odepření povinné poslušnosti se trestá okamžitým vyloučením.
2. Jejich nařízení, napomenutí a tresty ať přijímají s pokorou a vděčností, spatřujícíce v tom důkazy lásky a péče, kterou o ně mají. Ať se vystříhají všeliké přetvářky vůči nim, neboť jenom upřímnost je známkou nezkaženého srdce.
3. Doprovázejí-li představeného, kněze, řeholníka nebo jinou váženou osobu, nechají jim místo po pravici, neb po kterém se jde pohodlněji.
4. Jednou za měsíc přijdou k řediteli, aby od něho přijali pokyny, kterých potřebují.
5. K bratřím-laikům ať se chovají vždy zdvořile a přívětivě, a ať jsou jim vděční za práce, které pro ně činí. Nesmí jim však něco dávat nebo od nich přijímat bez dovolení.
6. Na chodbě, když chovanec potká kněze, pozdraví jej tím, že se mu mírně hlavou ukloní; jíti kolem kněze bez pozdravu jest neslušné.

Hlava XII. Povinnosti ke spolučovancům

1. Chovanci ať si prokazují vzájemnou lásku, snášenlivost a obětavost, ochotu pomoci si jako dítky téže rodiny. Budou se snažiti zpříjemniti život jeden druhému. Proto se vystříhají nemístného škádlení, nadávek nebo dávání jmen, reptání, které vzbuzuje nespokojenost u druhých. Jsouce přesvědčeni, že co se dělá pro bližního, dělá se pro Ježíše Krista, rádi přinesou oběti, a přizpůsobí se ostatním, budou míti jeden pro druhého porozumění a soucit a budou si navzájem dávatí dobrý příklad...
Alter alterius...

2. Zapovídá se hráti a choditi stále jen s týmiž chovanci.

3. Kdyby někdo věděl o těžkých chybách druhého, o urážkách Boha neb andělské ctnosti nebo o věcech nebezpečných jiným neb i dobrému jménu školy, jest zavázán oznámiti to představeným. Kdyby někdy někdo něco zamlčel a vyšlo to najevo, čeká jej těžký trest, třeba i vyloučení z ústavu.

Hlava XIII. Povinnosti k sobě

1. Chovanci musí míti vážnost sami k sobě jako živým obrazům božím a chrámu Ducha Svatého. Ovšem vážnost není pýcha. Proto ať jsou sami na sebe opatrní; k tomu jim bude nápomocna bázeň Boží a vědomí, že Bůh jest všudy přítomen a že vše vidí a vše zná.

2. Ať se snaží, aby vynikali zbožností, zachovalostí mravů, upřímností ducha a svatou františkánskou svatostí.

3. Ať chodí zpříma, ne však hrdě, v držení těla a vůbec ve všem chování ať se nejeví žádná lehkomyšlnost, marnivost, strojenost neb šviháctví, strojená uhlazenost.

4. Ať se snaží naučiti se pravidlům slušnosti a provádějí je, ovšem ne příliš strojeně a přepjatě.

5. Také zdravotní pravidla /hygieny/ ať zachovávají co nejpečlivěji.

6. Pořádek a čistota těla a duše nechť jsou jim nezbytnou potřebou, poněvadž praví kdosi: Zachovej pořádek a pořádek zachová tebe.

Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně, fond E 37-Kapucíni Třebíč, inv. čís. 74

Příloha 3 - Fotografie

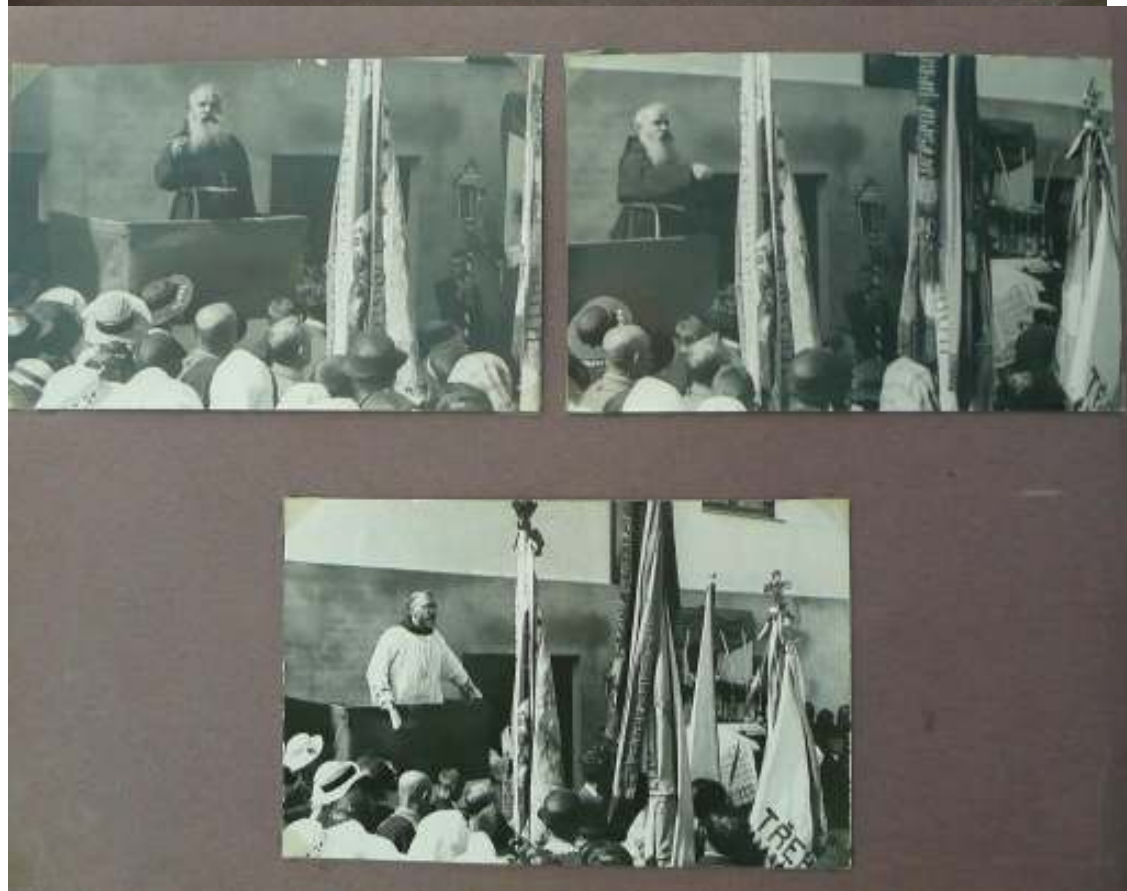
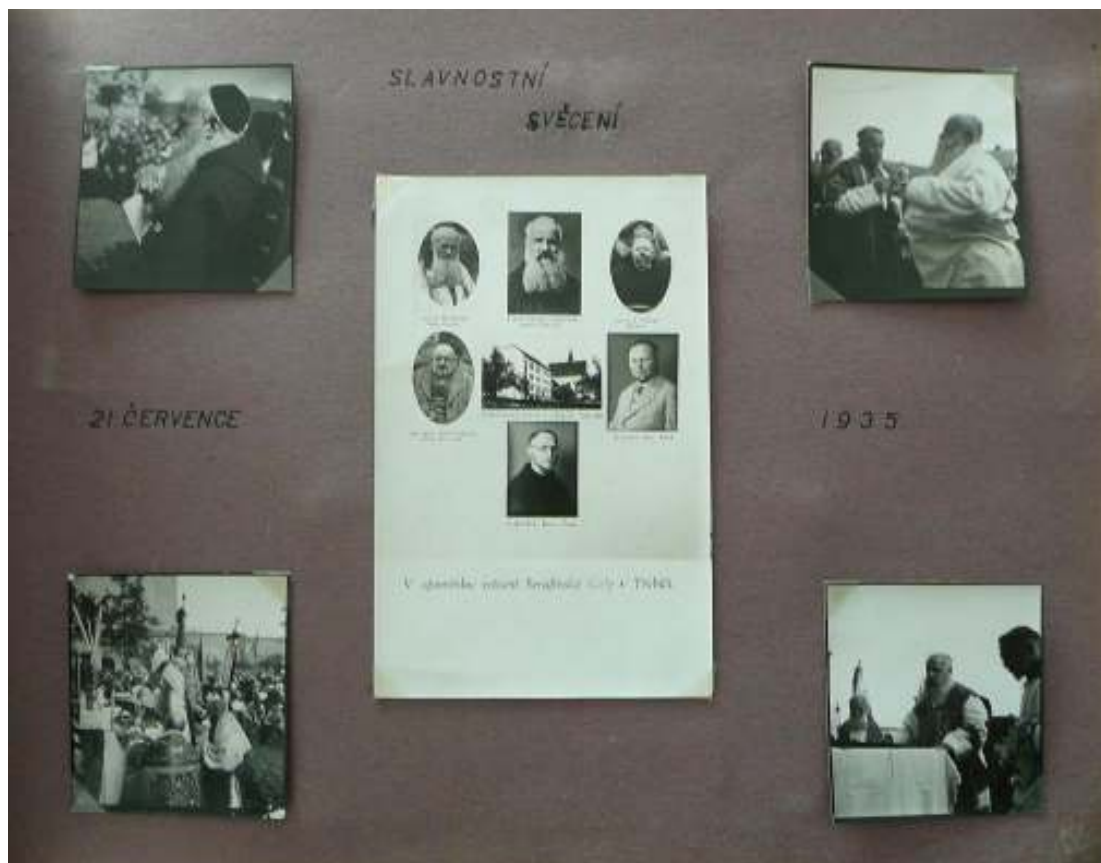
SVĚČENÍ
ZÁKLADNÍHO KAMENE
SERAFÍNSKÉ ŠKOLY
V TŘEBÍČI
DNE 4. ZÁŘÍ 1934.



NOVOSTAVBA
ČEKÁ NA JARO

ČERVENEC 1935
DÍLO DOKONÁNO







PO
15. SRPNU
1947



NEBOCNICE SE OPĚT MĚNÍ VE ŠKOLU.



Resumé

Diplomová práce *Dějiny kapucínského kláštera v Třebíči* se zabývá historií třebíčského kláštera od jeho založení na sklonku 17. století až do jeho zrušení roku 1950. Práce zařazuje regionální dějiny do kontextu českých církevních dějin.

Úvodní kapitola nás seznamuje s kapucínským řádem a s jeho rozšířením do českých zemí, následující kapitola pojednává o náboženské situaci v Třebíči před příchodem kapucínů. V dalších kapitolách pak sledujeme osudy třebíčského kapucínského kláštera od příchodu prvních mnichů, dějiny osmnáctého, devatenáctého i dvacátého století. Pozornost je věnována postavám, které sehrály významnou roli v dějinách kláštera, popisu klášterních objektů, řádovým a církevním slavnostem a v neposlední řadě vlivu kapucínů na náboženskou i kulturní situaci města.

Cílem práce je přehledně zmapovat historii kláštera a poukázat na kulturní a duchovní přínos kapucínů nejen pro město Třebíč. Přínos práce je spíše regionálního významu, přesto však může být zkoumání užitečné i v širších souvislostech.

Anglická anotace

The diploma thesis *The History of the Capuchin monastery in Třebíč* deals the history of the monastery since its foundation at the end of the 17th century until its abolition in 1950. The work includes regional history in the context of the Czech church history.

Anotace

Diplomová práce pojednává o historii kapucínského kláštera v Třebíči od příchodu prvních řeholníků až do jeho zrušení v roce 1950. Zabývá se především významnými osobnostmi, událostmi i stavebními záležitostmi kláštera a zařazuje události regionálního charakteru do kontextu českých církevních dějin.

Klíčová slova

kapucíni, Třebíč, církevní dějiny, rekatolizace, klášter

Keywords

Capuchin, Třebíč, church history, recatholicism, monastery

Počet znaků (bez mezer)

173 887